

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ДУДЛА ПАВЛО АНДРІЙОВИЧ

УДК 351.823

ДИСЕРТАЦІЯ

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАПОБІГАННЯ
ПРАВОПОРУШЕННЯМ У НАФТОГАЗОВІЙ ГАЛУЗІ**

12.00.07 – адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ **Дудла П.А.**

Науковий керівник: **Томма Роман Павлович,**

кандидат юридичних наук, доцент

Київ – 2026

АНОТАЦІЯ

Дудла П.А. Адміністративно-правові засади запобігання правопорушенням у нафтогазовій галузі. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право – Науково-дослідний інститут публічного права, Київ, 2026.

Дисертація є одним із перших в Україні комплексним монографічним дослідженням адміністративно-правових засад запобігання правопорушенням у нафтогазовій галузі взагалі та в умовах дії особливого правового режиму воєнного стану зокрема, в якому з'ясовано сутність, зміст, ознаки та види правопорушень, що вчиняються у нафтогазовій галузі, визначено адміністративно-правовий статус суб'єктів, які здійснюють діяльність щодо запобігання правопорушенням, які вчиняються у нафтогазовій галузі, надано характеристику змісту адміністративно-правового забезпечення запобігання таким деліктам, а також розроблено сукупність заходів, спрямованих на удосконалення національного законодавства та практики його застосування у цій сфері.

Аргументовано, що до ознак нафтогазової галузі як предмета адміністративно-правового регулювання відносяться такі: 1) нафтогазова галузь є сферою публічного управління, оскільки передбачає наявність відносин між державою та суб'єктами господарювання; 2) законодавством передбачено чітко визначену систему суб'єктів, які здійснюють державну політику та регулювання нафтогазової галузі; 3) Законом України від 12.07.2001 № 2665-III «Про нафту і газ» чітко визначені способи державного регулювання діяльності в нафтогазовій галузі; 4) законодавством встановлено особливості правовідносин у сфері користування нафтогазоносними надрами, а саме потребу в отриманні спеціального дозволу на користування нафтогазоносними надрами, який надає центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері геологічного вивчення та раціонального використання надр; 5) законодавством

визначено межі та порядок здійснення державного контролю і нагляду за дотриманням правил і нормативів користування нафтогазоносними надрами і умов спеціальних дозволів на користування нафтогазоносними надрами та угоди про умови користування нафтогазоносними надрами.

Доведено доцільність розширити перелік завдань адміністративно-правового регулювання нафтогазової галузі, до яких необхідно віднести такі: 1) забезпечення постійного і безперервного збалансування видобутку, постачання і споживання газу; 2) забезпечення розвитку та підвищення ефективності діяльності нафтогазової галузі; 3) забезпечення безпеки експлуатації об'єктів нафтогазової галузі; 4) забезпечення наявності усіх можливих та доцільних видів юридичної відповідальності для постачальників газу та нафти; 5) забезпечення дотримання правил екологічної безпеки у діяльності нафтогазової галузі; 6) розробка, запровадження та встановлення правил додержання державних норм суб'єктами, що здійснюють діяльність у нафтогазовій галузі.

Відзначено, що адміністративно-правовий механізм за сучасних умов має розглядатись як інструмент динамічного впливу, елементи якого мають бути диференційовані відповідно до рівню, на якому вони реалізуються. У контексті нафтогазової галузі така система може бути диференційована на такі рівні: 1) загальнодержавний (стратегічний) рівень – формування державної енергетичної політики, розвиток енергетичного сектору; 2) регуляторний рівень – встановлення правил здійснення діяльності у нафтогазовій галузі (надання дозволів, визначення стандартів тощо); 3) контроль-наглядний рівень – забезпечення перевірки відповідності діяльності положенням законодавчих та інших нормативно-правових актів, унеможливлення вчинення деліктів (моніторинг, аудит, застосування адміністративних та дисциплінарних стягнень); 4) організаційно-правовий рівень – забезпечення своєчасної превенції; притягнення до юридичної відповідальності (анулювання дозволів, відшкодування шкоди, усунення наслідків тощо).

Виокремлено проблемні питання, які потребують подальшого вивчення та розв'язання: 1) удосконалення адміністративно-правових норм щодо

адміністративної відповідальності за порушення нафтогазовими підприємствами законодавства щодо захисту навколишнього природного середовища; 2) удосконалення комплаєнс-процедур на підприємствах, які займаються діяльністю із видобутку газу та нафти; 3) диференціація адміністративних та кримінальних правопорушень, які вчиняються у нафтогазовому секторі, їх актуалізація; 4) приведення національного адміністративного законодавства відповідно до вимог міжнародних та європейських стандартів забезпечення діяльності нафтогазової галузі.

Аналіз міжнародного досвіду дозволив визначити декілька основних напрямів за якими здійснюються заходи із запобігання правопорушенням у нафтогазовій галузі: 1) боротьба з корупцією, забезпечення прозорості та доброчесності діяльності у нафтогазовій галузі; 2) забезпечення безпечних умов провадження діяльності у нафтогазовій галузі; 3) захист навколишнього середовища; 4) розробка та впровадження належних комплаєнс-процедур; 5) сприяння розвитку енергетичного комплексу, захист об'єктів критичної інфраструктури.

Визнано доцільним запозичити такий досвід зарубіжних держав щодо запобігання правопорушенням, що вчиняються у нафтогазовій галузі: 1) встановлення особливих адміністративних санкцій за правопорушення у нафтогазовій галузі, які призвели до порушення екологічної безпеки (Норвегія); 2) закріплення обов'язку щодо створення та запровадження у діяльність нафтогазових компаній комплаєнс-процедур, зокрема це також стосується і приватних компаній (Франція); 3) удосконалення превентивної моделі шляхом створення та запровадження превентивних заходів у стратегіях розвитку нафтогазової галузі (Франція); 4) створення диференційованого та розгалуженого алгоритму отримання ліцензії на здійснення діяльності у нафтогазовій галузі (Великобританія).

Аргументовано, що класифікація правопорушень у нафтогазовій галузі є доволі розгалуженою, оскільки протиправні діяння посягають не тільки безпосередньо на надра, а й на енергетичну безпеку держави, екологічну безпеку,

господарську діяльність тощо. Класифікувати вказані правопорушення доцільно за такими критеріями: 1) за галуззю законодавства: кримінальні правопорушення; адміністративні правопорушення, господарські правопорушення; цивільні правопорушення; екологічні правопорушення; 2) за характером наслідків: правопорушення із майновою шкодою; правопорушення із екологічною шкодою; правопорушення, що спричиняють негативний вплив на енергетичну безпеку; правопорушення, що спричиняють репутаційну шкоду; 3) за суб'єктним складом: правопорушення, що вчиняються фізичними особами; правопорушення, що вчиняються юридичними особами; правопорушення, що вчиняються спеціальними суб'єктами.

Визначено, що поняття суб'єкта адміністративного права, як видається, дійсно є узагальненим та ширшим за поняття «суб'єкта адміністративних правовідносин». Наприклад, в межах нафтогазової галузі суб'єктами адміністративного права можуть бути всі, хто наділений адміністративною правосуб'єктністю, а суб'єктами адміністративних правовідносин є конкретні учасники правовідносин у нафтогазовій галузі. Якщо для перших реалізація прав та виконання обов'язків (наприклад, можливість отримання ліцензії) є теоретично існуючою правовою можливістю, то для других це юридична обставина, яка вже настала, а відповідно такі особи вже мають правовідносини щодо здійснення діяльності у нафтогазовій галузі (наприклад, мають ліцензію) та вже наділені визначеним переліком прав та обов'язків.

Доведено, що Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг є основним суб'єктом комплаєнс-процедур у сфері нафтогазової галузі. Комісія дотична до: формування та реалізації нормативно-правових заходів – шляхом розробки та затвердження інструкцій, умов та правил провадження ліцензійної діяльності, формування інвестиційних програм, методик та порядків, алгоритмів, типових форм господарських договорів, тощо; формування та реалізації організаційно-контрольних заходів – шляхом здійснення перевірки дотримання ліцензійних умов, визначення умов доступу до товарів, послуг, отриманих в результаті

здійснення діяльності у нафтогазовій галузі тощо; формування та реалізації санкційних заходів – шляхом прийняття рішення про застосування адміністративно-господарських санкцій, унеможливлення порушення ліцензійних умов.

Констатовано, що сфери контролю можна диференціювати залежно від переліку повноважень суб'єктів, які його здійснюють на такі: 1) контроль за використанням надр (Державна служба геології та надр України); 2) контроль за дотриманням законодавства у сфері екологічної безпеки (Державна екологічна інспекція); 3) контроль за дотриманням порядку ліцензування діяльності у нафтогазовій галузі (Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг); 4) контроль за дотриманням правил функціонування енергетичних ринків та економічною обґрунтованістю цін і тарифів (Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг); 5) контроль за дотриманням правил охорони праці та промислової безпеки (Державна служба з питань праці). Відповідно, контроль та нагляд за діяльністю у нафтогазовій галузі здійснюється на державному рівні – загальне державне управління у нафтогазовому комплексі та на місцевому рівні, що здійснюється органами місцевого самоврядування.

Констатовано, що адміністративні правопорушення, що вчиняються у нафтогазовій галузі можуть бути систематизовані таким чином: 1) адміністративні правопорушення, пов'язані із порушенням законодавства з безпечного ведення робіт у галузях промисловості; 2) адміністративні правопорушення, пов'язані із витрачанням/використанням/користуванням паливно-енергетичними ресурсами; 3) адміністративні правопорушення, пов'язані із порушенням екологічних норм під час здійснення діяльності у нафтогазовій галузі.

Визначено, що основними напрямками запобігання адміністративним правопорушенням у нафтогазовій галузі є такі: 1) удосконалення нормативно-правового забезпечення (гармонізація національного законодавства із міжнародними та європейськими стандартами, удосконалення правил

ліцензування та контролю у цій сфері тощо); 2) посилення організаційно-управлінських та економічних заходів (розробка процедур комплаєнс-контролю, мінімізація корупційних ризиків, удосконалення взаємодії між суб'єктами, відповідальними за реалізацію державної політики у нафтогазовому комплексі тощо); 3) підвищення ефективності інформаційно-просвітницьких заходів.

На підставі аналізу законодавства Європейського Союзу виявлено такі актуальні напрями розвитку національного законодавства щодо запобігання адміністративним правопорушенням у нафтогазовій галузі та наближення його до *acquis communautaire*: 1) забезпечення поетапного правового механізму захисту даних під час здійснення морських нафтогазових операцій шляхом встановлення алгоритму збору та захисту технічних та експлуатаційних даних під час морських нафтогазових операцій, а також встановлення адміністративної та кримінальної відповідальності за його порушення; 2) сприяння подальшому розвитку механізму забезпечення безпеки критичної інфраструктури у енергетичному секторі, зокрема шляхом встановлення відповідальності за порушення вимог щодо забезпечення кіберзахисту об'єктів критичної інфраструктури; 3) удосконалення механізму захисту екологічної безпеки під час здійснення діяльності у нафтогазовій галузі; 4) посилення комплаєнс-процедур, які здійснюються в межах нафтогазової промисловості.

Ключові слова: адміністративно-правові засади, адміністративно-правове регулювання, правопорушення, нафтогазова галузь, паливно-енергетичний комплекс, запобігання, *acquis communautaire*, комплаєнс, міжнародний досвід, економічна безпека, екологічна безпека.

SUMMARY

Dudla P.A. Administrative and Legal Principles of Preventing Offenses in the Oil and Gas Sector. – Manuscript.

Dissertation for obtaining the scientific degree of Candidate of Legal Sciences in the specialty 12.00.07 – Administrative Law and Procedure; Financial Law; Information Law – Research Institute of Public Law, Kyiv, 2026.

The dissertation is one of the first comprehensive monographic studies in Ukraine devoted to the administrative and legal principles of preventing offenses in the oil and gas sector in general and under the special legal regime of martial law in particular. The study clarifies the essence, content, features, and types of offenses committed in the oil and gas sector, determines the administrative and legal status of entities engaged in activities aimed at preventing such offenses, provides a characterization of the content of administrative and legal support for preventing such delicts, and develops a set of measures aimed at improving national legislation and the practice of its application in this field.

It is argued that the features of the oil and gas sector as a subject of administrative and legal regulation include the following: the oil and gas sector is a sphere of public administration, as it presupposes relations between the state and business entities; legislation establishes a clearly defined system of entities responsible for implementing state policy and regulating the oil and gas sector; the Law of Ukraine dated July 12, 2001 No. 2665-III “On Oil and Gas” clearly defines the methods of state regulation of activities in the oil and gas sector; legislation establishes specific legal relations in the field of using oil and gas-bearing subsoil, in particular the need to obtain a special permit for the use of oil and gas-bearing subsoil, which is granted by the central executive authority implementing state policy in the field of geological exploration and rational use of subsoil; legislation defines the limits and procedures for exercising state control and supervision over compliance with the rules and regulations for the use of oil and gas-bearing subsoil, as well as compliance with the terms of special permits and agreements on the conditions for such use.

The expediency of expanding the list of tasks of administrative and legal regulation of the oil and gas sector is substantiated. These tasks should include: ensuring constant and uninterrupted balancing of gas production, supply, and consumption; ensuring the development and increasing efficiency of the oil and gas sector; ensuring the safety of operation of oil and gas facilities; ensuring the existence of all possible and appropriate types of legal liability for suppliers of gas and oil; ensuring compliance with environmental safety rules in the oil and gas sector; development, implementation, and establishment of rules for compliance with state standards by entities operating in the oil and gas sector.

It is noted that under modern conditions the administrative and legal mechanism should be considered as an instrument of dynamic influence, the elements of which must be differentiated according to the level at which they are implemented. In the context of the oil and gas sector, such a system can be differentiated into the following levels: the national (strategic) level – formation of state energy policy and development of the energy sector; the regulatory level – establishment of rules for conducting activities in the oil and gas sector (issuing permits, determining standards, etc.); the supervisory and control level – ensuring verification of compliance of activities with legislative and other regulatory acts, preventing delicts (monitoring, audit, application of administrative and disciplinary sanctions); the organizational and legal level – ensuring timely prevention and bringing offenders to legal liability (revocation of permits, compensation for damage, elimination of consequences, etc.).

Problematic issues that require further study and resolution are highlighted: improvement of administrative and legal norms regarding administrative liability for violations of environmental protection legislation by oil and gas enterprises; improvement of compliance procedures at enterprises engaged in oil and gas extraction; differentiation between administrative and criminal offenses committed in the oil and gas sector and their updating; bringing national administrative legislation into compliance with international and European standards for ensuring activities in the oil and gas sector.

The analysis of international experience made it possible to identify several key directions in which measures to prevent offenses in the oil and gas sector are implemented: combating corruption, ensuring transparency and integrity of activities in the oil and gas sector; ensuring safe conditions for conducting activities in the oil and gas sector; environmental protection; development and implementation of appropriate compliance procedures; promoting the development of the energy complex and protection of critical infrastructure facilities.

It is recognized as appropriate to adopt the following experience of foreign states in preventing offenses in the oil and gas sector: establishment of special administrative sanctions for offenses in the oil and gas sector that lead to violations of environmental safety (Norway); establishment of the obligation to create and implement compliance procedures in oil and gas companies, including private companies (France); improvement of the preventive model by introducing preventive measures into strategies for the development of the oil and gas sector (France); creation of a differentiated and extensive algorithm for obtaining a license to conduct activities in the oil and gas sector (United Kingdom).

It is argued that the classification of offenses in the oil and gas sector is quite extensive, since unlawful acts affect not only subsoil resources but also the state's energy security, environmental safety, and economic activity. Such offenses should be classified according to the following criteria: by branch of law: criminal offenses; administrative offenses; economic offenses; civil offenses; environmental offenses; by nature of consequences: offenses causing property damage; offenses causing environmental damage; offenses negatively affecting energy security; offenses causing reputational damage; by subject composition: offenses committed by individuals; offenses committed by legal entities; offenses committed by special subjects.

It is determined that the concept of a subject of administrative law is indeed generalized and broader than the concept of a subject of administrative legal relations. For example, within the oil and gas sector, subjects of administrative law may include all persons endowed with administrative legal capacity, whereas subjects of administrative legal relations are specific participants in legal relations in the oil and

gas sector. For the former, the exercise of rights and performance of obligations (for example, the possibility of obtaining a license) is a theoretically existing legal possibility, whereas for the latter it is a legal fact that has already occurred, meaning that such persons already have legal relations regarding activities in the oil and gas sector and are endowed with a specific set of rights and obligations.

It is proven that the National Commission for State Regulation of Energy and Public Utilities is the main subject of compliance procedures in the oil and gas sector. The Commission is involved in: formation and implementation of regulatory measures through the development and approval of instructions, conditions and rules for licensed activities, investment programs, methodologies, procedures, algorithms, standard forms of business contracts, etc.; formation and implementation of organizational and control measures through monitoring compliance with licensing conditions and determining access conditions to goods and services produced in the oil and gas sector; formation and implementation of sanctioning measures through the adoption of decisions on the application of administrative and economic sanctions and prevention of violations of licensing conditions.

It is established that control spheres may be differentiated depending on the powers of the entities exercising them as follows: control over subsoil use (State Service of Geology and Subsoil of Ukraine); control over compliance with environmental legislation (State Environmental Inspectorate); control over licensing procedures in the oil and gas sector (National Commission for State Regulation of Energy and Public Utilities); control over compliance with rules for the functioning of energy markets and economic justification of prices and tariffs (National Commission for State Regulation of Energy and Public Utilities); control over compliance with occupational safety and industrial safety rules (State Labor Service of Ukraine). Accordingly, supervision and control in the oil and gas sector are carried out at the state level and at the local level by local self-government bodies.

It is established that administrative offenses in the oil and gas sector may be systematized as follows: offenses related to violations of legislation on safe conduct of work in industrial sectors; offenses related to the consumption, use, or management of

fuel and energy resources; offenses related to violations of environmental standards during activities in the oil and gas sector.

The main directions for preventing administrative offenses in the oil and gas sector are identified as: improvement of regulatory and legal support (harmonization of national legislation with international and European standards, improvement of licensing and control rules in this sphere); strengthening organizational, managerial, and economic measures (development of compliance control procedures, minimization of corruption risks, improvement of interaction between entities responsible for implementing state policy in the oil and gas complex); increasing the effectiveness of informational and educational measures.

Based on the analysis of European Union legislation, the following current directions for the development of national legislation on preventing administrative offenses in the oil and gas sector and bringing it closer to the *acquis communautaire* have been identified: ensuring a phased legal mechanism for data protection during offshore oil and gas operations by establishing procedures for collecting and protecting technical and operational data and introducing administrative and criminal liability for violations; promoting further development of mechanisms to ensure the security of critical infrastructure in the energy sector, particularly by establishing liability for violations of cybersecurity requirements; improving mechanisms for ensuring environmental safety during activities in the oil and gas sector; strengthening compliance procedures within the oil and gas industry.

Key words: administrative and legal principles, administrative and legal regulation, offenses, oil and gas sector, fuel and energy complex, prevention, *acquis communautaire*, compliance, international experience, economic security, environmental security.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

у яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Дудла П. А. Адміністративно-правовий статус суб'єктів, що здійснюють регулювання у нафтогазовій сфері. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2025. Вип. 6. С. 17–22.
2. Дудла П. А. Особливості адміністративно-правового регулювання діяльності національної нафтогазової галузі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 12. С. 363–366. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-12/79>.
3. Дудла П. А. Особливості удосконалення адміністративного законодавства в частині відповідальності за правопорушення у нафтогазовій галузі. *Правові новели*. 2025. № 27. С. 293–299. DOI: <https://doi.org/10.32782/ln.2025.27.35>
4. Дудла П. А. Контроль як метод запобігання правопорушенням у нафтогазовій галузі. *Право і суспільство*. 2025. № 6. С. 751–756. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.6.106>
5. Дудла П. А. Особливості формування та реалізації політики у сфері ефективного використання паливно-енергетичних ресурсів в умовах дії особливого правового режиму воєнного стану. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2025. № 6 (74). С. 103–107. DOI: <https://doi.org/10.51647/kelm.2025.6.14>
6. Дудла П.А. Удосконалення адміністративно-правового механізму запобігання правопорушенням у нафтогазовій галузі з урахуванням Acquis Communautaire. *Підприємництво, господарство і право*. 2025. №1 (341). С. 145–151.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Дудла П. А. Запобігання правопорушенням у нафтогазовій галузі: досвід Норвегії. *Сучасна доктрина юридичної практики та правоохорони* : матеріали круглого столу (Київ, 22 берез. 2024 р.). Київ, 2024. С. 61–62.

8. Дудла П. А. Міжнародний досвід запобігання правопорушенням у нафтогазовій галузі. *Право і правоохоронна діяльність: сучасний вимір і виклики глобалізації* : матеріали круглого столу (Київ, 6 груд. 2024 р.). Київ, 2024. С. 67–69.

9. Дудла П. А. Стан дослідження проблем запобігання правопорушенням, що вчиняються у нафтогазовій галузі. *Актуальні питання реформування правової системи держави: теорія та практика* : матеріали круглого столу (Київ, 30 трав. 2025 р.). Київ, 2025. С. 74–75.

10. Дудла П. А. Класифікація кримінальних правопорушень, що можуть вчинятись у нафтогазовій галузі. *Право і правоохоронна діяльність: сучасний вимір і виклики глобалізації* : матеріали круглого столу (Київ, 5 черв. 2025 р.). Київ, 2025. С. 67–68.

11. Дудла П. А. Особливості класифікації правопорушень, що вчиняються у нафтогазовій галузі. *Дотримання процесуальних прав осіб під час досудового розслідування в Україні* : матеріали міжвідом. наук.-практ. кругл. столу (Київ, 24 жовт. 2025 р.). Київ, 2025. С. 76–77.

ЗМІСТ

ВСТУП	16
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАПОБІГАННЯ	
ПРАВОПОРУШЕННЯМ У НАФТОГАЗОВІЙ ГАЛУЗІ	25
1.1. Діяльність нафтогазової галузі як предмет адміністративно-правового регулювання.....	25
1.2. Стан дослідження проблем адміністративно-правового запобігання правопорушенням у нафтогазовій галузі.....	43
1.3. Міжнародний та європейський досвід запобігання правопорушенням у нафтогазовій галузі	62
Висновки до розділу 1	79
РОЗДІЛ 2. АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАПОБІГАННЯ	
ПРАВОПОРУШЕННЯМ У НАФТОГАЗОВІЙ ГАЛУЗІ	82
2.1. Класифікація правопорушень, які вчиняються у нафтогазовій галузі	82
2.2. Суб'єкти адміністративно-правового регулювання діяльності національної нафтогазової галузі.....	100
2.3. Методи запобігання правопорушенням у нафтогазовій галузі	119
Висновки до розділу 2	136
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО	
РЕГУЛЮВАННЯ ТА ЗАПОБІГАННЯ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У	
НАФТОГАЗОВІЙ ГАЛУЗІ З УРАХУВАННЯМ ACQUIS	
COMMUNAUTAIRE.....	139
3.1. Удосконалення адміністративного законодавства, яке регламентує діяльність нафтогазової галузі	139
3.2. Удосконалення адміністративно-правового запобігання правопорушенням у нафтогазовій галузі з урахуванням <i>acquis communautaire</i>	157
Висновки до розділу 3	177
ВИСНОВКИ.....	179
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	183
ДОДАТКИ.....	203

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. В умовах повномасштабної агресії російської федерації проти України було актуалізовано низку проблем, які протягом тривалого часу залишалися не цілком усвідомленими та розв'язаними. Однією з них є низький рівень реалізації заходів щодо забезпечення безпеки критичної інфраструктури, а також відсутність ефективної організаційної структури управління нею. Передусім це стосується об'єктів паливно-енергетичного сектору, які зазнають постійних масштабних руйнувань через атаки держави-агресора. Задля подолання такої проблеми в Україні протягом останніх років триває правотворча діяльність, спрямована як на вдосконалення діяльності суб'єктів, відповідальних за безпеку паливно-енергетичного сектору загалом і діяльності нафтогазової галузі зокрема, так і на підвищення якості відповідного правового забезпечення.

2023 року розпорядженням Кабінету Міністрів України від 19 вересня 2023 року № 825-р було затверджено Національний план захисту та забезпечення безпеки та стійкості критичної інфраструктури, у якому одним зі стратегічних завдань було визначено правову регламентацію діяльності суб'єктів національної системи захисту критичної інфраструктури¹. Проте системний аналіз сукупності законодавчих та інших нормативно-правових актів, які визначають адміністративно-правові засади запобігання правопорушенням у паливно-енергетичному секторі загалом і нафтогазовій галузі зокрема, засвідчує відсутність ефективних заходів, здатних унеможливити вчинення деліктів і сприяти посиленню локального безпекового середовища. На сучасному етапі державотворення актуальними деліктами залишаються: порушення вимог екологічного законодавства під час здійснення діяльності в нафтогазовій галузі; порушення вимог охорони праці та безпечного ведення робіт під час здійснення діяльності в нафтогазовій галузі; порушення правил і вимог щодо користування

¹ Національний план захисту та забезпечення безпеки та стійкості критичної інфраструктури, затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 19 вересня 2023 р. № 825-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/825-2023-%D1%80#Text>

паливно-енергетичними ресурсами; правопорушення у сфері господарської діяльності, що здійснюються у нафтогазовій галузі.

Основними факторами, що спричинили правопорушення, які вчиняються у нафтогазовій галузі, є: рудиментарність положень Кодексу України про адміністративні правопорушення (КУпАП) щодо невідповідності законодавству, яке регулює відносини в паливно-енергетичному секторі загалом і нафтогазовій галузі зокрема; невідповідність положень адміністративного законодавства стандартам і рекомендаціям здійснення діяльності в нафтогазовій галузі, викладеним у міжнародних та європейських правових документах; брак комплексних стратегічних/концептуальних документів, які систематизували б заходи із забезпечення безпеки об'єктів критичної інфраструктури паливно-енергетичного сектору; відсутність чіткої диференціації повноважень суб'єктів, які реалізують заходи із запобігання правопорушенням, що вчиняються у нафтогазовій галузі. Отже, зазначене зумовлює потребу в консолідації зусиль теоретиків і практиків з удосконалення механізму адміністративно-правового запобігання правопорушенням, що вчиняються у нафтогазовій галузі.

Адміністративно-правові засади запобігання правопорушенням, що вчиняються у нафтогазовій галузі, були предметом дослідження таких учених, як Р. С. Алімов, О. М. Бандурка, Ю. П. Битяк, С. С. Вітвіцький, Я. Г. Воронін, І. П. Голосніченко, С. М. Гусаров, О. В. Джафарова, Д. В. Журавльов, М. Х. Корецький, Е. С. Кривов'яз, Р. А. Сербин, Є. Ю. Соболев. У низці наукових праць побічно розглядали проблеми забезпечення діяльності паливно-енергетичного комплексу загалом і нафтогазової галузі зокрема А. А. Вознюк, А. П. Гетьман, В. В. Голіна, Б. М. Головкін, О. М. Джужа, Ю. О. Ліпін, П. П. Михайленко, А. В. Савченко, В. Я. Тацій та ін.

Науковий внесок учених має важливе теоретико-прикладне значення. Водночас низка актуальних проблем залишається нерозв'язаними, зокрема щодо: складів адміністративних правопорушень, а також санкцій, які можуть бути застосовані за їх вчинення; способів посилення механізму запобігання правопорушенням, що вчиняються у нафтогазовій галузі; виявлення сучасних

засобів і заходів, здатних сприяти підвищенню ефективності адміністративно-правового механізму запобігання правопорушенням, що вчиняють у нафтогазовій галузі, тощо. Отже, зазначене зумовило актуальність теми дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до Стратегії економічної безпеки України на період до 2025 року, затвердженої Указом Президента України від 11 серпня 2021 року № 347/2021, Стратегії енергетичної безпеки, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 4 серпня 2021 року № 907-р, Національного плану захисту та забезпечення безпеки та стійкості критичної інфраструктури, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 19 вересня 2023 року № 825-р, Рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про організацію захисту та забезпечення безпеки функціонування об'єктів критичної інфраструктури та енергетики України в умовах ведення воєнних дій», уведеного в дію Указом Президента України від 17 жовтня 2023 року № 695/2023. Робота відповідає тематиці наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок Міністерства освіти і науки на 2022–2026 роки (наказ МОН України від 3 лютого 2022 року № 109), тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки (наказ МВС України від 11 червня 2020 року № 454), Основних напрямів наукових досліджень Науково-дослідного інституту публічного права на 2021–2025 роки.

Тему дисертації затверджено рішенням Вченої ради Науково-дослідного інституту публічного права 22 грудня 2015 року (протокол № 6).

Мета і завдання дослідження. *Метою* дисертаційного дослідження є формування адміністративно-правових засад запобігання правопорушенням у нафтогазовій галузі з розробленням заходів, спрямованих на вдосконалення національного законодавства та практики його застосування.

Для досягнення визначеної мети в дисертації поставлено і вирішено такі основні завдання:

- проаналізувати діяльність нафтогазової галузі як предмета адміністративно-правового регулювання;
- визначити стан дослідження проблем адміністративно-правового запобігання правопорушенням у нафтогазовій галузі;
- схарактеризувати міжнародний та європейський досвід запобігання правопорушенням у нафтогазовій галузі;
- систематизувати правопорушення, які вчиняють у нафтогазовій галузі;
- проаналізувати систему суб'єктів адміністративно-правового регулювання діяльності національної нафтогазової галузі;
- висвітлити сутність і зміст методів запобігання правопорушенням у нафтогазовій галузі;
- дослідити способи вдосконалення адміністративного законодавства, яке регламентує діяльність нафтогазової галузі;
- сформулювати рекомендації з удосконалення адміністративно-правового запобігання правопорушенням у нафтогазовій галузі з огляду на *acquis communautaire*.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, що виникають у сфері здійснення діяльності із запобігання правопорушенням у нафтогазовій галузі.

Предмет дослідження – адміністративно-правові засади запобігання правопорушенням у нафтогазовій галузі.

Методи дослідження. У дисертаційному дослідженні використано сукупність загальнонаукових і спеціально-наукових методів, які обрано відповідно до предмета дослідження, а також мети й завдань. *Метод структурно-функціонального аналізу* надав можливість проаналізувати систему суб'єктів, а також способів державного управління, визначити місце та роль кожного елементу в механізмі запобігання правопорушенням, що вчиняють у паливно-енергетичному комплексі загалом і нафтогазовій галузі зокрема (підрозділи 1.1, 2.2, 2.3). За допомогою *догматичного (формально-юридичного) методу* було проаналізовано адміністративно-правові норми, у яких встановлено відповідальність за правопорушення, що вчиняють у нафтогазовій галузі

(підрозділ 2.1). *Системно-структурний метод* дав змогу дослідити адміністративно-правовий механізм запобігання правопорушенням, що вчиняють у нафтогазовій галузі (усі розділи); *порівняльно-правовий метод* використано під час дослідження міжнародного та європейського досвіду запобігання правопорушенням, що вчиняють у нафтогазовій галузі та виявлення способів узгодження положень національного законодавства з правом Європейського Союзу (підрозділ 1.3, розділ 3); *метод юридичного аналізу* надав можливість сформулювати систему змін і доповнень до КУпАП України в частині адміністративної відповідальності за правопорушення, що вчиняють у паливно-енергетичному секторі (усі розділи); метод *контент-аналізу* надав можливість опрацювати матеріали судової практики щодо особливостей притягнення до адміністративної відповідальності за вчинення правопорушень у нафтогазовій галузі (всі розділи).

Емпіричну базу дослідження становлять статистика правоохоронних органів щодо кількості вчинених правопорушень у нафтогазовій галузі та матеріали судової практики.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є одним з перших в Україні комплексних монографічних дослідженнях адміністративно-правових засад запобігання правопорушенням у нафтогазовій галузі в умовах дії особливого правового режиму воєнного стану з розробленням заходів, спрямованих на вдосконалення національного законодавства та практики його застосування. У роботі обґрунтовано низку положень, висновків і рекомендацій, зокрема:

вперше:

– з огляду на зарубіжний досвід, а також положення національного антикорупційного законодавства, доведено доцільність закріплення одним з основних завдань Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, реалізацію контролю за створенням і запровадженням у діяльність нафтогазових компаній комплаєнс-процедур з

метою запобігання корупційним ризикам та порушенням антимонопольного законодавства;

– визначено напрями запобігання адміністративним правопорушенням у нафтогазовій галузі в умовах воєнного стану, до яких віднесено: 1) удосконалення нормативно-правового забезпечення (гармонізація національного законодавства з міжнародними і європейськими стандартами, перегляд й оновлення правил ліцензування та контролю в цій сфері тощо); 2) посилення організаційно-управлінських та економічних заходів (розроблення процедур комплаєнс-контролю, мінімізація корупційних ризиків, удосконалення взаємодії між суб'єктами, відповідальними за реалізацію державної політики в нафтогазовому комплексі, тощо); 3) підвищення ефективності інформаційно-просвітницьких заходів;

– аргументовано доцільність встановлення адміністративної відповідальності за знищення, приховування або фальсифікацію інформації, пов'язаної зі здійсненням морських нафтогазових операцій, а також за порушення вимог щодо збору та збереження відповідних даних;

удосконалено:

– теоретичні підходи до класифікації правопорушень, які вчиняють у нафтогазовій галузі за такими критеріями: 1) за галуззю законодавства: кримінальні правопорушення; адміністративні правопорушення, господарські правопорушення; цивільні правопорушення; екологічні правопорушення; 2) за характером наслідків: правопорушення з майновою шкодою; правопорушення з екологічною шкодою; правопорушення, що спричиняють негативний вплив на енергетичну безпеку; правопорушення, що спричиняють репутаційну шкоду; 3) за суб'єктним складом: правопорушення, що вчиняють фізичні особи; правопорушення, що вчиняють юридичні особи; правопорушення, що вчиняють спеціальні суб'єкти;

– наукові підходи до класифікації суб'єктів адміністративно-правового регулювання в нафтогазовій галузі: 1) за рівнем державного управління: суб'єкти, які здійснюють повноваження загальнодержавного характеру;

центральні органи виконавчої влади галузевої, міжгалузевої та функціональної компетенції; центральні органи виконавчої влади зі спеціальним статусом; органи місцевого самоврядування; 2) за способом реалізації адміністративно-правових повноважень: суб'єкти, які здійснюють правотворчу діяльність; суб'єкти, які здійснюють дозвільно-ліцензійну діяльність; суб'єкти, які здійснюють контрольно-наглядову діяльність; суб'єкти, які здійснюють координацію; 3) за функціональною спрямованістю адміністративно-правових повноважень: суб'єкти стратегічного управління; суб'єкти, які здійснюють державне регулювання та ресурсне забезпечення нафтогазової галузі; суб'єкти, що контролюють відносини між роботодавцем і працівником з питань безпеки та виробничого середовища;

– положення щодо систематизації заходів, спрямованих на забезпечення дотримання законодавства у сфері використання надр: спеціальні адміністративно-господарські – анулювання спеціального дозволу; призупинення діяльності підприємства; вилучення видобутих із порушенням законодавства ресурсів; дисциплінарна відповідальність, яку може бути застосовано до працівників підприємств, які порушили законодавство в досліджуваній сфері, що пов'язано з невиконанням або неналежним виконанням обов'язків; цивільно-правова відповідальність – відшкодування збитків, які було заподіяно державі через порушення законодавства у сфері використання надр; адміністративна відповідальність за правопорушення, пов'язані з порушенням вимог щодо охорони надр; кримінальна відповідальність за порушення правил охорони або використання надр;

дістало подальший розвиток:

– доктринальні підходи стосовно доцільності розроблення стратегії забезпечення безпеки об'єктів критичної інфраструктури паливно-енергетичного комплексу в умовах дії особливого правового режиму воєнного стану, яка має визначати ключові загрози для його об'єктів; основні напрями забезпечення безпеки об'єктів ПЕК (технічної, кадрової, кібербезпеки тощо); систему управління та координації, зокрема ролі операторів ПЕК й особливостей

взаємодії з міжнародними партнерами; програму фінансового та ресурсного забезпечення; способи здійснення моніторингу/аудиту й оцінювання ефективності;

– наукові підходи до систематизації напрямів розвитку національного законодавства щодо запобігання адміністративним правопорушенням у нафтогазовій галузі та наближення його до *acquis communautaire*: 1) забезпечення поетапного правового механізму захисту даних під час здійснення морських нафтогазових операцій шляхом встановлення алгоритму збору та захисту технічних та експлуатаційних даних під час морських нафтогазових операцій, а також встановлення адміністративної та кримінальної відповідальності за його порушення; 2) сприяння подальшому розвитку механізму забезпечення безпеки критичної інфраструктури в енергетичному секторі, зокрема шляхом встановлення відповідальності за порушення вимог щодо забезпечення кіберзахисту об'єктів критичної інфраструктури; 3) удосконалення механізму захисту екологічної безпеки під час здійснення діяльності в нафтогазовій галузі; 4) посилення комплаєнс-процедур, які здійснюють у межах нафтогазової промисловості.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що вони впроваджені та можуть бути використані в:

– *науково-дослідній роботі* – для проведення досліджень, метою яких є розв'язання проблем адміністративної відповідальності за вчинення правопорушень у нафтогазовій галузі (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 20 лютого 2026 року № 40-нд);

– *освітньому процесі* – під час викладання навчальних дисциплін «Адміністративне право», «Адміністративна відповідальність», «Адміністративно-юрисдикційна діяльність поліції», а також під час підготовки лекцій та навчальних посібників із цих дисциплін (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 20 лютого 2026 року № 39-оп).

Апробація матеріалів дисертації. Результати дослідження оприлюднено на круглих столах і науково-практичних конференціях: «Сучасна доктрина юридичної практики та правоохорони» (Київ, 22 березня 2024 року); «Право і правоохоронна діяльність: сучасний вимір і виклики глобалізації» (Київ, 6 грудня 2024 року); «Актуальні питання реформування правової системи держави: теорія та практика» (Київ, 30 травня 2025 року); «Право і правоохоронна діяльність: сучасний вимір і виклики глобалізації» (Київ, 5 червня 2025 року); «Дотримання процесуальних прав осіб під час досудового розслідування в Україні» (Київ, 24 жовтня 2025 року).

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, що містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (188 найменувань на 20 сторінках) і двох додатків на 6 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 208 сторінок, обсяг основного тексту дисертації – 182 сторінки.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАПОБІГАННЯ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У НАФТОГАЗОВІЙ ГАЛУЗІ

1.1. Діяльність нафтогазової галузі як предмет адміністративно-правового регулювання

Повноцінний захист суспільних відносин повинен передбачати наявність механізму поступового впливу на ті сфери, у яких вони існують. Задля забезпечення реалізації такої мети законодавцем було створено низку заходів, які у сукупності утворюють механізм правового регулювання, який є індивідуальним для кожного окремого виду суспільних відносин. Коли мова йде про основні заходи регулювання суспільних відносин основними стають адміністративно-правові та кримінально-правові заходи. На сьогоднішній день існує низка принципово важливих для держави галузей, які потребують забезпечення належного рівня правового регулювання. Однією із таких галузей є нафтогазова, що зумовлено тим, що саме вона є ключовим промисловим сектором, як з точки зору економічного розвитку держави, так і з огляду на євроінтеграційні перспективи України.

Розглядаючи особливості нафтогазової галузі як предмету адміністративно-правового регулювання, не можна залишити поза увагою наукові підходи до розуміння його змісту. Так, у науці адміністративного права найбільш обговорюваним та проблемним питанням є розмежування адміністративно-правового регулювання та адміністративно-правового забезпечення.

Здебільшого, вчені надають різні варіанти тлумачення наведених дефініцій. Вказується, що адміністративно-правове регулювання можна визначити як реалізацію системи адміністративно-правових відносин, яка здійснюється завдяки застосуванню адміністративно-правових інструментів засобів примусу, застосовуючи дискреційні повноваження органів публічної

адміністрації з метою ефективного здійснення публічного адміністрування. Поняття адміністративно-правового забезпечення можна сформулювати як упорядкування системи адміністративно-правових відносин за допомогою широкого арсеналу адміністративно-правових засобів і процедур з метою підвищення рівня публічного адміністрування [183]. Адміністративно-правове забезпечення – це адміністративно-правова основа впливу суб'єктів державно-владних повноважень на суспільні відносини у сфері публічного управління та їх діяльність, спрямована на формування, використання й удосконалення зазначеної основи з метою реалізації цілей адміністративного права. Механізм адміністративно-правового забезпечення є системою, яку утворюють юридичні та фізичні особи, завдяки діям котрих формується, функціонує й вдосконалюється це забезпечення, а також принципи, форми, методи адміністративно-правового регулювання та управлінські технології [178, с. 176].

Аналіз доктринальних підходів до визначення змісту поняття «адміністративно-правове забезпечення» та «адміністративно-правове регулювання», а також відповідних законодавчих та інших нормативно-правових актів надає підставу для констатації доцільності вважати адміністративно-правове забезпечення частиною адміністративно-правового регулювання. Обидва поняття є взаємозалежними та такими, що доповнюють один одне. Водночас в умовах воєнного стану розуміння досліджуваних дефініцій набуло оновленого та поглибленого значення. Вказане можна пояснити тим, що повномасштабна агресія російської федерації проти України зумовила формування нових суспільних відносин та відповідних сфер, у яких вони існують. Відповідно виникла потреба у створенні актуальних та ефективних механізмів адміністративно-правового регулювання та забезпечення останніх.

І.М. Шопіна вважає, що поняття адміністративно-правового регулювання під час воєнного стану можна визначити як приведення системи адміністративно-правових відносин у стан, в якому забезпечується ефективна відсіч російській збройній агресії, що досягається завдяки переважанню серед

адміністративно-правових інструментів засобів примусу, збільшення дискреційних повноважень органів публічної влади та обмеження на законних підставах деяких прав, свобод та інтересів фізичних й юридичних осіб. Поняття адміністративно-правового забезпечення в умовах правового режиму воєнного стану можна сформулювати як упорядкування системи адміністративно-правових відносин за допомогою широкого арсеналу адміністративно-правових засобів і процедур з метою підвищення рівня фізичної, психологічної та економічної захищеності людини і громадянина під час бойових дій, забезпечення національної стійкості та створення передумов для свідомого і добровільного виконання громадянами України свого військового обов'язку. Спільними рисами адміністративно-правового забезпечення та адміністративно-правового регулювання є їх упорядковуючий вплив на суспільні відносини, наявність спеціальних адміністративно-правових засобів, а також спрямованість на досягнення сталого функціонування держави і суспільства. Відмінності між цими категоріями полягають у приматі цілей: для адміністративно-правового регулювання основною метою виступає реалізація волі держави, для адміністративно-правового забезпечення – узагальнених потреб та інтересів громадянського суспільства, суб'єктів підприємницької діяльності, територіальних громад та окремих громадян [183].

Адміністративно-правове регулювання будь-якої діяльності або відносин здійснюється шляхом застосування сукупності методів, інструментів та відповідних положень з метою забезпечення функціональності певного державного інституту, галузі, суб'єкта господарювання тощо.

О.В. Надьон доходить висновку, що своєрідність адміністративно-правового регулювання визначається не лише у особливостях адміністративних норм, а у тому, що «адміністративне право дає можливість розкрити форми та методи діяльності органів державної влади» [103, с. 18-19; 99]. При цьому, як вказує О.В. Матвійчук, вітчизняна адміністративістика досить ґрунтовно досліджує різні прояви адміністративно-правового регулювання. Однак, варто звернути увагу на відсутність єдиного для всіх методологічного арсеналу щодо

визначення цього поняття і, як результат, – велику кількість різнорідних дефініцій та характерних для цього поняття ознак [87, с. 110; 99]. Узагальнюючи різні підходи до формування поняття адміністративно-правового регулювання О. М. Гумін та Є. В. Пряхін пропонують теоретично дану категорію розглядати у широкому та вузькому розумінні. У широкому розумінні адміністративно-правове регулювання у трактуванні науковців доцільно визначити як упорядкування суспільних відносин уповноваженими на те державою органами, їх юридичне закріплення за допомогою правових норм, охорона, реалізація і розвиток. Щодо вузького розуміння, то визначення буде змінюватися у зв'язку із тим, про які суспільні відносини буде вестися мова [25, с. 46; 99]. О.М. Куракін виділяє наступні характерні ознаки правового регулювання, що відмежовують його від категорії правового впливу: 1) специфічний предмет – група соціальних відносин, регульованих правом; 2) специфічні засоби і методи юридичного впливу права на регламентацію і розвиток суспільних відносин; 3) метою правового регулювання є закріплення, регламентування, розвиток суспільних відносин, а також витіснення з суспільного життя віджилих і негативних явищ; 4) нормативна форма реалізації – у формі правовідносин (заснована на правових зв'язках суб'єктів з чітким розмежуванням їх на уповноважених і зобов'язаних); 5) досягнення конкретних соціальних результатів, що мають юридичне значення [72, с. 32; 99] (цитовано за О.А. Моргуновим – прим. авт.).

Таким чином, підсумовуючи думки вчених, видається за доцільне *під адміністративно-правовим регулюванням розуміти діяльність держави, яка полягає у створенні та реалізації комплексу адміністративно-правових заходів та засобів, метою яких є упорядкування та/або удосконалення суспільних відносин у певній сфері публічного управління та адміністрування. Адміністративно-правове забезпечення видається поняттям більш вузьким відносно адміністративно-правового регулювання. Так, під адміністративно-правовим забезпеченням пропонується розуміти безпосередньо сукупність адміністративно-правових норм, метою яких є гарантування правового захисту суспільних відносин у певній сфері публічного управління та адміністрування.*

Відтак, основним нормативно-правовим актом, який визначає основні правові, економічні та організаційні засади діяльності нафтогазової галузі України та регулює відносини, пов'язані з особливостями користування нафтогазоносними надрами, видобутком, транспортуванням, зберіганням та використанням нафти, газу та продуктів їх переробки з метою забезпечення енергетичної безпеки України, розвитку конкурентних відносин у нафтогазовій галузі, захисту прав усіх суб'єктів відносин, що виникають у зв'язку з геологічним вивченням нафтогазоносності надр, розробкою родовищ нафти і газу, переробкою нафти і газу, зберіганням, транспортуванням та реалізацією нафти, газу та продуктів їх переробки, споживачів нафти і газу та працівників галузі є Закон України від 12.07.2001 № 2665-III «Про нафту і газ» [137].

Законодавчий акт було прийнято ще у 2001 році і станом на 2025 рік у нього було внесено лише близько тридцяти трьох змін та доповнень, що свідчить про його юридичну визначеність та доступність. Законом також чітко визначено перелік законодавчих та інших нормативно-правових актів, якими регулюються відносини у нафтогазовій сфері.

Так, відповідно до ст. 3 законодавчого акту, відносини, пов'язані з користуванням нафтогазоносними надрами, видобутком, транспортуванням, зберіганням та реалізацією нафти, газу та продуктів їх переробки, регулюються Кодексом України про надра, Законом України «Про трубопровідний транспорт», Законом України «Про угоди про розподіл продукції», іншими нормативно-правовими актами, а також цим Законом з питань, пов'язаних з особливостями нафтогазової галузі. Відносини щодо прийняття, набрання чинності, оскарження в адміністративному порядку, виконання, припинення дії адміністративних актів у нафтогазовій галузі регулюються Законом України «Про адміністративну процедуру» з урахуванням особливостей, визначених цим Законом [137]. Таким чином, законодавчим актом чітко визначено межі адміністративно-правового регулювання суспільних відносин у нафтогазовій галузі.

Е.С. Кривов'яз вказує, що нафтогазовій галузі притаманні унікальні та специфічні властивості, які виражаються у наступному: по-перше, нафтогазова галузь є важливою, рушійною частиною національної економіки держави, яка зумовлює належне функціонування та розвиток останньої; по-друге, нафтогазова галузь передбачає видобування корисних копалин загальнодержавного значення, які мають високу цінність, ліквідність та, першочергово, належать Українському народу; по-третє, процес нафтогазовидобування пов'язано із численними ризиками соціального, екологічного, правового та іншого характеру, у зв'язку із чим на дану діяльність розповсюджуються вимоги та обмеження щодо охорони надр та довкілля; по-четверте, публічне-правове регулювання та упорядкування відносин в нафтогазовій галузі відбувається у загальному масиві реалізації державної політики, яка проводиться в даному кластері життєдіяльності суспільства [69, с.421–424].

Нафтогазова галузь є ключовим промисловим елементом, який має критично важливе значення для економічного розвитку держави. Так, у Національній економічній стратегії на період до 2030 року визначено, що падіння обсягів видобутку нафти призвело до високого рівня імпортозалежності України за нафтою. Україна має значний потенціал видобутку нафти, проте внаслідок виснаженості родовищ та відсутності інвестицій у розробку нових видобуток нафти скоротився майже у два рази за період незалежності. Зупинка нафтопереробних заводів призвела до імпортозалежності за нафтопродуктами. У 1991 році діяло шість нафтопереробних заводів та один газопереробний завод сумарною потужністю понад 50 млн. тонн, що в чотири рази перевищує річний обсяг споживання Україною нафтопродуктів. Найбільше падіння переробки відбулося з 2009 до 2012 року (закриття найбільших нафтопереробних заводів), коли обсяг переробки нафти (включаючи газовий конденсат) скоротився з 11,4 млн. тонн до 5,1 млн. тонн. У структурі споживання переважає імпортований дизель. У структурі споживання нафтопродуктів дизельне паливо становить 65 відсотків, за яким Україна є імпортозалежною на 75 відсотків. Упродовж останніх десяти років через різницю у вартості дизельного пального та бензинів

на ринку України спостерігається тенденція поступового переходу споживачів із бензинів на дизельне паливо та зріджені вуглеводні гази. Нелегальна торгівля нафтопродуктами призводить до недоотримання 10 млрд. гривень до бюджету щороку. Незважаючи на значне скорочення обсягів тіньового ринку нафтопродуктами з 2013 року (майже у вісім разів) за рахунок закриття більше ніж 800 точок збуту, обсяг нелегального збуту залишається значним [105].

Логічно, що окрім визначення способів удосконалення адміністративно-правового регулювання діяльності у нафтогазовій галузі актуальним напрямом її розвитку є розробка інноваційних способів розвитку такої промисловості. Вказане зумовлюється нагальною потребою у забезпеченні можливості підвищення інноваційної привабливості України на зовнішньому ринку, що може бути досягнуто тільки шляхом забезпечення її промислової конкурентоспроможності та якості пропозиції щодо експорту продуктів нафтогазової промисловості.

Вчені справедливо відзначають, що протягом останнього десятиліття світова нафтогазова промисловість досягла значних успіхів, демонструючи необхідність розробки ефективних технологічних стратегій і операційних моделей, вибору надійних ділових партнерів і використання оптимальних показників для оцінки інноваційного розвитку компаній. Однак в умовах війни українські нафтогазові компанії стикаються з численними проблемами, такими як підвищена залежність економіки від цін на вуглеводневе паливо, дефіцит кваліфікованих кадрів, питання безпеки виробничих процесів і персоналу, захист довкілля, обмежені можливості переробки вуглеводнів та зниження цін на нафтові ф'ючерси. Отже, метою інноваційного розвитку нафтогазової галузі є підвищення ефективності та конкурентоспроможності. Це включає розробку нових методів та інструментів управління для оптимального використання ресурсів і забезпечення стабільного розвитку галузі. Серед завдань є впровадження нових систем управління та моніторингу, розробка методів прозорого інвестування, впровадження ефективних підходів до управління

персоналом та нових форм взаємодії з іншими галузями та ринками для розширення збуту та забезпечення стабільного розвитку [17].

Повномасштабна агресія російської федерації проти України на сьогоднішній день створює додаткові та неконтрольовані ризики та загрози для нафтогазової промисловості. Більшість із них пов'язані із чисельними атаками на об'єкти критичної інфраструктури, порушенням правил екологічної безпеки та шкодою, яка завдається природним ресурсам, ускладнення логістики, а також імпорту та експорту товарів та в цілому здійснення підприємницької діяльності. Все наведене призводить до погіршення економіки держави, створює загрози для формування та розвитку її тіньового сектору, появи незаконних форм підприємницької діяльності тощо. Відповідно, одним із доцільних кроків має стати підвищення якості інвестиційно-інноваційної безпеки.

Про це також зазначено і у Стратегії економічної безпеки України на період до 2025 року, де вказано, що основними викликами та загрозами у сфері інвестиційно-інноваційної безпеки є: відсутність сприятливих умов для залучення інвестицій та реінвестування, а також недостатнє інституційне забезпечення цих процесів; відсутність механізму оцінки (скринінгу) прямих іноземних інвестицій, які залучаються в об'єкти, що мають стратегічне значення для національної безпеки України; недосконалість регіональної і цілеспрямованої іміджевої інвестиційної політики, відсутність науково обґрунтованого моніторингу інвестиційного потенціалу України та її регіонів; слабо розвинена інноваційна інфраструктура в цілому, і зокрема для ведення бізнесу та впровадження інновацій суб'єктами малого і середнього підприємництва; відсутність сприятливих умов для створення та розвитку технологічних компаній та інноваційних підприємств, стартапів; незадовільний стан об'єктів дослідницької інфраструктури; недостатній обсяг фінансування наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності; недостатній для забезпечення інтенсивного розвитку економіки у довгостроковому періоді обсяг фінансування основного капіталу; відсутність дієвих економічних стимулів, сприятливих умов для інноваційного оновлення виробництва, низький попит на

інноваційну продукцію на внутрішньому ринку; недостатній рівень захисту прав інтелектуальної власності; протиправні спрямування до вітчизняних технологічних розробок та інновацій з боку іноземних суб'єктів і ризику їх несанкціонованого витоку за кордон; низький захист прав власності; корупція [167].

Отже, актуальними способами вирішення вказаної проблеми є не тільки удосконалення адміністративно-правового регулювання нафтогазової галузі, а й її інноваційно-інвестиційної безпеки.

Вчені також відзначають, що у короткостроковій перспективі головними викликами для України залишаються наслідки збройної агресії російської федерації. Це підкреслює нагальну потребу відновлення нафтогазовидобутку, розширення існуючих родовищ, а також пошук нових нафтогазових ресурсів в межах країни. Для забезпечення енергетичної безпеки можна виділити такі заходи: відновлення та модернізація існуючих нафтогазових родовищ, що включає відновлення видобутку нафти і газу на тимчасово заборонених або припинених через воєнні дії об'єктах в прифронтових зонах після завершення війни та розмінування територій; пошук нових нафтогазових родовищ, особливо на територіях, не охоплених військовими конфліктами, включаючи експлораційні роботи в морських водах; диверсифікація джерел постачання енергоресурсів через розвиток альтернативних джерел енергії, таких як вітроенергетика, сонячна енергія та біомаса, для зменшення залежності від імпорту нафти та газу; підвищення енергоефективності, що допоможе знизити залежність від імпорту та забезпечить економічну ефективність і збереження ресурсів країни. Всі ці заходи є критично важливими для зміцнення енергетичної безпеки України, забезпечуючи необхідні ресурси для економіки та населення в умовах військових загроз [17].

Відповідним чином, відсутність належного правового регулювання та правового забезпечення нафтогазової галузі також утворює потенційні ризики щодо підвищення кількості адміністративних та кримінальних правопорушень. Необхідно відзначити, що на сьогоднішній день в цій частині неефективним

доцільно визнати не тільки адміністративне, а й кримінальне законодавство. Так, у чинному КК України 2001 року криміналізовано лише пошкодження об'єктів магістральних або промислових нафто-, газо-, конденсатопроводів та нафтопродуктопроводів. Одночасно із цим таке протиправне діяння має матеріальний склад та вважається закінченим з моменту настання суспільно небезпечних наслідків у виді порушення нормальної роботи зазначених трубопроводів або створили небезпеку для життя людей.

Е.С. Кривов'яз також зауважує, що нафтогазова галузь – це критично, національно важливий, особливо цінний сектор діяльності, в рамках якого виникає та реалізується велика кількість різноманітних, складних та ризикованих для суспільства і держави процесів. З огляду на це, керівництво країни зацікавлене у його нормальному, систематичному та результативному функціонуванні, адже це позитивно впливає, у першу чергу, на національну економіку, а також соціальну сферу. Вказане підтверджує те, що нафтогазовий комплекс є важливим об'єктом державного регулювання. А відтак, вказана діяльність реалізується великою кількістю органів державної влади, які наділені низкою повноважень задля досягнення мети такого регулювання. Відповідні суб'єкти виступають рушійними елементами державного регулювання, між якими виникають адміністративно-правові відносини, котрі в свою чергу є предметом адміністративно-правового регулювання. Отже, нафтогазова галузь – це особлива сфера національних інтересів, задоволення котрих є неможливим поза функціонуванням органів державної влади, що користуються відповідними важелями регуляторного впливу та вступають між собою та суспільством у особливі юридичні зв'язки [69, с.421–424].

Окрім профільного законодавчого акту – Закону України «Про нафту і газ», діяльність у нафтогазовій галузі регулюється також Законом України від 14.09.1999 № 1039-XIV «Про угоди про розподіл продукції», який спрямований на створення сприятливих умов для інвестування пошуку, розвідки та видобування корисних копалин у межах території України, її континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони на засадах,

визначених угодами про розподіл продукції [141]. Відповідно до ст. 2 законодавчого акту, цей Закон регулює відносини, що виникають у процесі укладення, виконання та припинення дії угод про розподіл продукції, визначає основні правові вимоги до таких угод, а також особливості правовідносин щодо користування надрами на умовах розподілу продукції. Відносини, що виникають у процесі виконання пошукових робіт, розвідки та видобування корисних копалин, розподілу виробленої продукції, її транспортування, обробки, зберігання, переробки, використання, реалізації чи розпорядження нею іншим чином, а також будівництва та експлуатації пов'язаних з цим промислових об'єктів, трубопроводів та інших об'єктів, регулюються угодою про розподіл продукції, що укладається згідно з цим Законом. Відповідно до ст. 30, виконання зобов'язань інвестора, визначених угодою про розподіл продукції, підлягає забезпеченню на умовах, що визначаються сторонами відповідно до законодавства України. Цивільна відповідальність інвестора, в тому числі за шкоду, заподіяну довкіллю, здоров'ю людей, підлягає страхуванню, якщо інше не передбачено угодою. За домовленістю сторін у рамках угоди приймається програма страхування екологічних ризиків [141].

Відповідно, встановлення порядку укладення угоди про розподіл продукції, розподіл прав та обов'язків сторін угоди, а також визначення меж відповідальності утворює самостійні відносини у сфері розподілу продукції, яка є результатом діяльності у нафтогазовій галузі. Таким чином, законодавцем було забезпечено два самостійні механізми адміністративно-правового регулювання – той, що спрямований на забезпечення відносин у сфері діяльності нафтогазової галузі та той, що спрямований на забезпечення результативності такої діяльності – розвитку економічних відносин у такій сфері промисловості.

Я.Г. Воронін вважає, що основні завдання адміністративно-правового регулювання нафтогазової галузі мають бути такими: забезпечення національної безпеки держави; сприяння конкуренції в нафтогазовому комплексі; забезпечення проведення цінової та тарифної політики в нафтогазовому комплексі; захист прав усіх суб'єктів відносин, що виникають у зв'язку з

геологічним вивченням нафтогазоносності надр, розробленням родовищ нафти й газу, переробкою нафти та газу, зберіганням, транспортуванням і реалізацією нафти, газу та продуктів їх переробки; узгодження українського нафтогазового законодавства та законодавства Європейського Союзу; узгодженість законодавчих і підзаконних нормативно-правових актів у зазначеній сфері; вироблення основних засад управлінської діяльності відповідно до завдань ринкового механізму в нафтогазовому комплексі; упровадження міжнародного нормативно-правового досвіду регулювання в нафтогазовий комплекс України. При цьому головним суб'єктом регулювання вітчизняної нафтогазової галузі має залишатись держава [23].

У цілому підтримуючи позицію вченого, а також із урахуванням визначених у ст. 5 Закону України «Про нафту і газ» принципів державної політики в нафтогазовій галузі [137] видається *доцільним дещо розширити перелік завдань адміністративно-правового регулювання нафтогазової галузі, до яких доцільно віднести такі:* 1) забезпечення постійного і безперервного збалансування видобутку, постачання і споживання газу; 2) забезпечення розвитку та підвищення ефективності діяльності нафтогазової галузі; 3) забезпечення безпеки експлуатації об'єктів нафтогазової галузі; 4) забезпечення наявності усіх можливих та доцільних видів юридичної відповідальності для постачальників газу та нафти; 5) забезпечення дотримання правил екологічної безпеки у діяльності нафтогазової галузі; 6) розробка, запровадження та встановлення правил додержання державних норм суб'єктами, що здійснюють діяльність у нафтогазовій галузі.

Вчені також відмічають, що предмет адміністративно-правового регулювання відносин у НГК з одного боку є різностороннім, з іншого, він охоплює однотипні за своєю природою суспільні відносини, а саме, відносини у сфері розвідки нафтогазових надр, освоєння родовищ мінеральних ресурсів, видобутку викопних джерел палива, дозвільно-ліцензійну діяльність, укладення та реалізацію договорів (насамперед, про розподіл продукції, спільне підприємство, обслуговуючи контракти, договори про постачання природного

газу за врегульованим тарифом та неврегульованим тарифом), горизонтальні відносини всередині галузі між господарюючими суб'єктами та вертикальні відносини між НГК і органами державної виконавчої влади. Основними стадіями адміністративно-правового регулювання НГК як і інших галузей є: 1) розробка і прийняття відповідних нормативно-правових актів; 2) виникнення на цій правовій основі правового статусу (прав та юридичних обов'язків) суб'єктів правовідносин в нафтогазовій сфері; 3) їх реалізація (фактичне використання). Тобто основою адміністративно-правового регулювання НГК є адміністративно-правові норми та їх реалізація відповідними засобами [26, с. 84-85].

Необхідно відмітити, що більшість вчених, розглядаючи межі та завдання адміністративно-правового регулювання діяльності у нафтогазовій галузі, а також відносин між нафтогазовим комплексом та органами державної виконавчої влади, як правило, залишають поза увагою одне із основних завдань – запобігання правопорушенням у нафтогазовій галузі. Як видається, вказане є серйозним упущенням, оскільки саме створення та інтеграція у практичну діяльність належного механізму запобігання деліктам у найбільш економічно та критично важливій галузі надає можливість своєчасно виявляти потенційні ризики та загрози, що позитивним чином вплине не тільки безпосередньо на розвиток такої галузі, а й на економічний розвиток в цілому.

Адміністративно-правові норми це норми, які регулюють правовідносини, однією із сторін яких є органи державної виконавчої влади загальної та спеціальної компетенції. Діяльність НГК забезпечується сукупністю реалізації трудових, цивільних, фінансових, господарських норм, але основними для його ефективного функціонування є саме адміністративно-правові норми. У процесі реалізації адміністративно-правових норм виникають адміністративно-правові відносини, у тому числі вони складаються у разі впливу прямих адміністративних приписів на створення, становлення, функціонування НГК і його складових структур, а також між ним як самостійним об'єктом економіки і органами загальної та спеціальної компетенції. Адміністративно-правові відносини у НГК можна характеризувати як його внутрішні адміністративно-

правові відносини (між структурними частинами), так і зовнішні (між НГК і зовнішніми щодо нього структурами). При цьому у практичному вираженні адміністративно-правові відносини у НГК є значно складнішими і різнобічними. І внутрішні і зовнішні адміністративно-правові відносини НГК проявляються у вертикальній площині. Вони складаються між підпорядкованими структурами та мають імперативний характер. Окрім того, зовнішні адміністративно-правові відносини у НГК ми можемо охарактеризувати як публічно-правові [26, с. 85].

Необхідно відзначити, що на сьогоднішній день норми адміністративного права не у повній мірі ефективно захищають нафтогазову галузь. У 2003 році на розгляд Верховної Ради України було запропоновано законопроект «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо відповідальності за порушення законодавства в нафтогазовій сфері», відповідно до якого було запропоновано встановити адміністративну відповідальність за відмову підприємств нафтогазової галузі надавати інформацію щодо нафтогазоносності надр; порушення умов та правил діяльності, що передбачені спеціальним дозволом на користування нафтогазоносними надрами та угодою про умови користування нафтогазоносними надрами; пошкодження приладів обліку нафти, газу та продуктів їх переробки; створення перешкод у виконанні робіт, пов'язаних з обслуговуванням об'єктів нафтогазової галузі; порушення правил охорони об'єктів нафтогазової галузі; невиконання законних вимог посадових осіб органів виконавчої влади з питань гірничого нагляду [145].

У пояснювальній записці до законопроекту було вказано, що Статтею 51 Закону України «Про нафту і газ» передбачено, що особи винні у порушенні законодавства, що регулює діяльність у нафтогазовій галузі, несуть адміністративну, цивільно-правову чи кримінальну відповідальність. В цій статті визначений перелік правопорушень за які виникає така відповідальність. Але за деякі порушення законодавства в нафтогазовій сфері адміністративна відповідальність відсутня, зокрема, за пошкодження приладів обліку нафти, газу та продуктів їх переробки, створення перешкод у виконанні робіт, пов'язаних з обслуговуванням об'єктів нафтогазової галузі, порушення правил охорони

об'єктів нафтогазової галузі, порушення встановлених норм безпеки, що створює загрозу безпечній життєдіяльності населення та експлуатаційного персоналу . Отже, у разі вчинення будь-якого з них, особа, яка вчинила таке правопорушення залишається безкарною, втрати як підприємств нафтогазової галузі так і держави в цілому належним чином не відшкодовуються. З метою запровадження адміністративної відповідальності за деякі порушення законодавства в нафтогазовій галузі виникла необхідність в прийнятті цього Закону. Прийняття зазначених змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення підвищить відповідальність посадових осіб суб'єктів господарської діяльності, які працюють у нафтогазовій галузі та громадян, що допустили правопорушення, сприятиме безпечній життєдіяльності населення та експлуатаційного персоналу нафтогазової галузі, усуне прогалини в законодавстві щодо адміністративної відповідальності за правопорушення в нафтогазовій галузі [125].

Необхідно відзначити, що вказаний законопроект було прийнято у першому читанні, однак у 2006 році було запропоновано нову редакцію, в якій вказувалось на доцільність встановити адміністративну відповідальність за ненадання інформації або надання завідомо недостовірної інформації щодо нафтогазоносності надр; порушення правил охорони об'єктів нафтогазової галузі; невиконання законних вимог посадових осіб органів, які здійснюють державний нагляд і контроль за додержанням чинного законодавства в нафтогазовій галузі та створення перешкод у виконанні робіт, пов'язаних з обслуговуванням об'єктів нафтогазової галузі [145]. Не дивлячись на в цілому позитивний висновок щодо законопроекту, його не було прийнято.

До ознак нафтогазової галузі як предмета адміністративно-правового регулювання можна віднести такі: 1) нафтогазова галузь є сферою публічного управління, оскільки передбачає наявність відносин між державою та суб'єктами господарювання, які, відповідно до Закону України від 12.07.2001 № 2665-III «Про нафту і газ» [137] пов'язані з особливостями користування нафтогазоносними надрами, видобутком, транспортуванням, зберіганням та

використанням нафти, газу та продуктів їх переробки з метою забезпечення енергетичної безпеки України, розвитку конкурентних відносин у нафтогазовій галузі, захисту прав усіх суб'єктів відносин, що виникають у зв'язку з геологічним вивченням нафтогазоносності надр, розробкою родовищ нафти і газу, переробкою нафти і газу, зберіганням, транспортуванням та реалізацією нафти, газу та продуктів їх переробки, споживачів нафти і газу та працівників галузі; 2) законодавством передбачено чітко визначену систему суб'єктів, які здійснюють державну політику та регулювання нафтогазової галузі, основними із яких є Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України та органи місцевого самоврядування; 3) Законом України від 12.07.2001 № 2665-III «Про нафту і газ» [137] чітко визначені способи державного регулювання діяльності в нафтогазовій галузі – в ст. 7 законодавчого акту [137] зазначено, що державне регулювання діяльності в нафтогазовій галузі здійснюється шляхом встановлення загальних правил здійснення цієї діяльності суб'єктами підприємницької діяльності, надання ліцензій на здійснення окремих видів діяльності, спеціальних дозволів на користування нафтогазоносними надрами та формування тарифної політики та іншими засобами, що визначаються законами. Основними завданнями державного регулювання нафтогазової галузі є: сприяння конкуренції у нафтогазовому комплексі; забезпечення проведення цінової та тарифної політики в нафтогазовому комплексі; захист прав усіх суб'єктів відносин, що виникають у зв'язку з геологічним вивченням нафтогазоносності надр, розробкою родовищ нафти і газу, переробкою нафти і газу, зберіганням, транспортуванням та реалізацією нафти, газу та продуктів їх переробки, споживачів нафти і газу та працівників галузі; 4) законодавством встановлено особливості правовідносин у сфері користування нафтогазоносними надрами, а саме потребу в отриманні спеціального дозволу на користування нафтогазоносними надрами, який надає центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері геологічного вивчення та раціонального використання надр; 5) законодавством визначено межі та порядок здійснення державного контролю і нагляду за дотриманням правил і

нормативів користування нафтогазоносними надрами і умов спеціальних дозволів на користування нафтогазоносними надрами та угоди про умови користування нафтогазоносними надрами.

Щодо останньої ознаки, необхідно відзначити, що на думку Д.О. Бакая, «державний контроль в нафтогазовому секторі України» необхідно розуміти як об'єктивно зумовлену діяльність уповноважених на те державних контролюючих органів, їх посадових осіб, сутність якої полягає в оперативному втручанні у діяльність суб'єктів господарювання, здійснюючих пошук, розвідку, видобування, зберігання, транспортування, переробку, реалізацію нафти, газу, продуктів їх переробки задля перевірки, аналізу, спостереження за їх функціонуванням, отримання об'єктивної та достовірної інформації про стан законності та дисципліни на них, про причини та умови, що сприяли порушенням правових норм, приписів, стандартів, та для застосування, у разі потреби, заходів примусу до осіб, винних у порушенні чинного законодавства, а також поновлення законності і дисципліни на підконтрольних об'єктах нафтогазового сектору України. Розглядаючи функціональне призначення державного контролю у сфері нафтогазового сектору, вчений зазначає, що він дозволяє: отримувати значний обсяг оперативної та достовірної інформації про стан справ, відповідність діяльності підконтрольних об'єктів, дотримання та правильності застосування норм законодавства; надавати підконтрольним об'єктам обов'язкові для виконання вимоги щодо усунення виявлених недоліків; застосовувати заходи державного примусу; притягати до відповідальності винних у виявлених порушеннях осіб; вживати заходів щодо попередження порушень законності та дисципліни; встановлювати причини та умови, які сприяють порушенню вимог правових норм; здійснювати спостереження за функціонуванням відповідного підконтрольного об'єкту тощо [16, с. 8].

Відповідно до Закону України «Про нафту і газ», державний контроль за дотриманням правил і нормативів користування нафтогазоносними надрами, умов спеціальних дозволів на користування нафтогазоносними надрами та угод про умови користування нафтогазоносними надрами здійснюють центральні

органи виконавчої влади, що реалізують державну політику у сфері геологічного вивчення та раціонального використання надр, органи місцевого самоврядування в межах своєї компетенції. Державний нагляд за веденням робіт по геологічному вивченню нафтогазоносних надр та їх використанню здійснює центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері промислової безпеки та державного гірничого нагляду. Користувач нафтогазоносними надрами зобов'язаний надавати цим органам необхідну для їх роботи документацію та інформацію, давати усні або письмові пояснення з питань, що належать до компетенції цих органів. У разі виявлення порушень відповідні органи можуть тимчасово зупинити провадження робіт, передбачених спеціальним дозволом на користування нафтогазоносними надрами, до усунення цих порушень (зупинити дію спеціального дозволу на користування нафтогазоносними надрами), а також внести на розгляд центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері промислової безпеки та державного гірничого нагляду питання про позбавлення надрокористувача спеціального дозволу на користування нафтогазоносними надрами [137].

Отже, наведене надає підставу для твердження про те, що наявність чітко визначених у законодавстві форм державного контролю у нафтогазовій галузі є ще одним додатковим аргументом на користь думки про те, що нафтогазова галузь є повноцінним самостійним предметом адміністративно-правового регулювання.

Таким чином, проведені дослідження дозволяють констатувати, що на сьогоднішній день діяльність нафтогазової галузі як провідної галузі економіки України, правові, економічні та організаційні засади якої визначає комплексний нормативно-правовий акт – Закон України «Про нафту і газ», а також Закон України «Про угоди про розподіл продукції» є предметом адміністративно-правового регулювання, що підтверджується наявністю всіх його ознак. Нафтогазова галузь також є об'єктом державного регулювання. На сучасному етапі державотворення адміністративно-правове регулювання діяльності нафтогазової галузі має бути спрямовано не тільки за забезпечення суспільних

відносин у цій сфері, а і передбачати комплекс заходів та засобів подолання ризиків та загроз, які можуть стати наслідком чисельних злочинів, що вчиняються представниками російської федерації на території України, а також забезпечення можливості створення та реалізації інноваційних проєктів щодо розвитку нафтогазової галузі.

1.2. Стан дослідження проблем адміністративно-правового запобігання правопорушенням у нафтогазовій галузі

Адміністративно-правове забезпечення діяльності нафтогазової галузі та запобігання адміністративним правопорушенням, які у ній вчиняються є одним із важливих напрямів діяльності держави, що зумовлює потребу у пошуку актуальних та ефективних заходів, спрямованих на реалізацію такого завдання. Одночасно із цим, необхідно відзначити, що, не дивлячись на те, що нафтогазова галузь відноситься до енергетичного сектору, та, відповідно, є об'єктом критичної інфраструктури визначені питання майже не розглядаються в межах наукових досліджень у галузі адміністративного права. Зокрема це також стосується і особливостей запобігання адміністративним правопорушенням, які можуть вчинятись у зв'язку із виконанням діяльності у нафтогазовій галузі.

Аналіз наявних наукових праць дозволяє диференціювати їх за декількома основними напрямками: 1) ті, у яких аналізуються особливості здійснення державного контролю у нафтогазовому секторі; 2) ті, у яких визначаються адміністративно-правові засади державного регулювання нафтогазової галузі; 3) ті, у яких аналізуються особливості адміністративно-правового регулювання нафтогазового комплексу України; 4) ті, у яких досліджуються особливості забезпечення екологічної безпеки під час виконання діяльності із видобутку нафти та газу; 5) ті, у яких розмежовуються адміністративні та кримінальні правопорушення, що здійснюються у нафтогазовій галузі, а також визначаються правила кримінально-правової кваліфікації.

Вчені відзначають, що надра є невідновлюваним природним ресурсом, що потребує особливої охорони і раціонального використання. У сучасних умовах посилення антропогенного навантаження на навколишнє середовище зростає значення неухильного дотримання діючого природоохоронного законодавства, у тому числі і адміністративно-правових норм у сфері охорони довкілля. Однією із значних проблем сьогодення є незаконний видобуток корисних копалин, що відповідно до положень Конституції України є об'єктом права власності Українського народу. Забезпечення законності у сфері надрокористування лише шляхом встановлення правових приписів вже є не ефективним і потребує забезпечення дієвого механізму державного примусу із застосуванням норм адміністративної відповідальності. Роль адміністративної відповідальності у боротьбі з правопорушеннями у сфері надрокористування постійно зростає, проте невідповідність положень різних галузей права, недостатня правова розробка механізму застосування та притягнення винних осіб до адміністративної відповідальності за порушення законодавства про надра негативно впливає не тільки на її ефективності. Також, зміст відповідних положень КУпАП, не охоплюють у повній мірі всіх напрямів щодо адміністративної відповідальності за незаконний видобуток корисних копалин та заходів щодо охорони надр [89].

Із такою позицією варто погодитись, оскільки аналіз адміністративного законодавства дозволяє констатувати, що наразі в КУпАП майже відсутні спеціальні норми, у яких забезпечується безпека саме нафтогазової галузі. Також необхідно відзначити, що існуючі норми мають бути оцінені як неефективні та застарілі. Відповідно це також стосується потреби у посиленні адміністративно-правової охорони надр.

Законодавство про адміністративні правопорушення в широкому розумінні – це двоєдиний процес створення нормативно-правових актів і його результату у вигляді масиву таких актів. Законодавство виступає засобом оформлення офіційного, державного права в його відмінності від інших форм правового та суспільного життя. Відповідно, система вимог до законодавства у

сфері адміністративних правопорушень, якщо розглядати її як об'єктивно існуюче явище правової дійсності, неоднорідна, формується як результат діалектичного взаємозв'язку двох сутнісно різних видів вимог. З одного боку, це вихідні від держави обов'язкові веління, реалізація яких безпосередньо суб'єктами правотворчої діяльності покликана забезпечити високу якість і ефективність права як системи, що регламентує суспільні відносини. З іншого боку, це адресовані державі та виражені в запитах і побажаннях домагання недержавних суб'єктів, які відображають уявлення про еталон законодавства як інструмента юридичного регулювання. Діалектика взаємозв'язку вимог, що виходять від держави та суспільства, є важливим фактором розвитку системи законодавства про адміністративні правопорушення. Це повною мірою демонструє дійсність. За критичного рівня протиріч система вимог перестає функціонувати, впливати на законодавство, забезпечуючи вдосконалення останнього [46].

Одночасно із цим, варто відмітити, що динамізм адміністративного законодавства також забезпечується трансформацією та удосконаленням суспільних відносин, які воно має регулювати. На відміну від, наприклад, кримінального, адміністративне законодавство являє собою сукупність нормативно-правових актів, кожен із яких спрямований на регулювання певного виду суспільних відносин. Відповідно поява нових суспільних відносин потребує першочергового регулювання нормами адміністративного законодавства. Проте, відносна рудиментарність КУпАП дещо гальмує активний розвиток останнього.

Адміністративно-правове регулювання у сфері надкористування слід розуміти як особливу форму управлінської діяльності, яка здійснюється як органами державної влади, так і органами місцевого самоврядування відповідно до їхньої компетенції, визначеної нормами чинного законодавства. Нормативно-правова база здійснення державного регулювання у сфері надкористування в Україні є досить розгалуженою та включає значну кількість нормативних актів (як законів, так і підзаконних актів). Система органів державного регулювання у

сфері надрокористування представлена органами державної влади та органами місцевого самоврядування, повноваження яких щодо використання надр визначаються нормами чинного законодавства України [12].

Відповідно, діяльність у нафтогазовій галузі вирізняється як специфічна, оскільки ця галузь відноситься до стратегічної економічної сфери, що зумовлює публічно-правовий характер її регулювання. Використання надр, які є державною власністю потребує встановлення належного правового механізму, здатного унеможливити вчинення деліктів, які можуть зумовити не тільки економічні проблеми, а й негативні екологічні наслідки. Задля забезпечення цієї мети у законодавстві передбачено спеціальні дозволи на користування надрами, а також відповідні адміністративні процедури, спрямовані на забезпечення контролю за діяльністю нафтогазової галузі.

Нафтогазовій галузі притаманні унікальні та специфічні властивості, які виражаються у наступному: по-перше, нафтогазова галузь є важливою, рушійною частиною національної економіки держави, яка зумовлює належне функціонування та розвиток останньої; по друге, нафтогазова галузь передбачає видобування корисних копалин загальнодержавного значення, які мають високу цінність, ліквідність та, першочергово, належать Українському народу; по-третє, процес нафтогазовидобування пов'язано із численними ризиками соціального, екологічного, правового та іншого характеру, у зв'язку із чим на дану діяльність розповсюджуються вимоги та обмеження щодо охорони надр та довкілля; по-четверте, публічне-правове регулювання та упорядкування відносин в нафтогазовій галузі відбувається у загальному масиві реалізації державної політики, яка проводиться в даному кластері життєдіяльності суспільства. адміністративно-правовий механізм державного регулювання нафтогазової галузі України – це регламентована адміністративно-правовими нормами система елементів, за рахунок яких досягається реалізація завдань і функцій здійснення державного регулювання у досліджуваній сфері суспільного життя [70].

Наведена вченими думка дозволяє визначити потребу у посиленні механізму захисту нафтогазової галузі взагалі та нафти як корисної копалини зокрема. Нафтогазовий сектор є енергетичним елементом, спрямованим на забезпечення можливості функціонування промисловості; якість нафтогазової діяльності та її розширення на міжнародному та європейському ринках формують інвестиційну привабливість держави та як наслідок – держава отримує відповідні внутрішні та зовнішні надходження. Таким чином, нафтогазовий сектор стає елементом забезпечення економічної спроможності держави, гарантом стратегічної стабільності та механізмом реалізації публічного інтересу. Із урахуванням того, що надра є об'єктом права власності держави, виникає об'єктивна потреба у розширенні переліку суб'єктів адміністративно-правового забезпечення та доповнення його, наприклад, Державною службою геології та надр України, оскільки саме вона є суб'єктом владних повноважень, що забезпечує надання спеціальних дозволів та здійснює контроль за їх виконанням. Одночасно із цим наразі в доктрині адміністративного права також звертається увага на удосконалення системи адміністративно-юрисдикційної діяльності.

Найбільш поширеними прогностичними уявленнями про систему суб'єктів адміністративно-юрисдикційної діяльності є такі положення: 1) передати всі адміністративно-юрисдикційні повноваження судам; 2) виключити із системи юрисдикційних органів адміністративні комісії та обмежити юрисдикційні повноваження органів місцевого самоврядування; 3) залишити розгалужену систему органів і посадових осіб, які мають право накладати адміністративні стягнення, проте з визначенням основного юрисдикційного органу, який повинен розглядати переважну кількість справ про адміністративні правопорушення. Проте, на думку вченого, доцільно підтримати третій прогностичний підхід, оскільки реформування системи органів адміністративно-юрисдикційної діяльності потребує перехідного періоду. В ідеальному вигляді основним органом системи суб'єктів адміністративно-юрисдикційної діяльності повинен бути суд, проте в перехідний період таким суб'єктом має стати спеціальний орган виконавчої влади адміністративно-деліктної юрисдикції.

Правове регулювання адміністративної відповідальності повинне рухатися в бік поширення використання спрощених проваджень у справах про адміністративні правопорушення [36, с. 9-10].

Адміністративно-юрисдикційна діяльність у нафтогазовій галузі полягає у виявленні та припиненні уповноваженими органами адміністративних правопорушень та забезпечення притягнення осіб, які їх вчинили до адміністративної відповідальності. Одним напрямом є здійснення превентивної діяльності. У нафтогазовій галузі така діяльність є особливо важливою, оскільки, як було вже вище зазначено, вона пов'язана зі здійсненням робіт, які мають техногенні та екологічні ризики. Ще одним аргументом є те, що надра через особливості правового регулювання їх видобутку, а також високу економічну цінність можуть бути предметом кримінально протиправного посягання.

Середовище, в якому працює нафтогазовий сектор, має вирішальний вплив на характер і ступінь контрабанди палива. Хоча термін «видобуток» використовується в нафтогазовому секторі для позначення розвідки та видобутку, тут він використовується ширше для позначення управління нафтовим сектором (включаючи політичну систему, правову базу та безпекову ситуацію). До учасників, присутніх на рівні видобутку, належать державні посадовці та законодавці, а також державні та недержавні підприємства. Здатність політичних та військових представників держави визначати, хто може займатися контрабандою нафти, дозволяє їм наживатися на контрабанді державних активів за рахунок відкатів та укласти угоди з місцевими суб'єктами в обмін на те, що вони дивляться в інший бік. Більше того, коли урядам заборонено продавати паливо на офіційних міжнародних ринках, контрабанда палива може бути санкціонована державою як засіб отримання доходів неформальними та незаконними засобами. Потурання таких посадовців контрабанді та нездатність забезпечити надійне та прозоре управління нафтовим сектором є основним фактором, що сприяє контрабанді [7].

У контексті запобігання контрабанді нафти необхідно відзначити, що особливої уваги потребують суб'єкти та інфраструктурні компоненти, які здійснюють діяльність із переробки та реалізації нафтопродуктів. Фактично ця діяльність є ключовою у формуванні ринкової вартості пального та визначенні його економічного значення. Такий сегмент часто використовується для легалізації коштів, отриманих від реалізації контрабандного пального, створення локальних економічних стимулів, розширення мережі впливу, а також призводить до формування транснаціональних та транскордонних злочинних груп.

Аналіз контрабанди пального в різних контекстах виявляє нерозривні зв'язки з розкраданням ресурсів і демонструє низку проблем – від ринкових стимулів і недоліків управління нафтовим сектором до обмежених можливостей державних сил контролю та співучасті державних службовців у контрабандних операціях. Це також показує, що для окремих груп населення – особливо тих, хто залучений до downstream-елементів ланцюга постачання – контрабанда є джерелом доходу там, де альтернатив майже немає. Досвід спроб обмежити контрабанду нафтопродуктів свідчить, що необхідно проводити детальний аналіз політичної економії сектору, щоб зрозуміти, хто отримує прибуток, яким чином і як ці актори можуть реагувати на зміни. Чим глибше вигодоодержувачі інтегровані в ланцюг постачання, тим складнішими стають рішення. Відповідно, ефективні стратегії мають бути комплексними та узгодженими з іншими політиками – наприклад, грошовими виплатами населенню в обмін на скасування субсидій і створенням можливостей для розвитку приватного сектору, щоб пом'якшити негативні наслідки обмеження контрабанди для ключових акторів і місцевих громад. Водночас такі підходи не повинні надмірно заохочувати незаконну діяльність, а також мають передбачати прагматичний план дій із реалістичними шансами на успішне впровадження. Нарешті, транснаціональний характер мереж контрабанди означає, що будь-яка стратегія на рівні однієї держави матиме обмеження. Тому міжнародна співпраця – особливо зі сусідніми державами – повинна бути пріоритетом [7].

Одночасно із цим, адміністративні та кримінальні правопорушення, пов'язані із незаконними діями з нафтою розрізняються формами реалізації об'єктивної сторони.

Так, відповідно до вироку Долинського районного суду Івано-Франківської області 19 травня 2021 року (справа №: 343/775/21), ОСОБА_3 будучи керівником ТОВ «Майстер Транс» упродовж листопада 2019 липня 2020 років діючи в складі організованої групи, до якої ввійшли особа №1 та особа №2, матеріали стосовно яких виділено в окреме провадження, виступаючи її виконавцем вирішив спільно із вказаними особами здійснювати незаконне видобування корисних копалин загальнодержавного значення (нафти і конденсату). Згідно розподілу ролей та розробленого плану, відомого та схваленого всіма учасниками організованої групи, ОСОБА_3 як член організованої групи мав здійснювати спільно з особою №2, матеріали стосовно якої виділено в окреме провадження, незаконне видобування корисних копалин загальнодержавного значення із свердловини №64-Долина (географічні координати 48°5817" ПШ, 23°5912" СхД), проведення з цією метою налагоджувальних пускових та відновлювальних робіт, відібрання проб нафти для проведення її аналізу перед подальшим продажем. Крім того, особою №1, матеріали стосовно якої виділено в окреме провадження, було залучено ОСОБА_3 з метою безпосереднього виконання об'єктивної сторони злочину щодо приховування незаконного походження нафтопродуктів та останній нібито мав здійснювати утилізацію небезпечних відходів - нафти, її сумішей і конденсату, видобутих із свердловини №64-Долина (оскільки будучи керівником ТОВ "Майстер Транс", у якого до 2012 наявними були дозволи та ліцензії на зберігання, перевезення та утилізацію небезпечних відходів, був обізнаним у процесах видобутку, зберігання та утилізації нафти й конденсату, а також законодавчого регулювання такої діяльності). Роль особи №1, матеріали стосовно якої виділено в окреме провадження, як організатора, згідно розробленого плану та розподілу ролей, полягала в загальному керівництві діяльності групи, яка мала здійснювати незаконне видобування корисних копалин

загальнодержавного значення із свердловини №64-Долина, розташованої у місті Долина (географічні координати 48°5817" ПШ, 23°5912" СхД), організації процесу відновлення та освоєння свердловини №64-Долина, укладанні та підписанні з цією метою відповідних документів, зберіганні та дослідженні незаконно видобутих корисних копалин, пошуку підприємств-перевізників та покупців незаконно видобутих корисних копалин і веденні з ними перемовин та укладання договорів, проведення розрахунків із виконавцями робіт з освоєння свердловини та фінансуванні співучасників учинення кримінального правопорушення, отриманні грошових коштів від покупців незаконно видобутих корисних копалин тощо. Особа №2, матеріали стосовно якої виділено в окреме провадження, як член організованої групи згідно розробленого плану та розподілу ролей мав здійснювати спільно з ОСОБА_3 незаконне видобування корисних копалин загальнодержавного значення із свердловини №64-Долина (географічні координати 48°5817" ПШ, 23°5912" СхД), дослідження свердловини, інтенсифікацію видобутку із свердловини, різного роду прокачки рідини у свердловині та її ремонт (в разі потреби), подачу хімреагентів у свердловину з метою видобутку корисних копалин. Таким чином, ОСОБА_3, особа №1 та особа №2, матеріали стосовно яких виділено в окреме провадження, будучи об'єднані єдиним злочинним планом з розподілом функцій та ролей, зорганізувалися у стійку організовану групу, в складі якої вчинили незаконне видобування корисних копалин загальнодержавного значення (нафти і конденсату) [21].

Таким чином, особою було вчинено кримінальне правопорушення, передбачене ст. 204 КК України.

Відповідно до постанови Подільського районного суду м. Києва від 26 квітня 2024 року (справа № 758/14042/23), 09.12.2022 через пункт пропуску "Ягодин - Дорогуск", відділи митного оформлення № 3 - 6 митного поста "Ягодин" Волинської митниці з Латвійської Республіки в Україну на адресу ТОВ «Західна Нафтогазова Компанія» (Україна, 01054, м. Київ, Шевченківський район вул. Кониського Олександра, буд. 15, офіс 52, код ЄДРПОУ 33064160) був

переміщений товар «Бензин Преміум Євро 95» вагою 26,512 тонн, 35,668 тис. л. при 15о С., вартістю 22,535 тис. дол. США. Зазначений товар був оформлений в Енергетичній митниці за митною декларацією типу ІМ 40 ДЕ від 10.12.2022 № 22UA903050049357U4. Переміщення товару через митний кордон України здійснено на підставі наступних документів: сертифікат якості від 04.11.2022 № 160855_4783502; рахунка (Commercial invoice) від 07.12.2022 №BP 542/2022 (в якому у графі «найменування/опис» товару заявлено «Gasoline Premium Euro 95»); рахунка-фактури від 16.12.2022 №112-33-F; міжнародної автотранспортної накладної (CMR) від 09.12.2022 №LV-ZNHK-091222/01; контракт від 21.06.2022 № PPZ-2106. Відповідно до умов контракту від 21.06.2022 № PPZ-2106, укладеного між ТОВ «Західна Нафтогазова Компанія» в особі директора ОСОБА_1 (покупець) та кіпрським підприємством «PROLUX ENTERPRISES LTD» в особі представника ОСОБА_2 (продавець), продавець продає покупцеві товар «нафтопродукти». Якість товару повинна відповідати вимогам «ГОСТ», технічним вимогам та паспортом якості заводу виробника. Згідно з відомостями, зазначеними в наданих до митних органів документах, на митну територію України ввезено товар «Бензин Преміум Євро 95» походженням з Європейського Союзу. Відповідно до відомостей зазначених в сертифікаті (паспорті) якості від 04.11.2022 № 160855_4783502, товар виготовлений підприємством Public Company «Orlen Lietuva» та відповідає вимогам (стандарту) LST EN 228:2012+A1:2017. З метою дотримання вищезазначених заборон та обмежень, посадовими особами ТОВ «Західна Нафтогазова Компанія» під час переміщення товару через митний кордон України до митних органів, з метою підтвердження відомостей про фізико-хімічні показники товару, відповідності нафтопродукту стандартам EN 228 (бензин автомобільний) і його ідентифікації, надано документ про якість, а саме сертифікат (паспорт) якості від 04.11.2022 № 160855_4783502, який містить відповідні штампи (печатки) заводу виробника - «Orlen Lietuva». Також з метою підтвердження виробництва зазначеного товару в Європейському Союзі до митних органів України надано декларації про

походження товару (заява про країну походження товару, зроблена у зв'язку з вивезенням товару виробником, продавцем, експортером (постачальником) або іншою компетентною особою на комерційному рахунку чи будь-якому іншому документі, який стосується товару, а саме рахунки-фактури від 09.12.2022 №ВР 558/2022, в яких зазначено, що країна походження товару - Європейський Союз. З метою дотримання встановлених законодавством України з питань митної справи заборон та обмежень, ідентифікації товару при його переміщенні через митний кордон України, посадовими особами ТОВ «Західна Нафтогазова Компанія» було надано митним органам документи, а саме сертифікат якості від 04.11.2022 № 160855_4783502, що містить відомості про фізико-хімічні показники товару та рахунок (Commercial invoice) від 07.12.2022 №ВР 542/2022 (в якому у графі «найменування/опис» заявлено «Gasoline Premium Euro 95»), що містить відомості щодо найменування товару, які не відповідають відомостям про товар, в частині марки товару (бензин А92) наданої митними органами Латвійської Республіки. Таким чином, посадовими особами ТОВ «Західна Нафтогазова Компанія» вчинено дії, спрямовані на переміщення через митний кордон України товару «бензин» вагою 26,512 тонн, 35,668 тис. л. при 15о С., вартістю 22,535 тис. дол. США. або 824 080,71 грн (станом: на 09.12.2022 курс 1 дол. США = 36,5686 грн) з приховуванням від митного контролю шляхом подання до митного органу як підстави для переміщення товарів документів, що містять неправдиві відомості щодо найменування (марки) товару, а саме рахунку від 07.12.2022 №ВР 542/2022, а також подання документів, що містять неправдиві відомості, необхідні для визначення коду товару згідно з УКТЗЕД, а саме сертифіката якості від 04.11.2022 № 160855_4783502, чим вчинила порушення митних правил, передбаченого ч. 1 ст. 483 МК України [123].

Необхідно відзначити, що наведені приклади підтверджують думку щодо того, що, як правило, такі види правопорушень вчиняються у складі організованих груп та злочинних організацій, учасниками яких у більшості випадків стають службові особи, діяльність яких пов'язана із видобутком нафти

або енергетичним сектором. Аналіз судової практики дозволяє констатувати, що достатньо поширеними є випадки вчинення незаконного виготовлення, зберігання, збуту або транспортування з метою збуту підакцизних товарів. Відповідно така ситуація свідчить про наявність потреби у створенні превентивного механізму, здатного позитивно вплинути на кількісні показники кримінальних правопорушень, передбачених ст. 204 КК України зокрема шляхом удосконалення норм КУпАП. Таким чином актуалізується потреба у підвищенні ефективності адміністративно-деліктного законодавства.

Вчені відзначають, що ціллю адміністративно-деліктного права є охорона суспільних відносин від посягань, які підпадають під ознаки адміністративних правопорушень. Основними завданнями адміністративно-деліктного права є такі види діяльності: а) захист фізичних і юридичних осіб від адміністративних правопорушень та їх негативних наслідків; б) забезпечення законності й правопорядку в суспільстві; в) виховання громадян у дусі дотримання вимог національного законодавства та поваги до прав і свобод інших осіб; г) забезпечення невідворотності заходів адміністративної відповідальності для правопорушників; ґ) забезпечення прийняття обґрунтованого й законного рішення у справах про адміністративні правопорушення як для потерпілих осіб, так і для осіб, які притягуються до адміністративної відповідальності; д) забезпечення умов для виконання постанов про накладення адміністративних стягнень. Адміністративно-деліктне право в майбутньому повинне реалізовувати установчу, виховну, обмежувальну, профілактичну, правозахисну та штрафну функції. Доведено, що адміністративно-деліктне право, яке в перші десятиліття існування широко використовувало здобутки кримінального права, повинне мати чіткі орієнтири свого розвитку, не пов'язані з орієнтирами розвитку кримінального права [36, с. 9-10].

Історично адміністративне право є конструктивно схожим із кримінальним, зокрема це стосується, наприклад, інституту вини. В адміністративному законодавстві законодавець також використовує кваліфікуючі ознаки, встановлює однакові із кримінальним принципи юридичної

відповідальності. Одночасно із цим, адміністративно-деліктне право повинно розвиватись окремо від кримінального, проте доповнюючи його та забезпечуючи у такий спосіб повноцінний взаємопов'язаний механізм юридичної відповідальності. У нафтогазовій галузі адміністративно-деліктне право є первинним способом та засобом реагування на делікти, має більш ефективну превенцію поза криміналізацією тощо. Відповідно, адміністративно-деліктне право є самостійною системою норм, орієнтованих на забезпечення невідворотності адміністративної відповідальності та здійснення позитивного впливу на якість публічного управління, диференційованого відповідно до сфери. Актуальним також є забезпечення належного адміністративно-правового механізму.

Елементами адміністративно-правового механізму державного регулювання нафтогазової галузі є: суб'єкти, об'єкт регулювання, спеціальні адміністративно-правові методи діяльності суб'єктів, а також відповідальність за порушення нафтогазового законодавства. В своїй сукупності дані елементи забезпечують, в першу чергу, законність регулювання, а також виконання ним (державним регулюванням) своїх ключових завдань. Адміністративно-правова методологія державного регулювання нафтогазової галузі – це передбачені законодавством публічно владні, застосовувані уповноваженими суб'єктами засоби, способи, заходи та операції, що реалізуються з метою досягнення цілей державного регулювання в нафтогазовому секторі та здійснення регулюючого та упорядковуючого впливу на відповідний об'єкт. Особливість методології полягає у тому, що її підкріплено державним примусом, тобто вона може застосовуватись незалежно від волі окремих осіб та груп, але за умови повної законності. До переліку адміністративно-правових методів в нафтогазовій галузі, зокрема, відноситься видання дозволів та ліцензій, проведення реєстрацій, застосування обмежень і таке інше [70].

У контексті наведеної думки необхідно відзначити, що адміністративно-правовий механізм за сучасних умов має розглядатись як інструмент динамічного впливу, елементи якого мають бути диференційовані відповідно до

рівню, на якому вони реалізуються. У контексті нафтогазової галузі така система може бути диференційована на такі рівні: 1) загальнодержавний (стратегічний) рівень – формування державної енергетичної політики, розвиток енергетичного сектору; 2) регуляторний рівень – встановлення правил здійснення діяльності у нафтогазовій галузі (надання дозволів, визначення стандартів тощо); 3) контрольно-наглядовий рівень – забезпечення перевірки відповідності діяльності положенням законодавчих та інших нормативно-правових актів, унеможливлення вчинення деліктів (моніторинг, аудит, застосування адміністративних та дисциплінарних стягнень); 4) організаційно-правовий рівень – забезпечення своєчасної превенції; притягнення до юридичної відповідальності (анулювання дозволів, відшкодування шкоди, усунення наслідків тощо).

Визнання випадків недотримання операційних нормативних вимог у нафтогазовій галузі може стати ранньою стратегією втручання для зменшення організаційної неефективності та запобігання втратам. Ці нормативні вимоги регулюють діяльність у нафтогазовому секторі та спрямовані на оптимізацію виробництва – від видобутку до постачання. Дотримання таких правил є критично важливим, оскільки вони безпосередньо пов'язані з виробничими процесами та операційною діяльністю. Низка досліджень розглядала вплив недотримання операційних нормативів на персонал, демонструючи значні збитки та втрати. Вони послідовно показують, що забезпечення дотримання нормативних вимог протягом усього операційного циклу є необхідним для узгодження культури безпеки організації та запобігання ризиковим збоям. Останні огляди наукової літератури звертають увагу на проблеми регуляторних систем, зокрема неузгодженість законодавства, дублювання норм, порушення та конфлікти між регуляторними функціями. Наприклад, порушення правил безпеки часто називають причиною аварій у нафтогазовій галузі. Крім того, складність регуляторного середовища ускладнює для регуляторів ефективно встановлення обмежень ризику. Також нормативні вимоги, спрямовані на різні аспекти продуктивності або виконання завдань, можуть призводити до різних

видів збитків і втрат. Невизначеність і недостатнє розуміння знижують ефективність регуляторних систем і перешкоджають дієвому управлінню ризиками. Тому покращення знань щодо управлінських практик, пов'язаних із дотриманням процедур безпеки, є необхідним. У зв'язку з цим зростає увага до розроблення надійних стратегій управління ризиками проєктів для зменшення кількості збоїв у нафтогазовому секторі [8, с. 43].

Наведена думка свідчить про доцільність розвитку комплаєнсу у нафтогазовій галузі. Комплаєнс-процедури забезпечать можливість своєчасного виявлення та усунення корупційних ризиків та загроз, прозорості та добросовісності діяльності суб'єктів господарювання, підвищити якість здійснення внутрішніх управлінських процесів тощо. Комплаєнс є ефективним та дієвим механізмом превенції правопорушень у нафтогазовій галузі, який надає можливість здійснювати вплив ще до настання наслідків.

Управління соціальними та екологічними аспектами діяльності в ланцюжку підрядників є однією із ключових проблем управління для нафтогазових компаній і підприємств. На основі узагальненого найкращого досвіду роботи нафтогазових компаній подано рекомендації з підвищення ефективності управління підрядниками в частині мінімізації соціально-екологічних впливів галузі у таких аспектах діяльності, як підготовка та проектування виконання робіт, проведення тендерів та укладання контрактів, контроль та моніторинг результатів роботи підрядників, підготовка звітності компанії-оператора. Важливо також наголосити, що ефективне управління системою підрядних робіт вимагає набагато більше, аніж просто наявності корпоративних стандартів. Адже наявність таких стандартів не визначає відповідальності за їх виконання на всьому ланцюжку підрядних робіт. Хоча компанії-оператори можуть не нести юридичну відповідальність за діяльність своїх підрядників, проте вони завжди несуть моральну відповідальність за виконання своїх власних принципів та дотримання положень культури ведення бізнесу [164].

У цьому контексті актуалізується питання встановлення відповідності діяльності підприємств у нафтогазовій галузі вимогам зовнішніх та внутрішніх нормативно-правових актів. Це також стосується і забезпечення ними дотримання вимог екологічної безпеки. Таким чином визначається потреба у встановленні відповідних комплаєнс-процедур, які мають не тільки унеможливити появу корупційних ризиків та загроз, але й стратегій та внутрішніх програм дотримання вимог екологічного законодавства під час здійснення діяльності із видобутку нафти.

Вчені відзначають, що розвиток нафтовидобувної галузі є позитивним для економіки держави, оскільки забезпечує паливним ресурсом і цінною сировиною для нафтохімічної та хімічної промисловості, однак із позицій екологічної безпеки призводить до значного техногенного тиску на довкілля завдяки забрудненню атмосферного повітря, поверхневих і підземних вод і ґрунтів. У зв'язку з цим проблема підвищення екологічної безпеки територій, які піддаються техногенному навантаженню у процесі буріння свердловин і видобутку нафти, вимагає комплексного підходу для її вирішення. Найбільш загально поширеною та доцільною є система природоохоронних заходів, що складається з превентивного та ліквідуючого комплексу заходів. До першої групи методів потрібно віднести технологічні та управлінські заходи. Їх завдання полягає у попередженні та зниженні забруднення довкілля методом застосування екологічно безпечних реагентів для приготування бурових розчинів, що дозволяє зменшити токсичність утворених відходів. Водночас використання прогресивних технологій буріння, зокрема безамбарного способу буріння, забезпечує скорочення їх обсягів. Іншим ефективним підходом є впровадження автоматизованої системи прогнозування, попередження й ліквідації аварійних ситуацій під час видобутку нафти [14].

Нафтові забруднення належать до найбільш поширених техногенних надзвичайних ситуацій, які завдають значної шкоди природнім екосистемам та деяким видам господарської діяльності: рибальству, туризму та ін. Джерела нафтового забруднення морського середовища і фактори, що впливають на

форму забруднення, дуже численні, тому охорона морського середовища повинна здійснюватися комплексним шляхом, створюючи при цьому нові технологічні процеси, методи та засоби попередження забруднень, а також приймаючи закони щодо обмеження викиду нафти та нафтопродуктів у море. Із метою попередження забруднення моря нафтою, перш за все, необхідно вдосконалювати технологічні процеси добування, транспортування, зберігання, переробки, застосування нафти чи нафтопродуктів, виключити скид стічних вод, до складу яких входить нафта. Адже щорічно в результаті технологічної діяльності утворюються десятки мільярдів кубометрів водонафтових емульсій. Способи їх очистки від нафти дорогі та малоефективні, тому стічні води, що містять нафту, є джерелом глобального забруднення нафтою гідросфери, поставляючи у Світовий океан близько 75% нафтових забруднень [45].

Відповідно доцільним є актуалізація наукових досліджень у сфері адміністративно-правового забезпечення екологічної безпеки у нафтогазовій галузі, що надасть можливість забезпечити виконання стратегічних цілей, визначених у Стратегії екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року. Аналіз судової практики надає підставу для констатації, що на сьогоднішній день проблема забруднення екологічного середовища нафтогазовими продуктами залишається актуальною.

Так, у постанові Кам'янець-Подільського міськрайонного суду Хмельницької області від 22 грудня 2011 р. (справа № 2-а-8785/11) визначено, що *ОСОБА_2 звернулася з позовом до Державної екологічної інспекції в Чернівецькій області про скасування постанови у справі про адміністративне правопорушення. В обґрунтування вимог вказує, що постановою від 30.08.2011 року винесеною інспектором з охорони навколишнього природного середовища в Чернівецькій області, притягнута до адміністративної відповідальності за те, що працюючи начальником дільниці ТзОВ «Укр-Євро» в м. Вижниця вул. Чорновола, 5, допустила забруднення земельної ділянки нафтопродуктами та металами. Вважає постанову протиправною з огляду на наступне. Протокол та постанова про притягнення до адміністративної відповідальності були*

винесені у її відсутності. Господарська діяльність підприємства здійснюється на твердому покритті, яке орендується підприємством, що унеможливорює забруднення землі. У випадку наявності забруднюючих речовин при надходженні металобрухту з таким забрудненням воно зосереджено на твердому покритті і його збирання, зберігання та послідууючу утилізацію згідно договору № 168 від 15.07.2011 року здійснює ТОВ «Еко-пром.-сервіс». Висновок про забруднення земельної ділянки зроблений на припущеннях, оскільки відбори проб ґрунту не здійснювались, про що свідчить прочерк у протоколі, не зазначено конкретного місця виявлення, локалізації, розмірів, прив'язки до місцевості цих забруднень землі. Просить визнати дії інспектора з охорони навколишнього природного середовища в Чернівецькій області Гуцуляка Миколи Васильовича неправомірними, скасувати постанову від 30.08.2011 року про притягнення її до адміністративної відповідальності за ч.1 52 КУпАП. В суді позивач позов підтримала, просить задовольнити. Представник відповідача в судовому засіданні позов не визнав, заперечив проти його задоволення з тих підстав, що оскільки позивач дійсно працює в ТОВ «Укр-Євро» на посаді начальника ділянки м. Вижниця вул. Чорновола, 5 та є відповідальною особою за виконання норм природоохоронного законодавства України, тому була правомірно притягнута до адміністративної відповідальності за фактом забруднення земель. Спеціалістами Державної екологічної інспекції в Чернівецькій області під час проведення перевірки дотримання вимог природоохоронного законодавства ТОВ «Укр-Євро» від 02.08.2011 р для визначення якісного складу земельних ресурсів було відібрано проби ґрунтів на території площадок приймання металобрухту. В результаті вимірювання показників складу та властивостей ґрунтів встановлено факт забруднення нафтопродуктами та важкими металами земельної ділянки біля бетонованої площадки. Вважає, що постанова про накладення адміністративного стягнення № 012229 від 30.08.2011 р винесено з додержанням норм матеріального та процесуального права, тому просить задоволенні позову відмовити. Суд, заслухавши сторони, вивчивши матеріали

справи у їх сукупності, вважає, що позов підлягає частковому задоволенню з огляду на наступне. Постановою від 30 серпня 2011 року ОСОБА_2 притягнута до адміністративної відповідальності за те, що допустила забруднення земельної ділянки нафтопродуктами та металами в ТзОВ «Укр-Євро» в м.Вижниця вул..Чорновола, 5, чим порушила вимоги ст.52 КУпАП. Стаття 52 КУпАП передбачає відповідальність за псування і забруднення сільськогосподарських та інших земель. Протоколом про адміністративне правопорушення від 30.08.20011 року встановлено, що ОСОБА_2, перебуваючи на посаді начальника ділянки ТзОВ «Укр-Євро» в м. Вижниця, будучи відповідальною за виконання норм природоохоронного законодавства України на виробничій ділянці згідно наказу ТзОВ «Укр-Євро» від 01.06.2011 року, допустила забруднення земельної ділянки нафтопродуктами та металами. Згідно протоколу № 23-11 від 11 серпня 2011 року вимірювань показників складу та властивостей відповідно до акту відбору проб, ґрунтів, відходів від 02 серпня 2011 року на території приймання металобрухту в смт. Вижниця по вул. Чорновола, 5 зафіксовано перевищення норм забруднення нафтопродуктами та металами (нікель, свинець, хром, залізо). З урахуванням наданих відповідачем доказів, суд вважає, що позивач допустила забруднення земельної ділянки нафтопродуктами та металами [122].

Отже, наведений приклад свідчить про те, що проблема екологічної безпеки, яка наразі зумовлена веденням активних бойових дій державою-агресором проти України загострюється також недобросовісною діяльністю підприємств, що здійснюють діяльність у нафтогазовій галузі та взагалі – в енергетичному секторі.

Таким чином, проведені дослідження надало підставу для констатації, що на сьогоднішній день адміністративно-правове запобігання правопорушенням, які вчиняються у нафтогазовій галузі нечасто стає предметом дослідження вчених. Така ситуація може бути зумовлена зміщенням уваги законодавця на забезпечення потреб воєнного стану та створення механізму розв'язання

проблеми забезпечення діяльності енергетичного комплексу як критичної інфраструктури.

На сьогоднішній день можна виокремити такі проблемні питання, які потребують подальшого вивчення та розв'язання: 1) удосконалення адміністративно-правових норм щодо адміністративної відповідальності за порушення нафтогазовими підприємствами законодавства щодо захисту навколишнього природного середовища; 2) удосконалення комплаєнс-процедур на підприємствах, які займаються діяльністю із видобутку газу та нафти; 3) диференціація адміністративних та кримінальних правопорушень, які вчиняються у нафтогазовому секторі, їх актуалізація; 4) приведення національного адміністративного законодавства відповідно до вимог міжнародних та європейських стандартів забезпечення діяльності нафтогазової галузі.

1.3. Міжнародний та європейський досвід запобігання правопорушенням у нафтогазовій галузі

Формування належної системи запобігання правопорушенням потребує пошуку та використання у практичній діяльності актуальних та ефективних заходів, здатних якісно впливати на стан реалізації державою завдання із протидії деліктам на всіх рівнях. Одним із можливих та апробованих на практиці способів є вивчення міжнародного та європейського досвіду, що надає можливість не тільки оцінити зарубіжні практики, а й виявити актуальні для запозичення заходи. Це стосується діяльності із запобігання правопорушенням у всіх галузях і нафтогазова галузь не є виключенням.

Аналіз міжнародного досвіду надає можливість визначити *декілька основних напрямів за якими здійснюються заходи із запобігання правопорушенням у нафтогазовій галузі*: 1) боротьба з корупцією, забезпечення прозорості та доброчесності діяльності у нафтогазовій галузі; 2) забезпечення безпечних умов провадження діяльності у нафтогазовій галузі; 3) захист

навколишнього середовища; 4) розробка та впровадження належних комплаєнс-процедур; 5) сприяння розвитку енергетичного комплексу, захист об'єктів критичної інфраструктури.

Наразі існує низка міжнародних ініціатив, які запроваджені та реалізуються відповідними організаціями, метою діяльності яких зокрема є також і запобігання правопорушенням у нафтогазовій галузі. Так, наприклад, однією із таких організацій є Партнерство «Відкритий Уряд» (Open Government Partnership), метою діяльності якої є спільне створення зобов'язань щодо реформ у національних та місцевих планах дій [10].

На офіційному сайті організації визначено, що підходи відкритого врядування можуть сприяти формуванню кращих практик управління природними ресурсами, що, своєю чергою, покращує показники людського розвитку та стан довкілля. За відсутності прозорості, громадянської участі та публічної підзвітності країни, багаті на природні ресурси (або «країни-виробники»), перебувають у зоні високого ризику зростання корупції, соціальних і екологічних збитків, а в окремих випадках – виникнення конфліктів. Країни, які отримують значну частину своїх доходів від природних ресурсів, більш схильні до авторитаризму. Зокрема, коли держава акумулює великі надходження від видобутку природних ресурсів, вона стає менш залежною від оподаткування громадян. Це означає, що політики та державні посадовці мають менше стимулів реагувати на потреби та вимоги населення. Водночас громадяни можуть відчувати меншу залученість до формування та використання державного бюджету, особливо коли джерела його наповнення є непрозорими. Це особливо характерно для країн-виробників, які не забезпечують публічного доступу до інформації про платежі у видобувних галузях [10].

Відповідно міжнародна організація віддає особливу перевагу залученню громадського суспільства до здійснення контролю за діяльністю у нафтогазовому комплексі. Такий підхід має бути позитивно оцінений, оскільки наразі в Україні більшість стратегій розвитку державних інституцій передбачає формування незалежного органу, здатного забезпечувати безпеку, а також

прозорість та добросовісність діяльності відповідних суб'єктів. Громадський контроль також є важливим заходом у системі протидії як адміністративним, так і кримінальним правопорушенням. Видається беззаперечним фактом те, що однією із основних цілей посилення громадського контролю за діяльністю у будь-якій галузі є удосконалення антикорупційної політики, оскільки більшість факторів та чинників, які зумовлюють делікти безпосередньо пов'язані або із наявним конфліктом інтересів, або із корупційними протиправними діяннями.

Вчені відзначають, що громадський контроль – це передусім зовнішній контроль, адже здійснюється зазвичай неурядовими організаціями (громадськими). Відтак, громадський контроль передбачає кілька етапів: 1) організаційний, у процесі якого встановлюється відповідний об'єкт контролю, визначається мета, засоби й оптимальна форма здійснення контролю; 2) етап виконання; 3) етап реалізації результатів контролю. На думку вчених, найбільш вдалим є наступні форми громадського контролю: суб'єкти громадського контролю є безпосередніми учасниками роботи консультативно-дорадчих органів об'єктів громадського контролю; постійний громадський моніторинг; консультації з громадськістю, громадські слухання, публічні громадські обговорення; громадська антикорупційна експертиза [51].

Отже, запровадження процедур демократичного нагляду надає можливість контролювати діяльність органів державної та виконавчої влади та сприяти забезпеченню законності, підзвітності та прозорості їх діяльності у будь-якій галузі. Відповідно розробка процедур демократичного контролю сприяє створенню превентивного механізму, здатного унеможливити вчинення правопорушень, зокрема і корупційних.

Партнерство «Відкритий Уряд» також відзначає, що видобувні галузі можуть негативно впливати на суспільне благополуччя та рівність, зокрема на гендерну рівність, за відсутності належного врядування та демократичного нагляду. На місцевому рівні регіони, що значною мірою залежать від видобутку, характеризуються вищими показниками вживання нелегальних наркотиків і поширення захворювань, що передаються статевим шляхом, включно з

ВІЛ/СНІДом, унаслідок підвищеної міграції до ресурсозабезпечених територій. На макрорівні емпіричні дослідження свідчать, що за умов слабого врядування ресурсна забезпеченість може поглиблювати гендерну нерівність: зокрема, дослідження Саудівської Аравії показує негативну кореляцію між нафтовим багатством і участю жінок у ринку праці. Водночас такі ресурсно багаті країни, як Чилі, Норвегія та Нідерланди, змогли уникнути пастки гендерної нерівності завдяки суворим механізмам контролю та нагляду за функціонуванням видобувних галузей. Деякі дослідження також вказують, що зростання політичної участі жінок сприяє зменшенню корупції та більш справедливому розподілу вигоди у таких умовах. Видобувні галузі також пов'язані з негативними екологічними наслідками, особливо за відсутності належного контролю. Стандарт Ініціативи прозорості видобувних галузей (ЕІТІ) передбачає обов'язкове публічне розкриття інформації про екологічні ризики та шкоду довкіллю. Моніторинг впливу на навколишнє середовище дозволяє визначати заходи з пом'якшення негативних наслідків видобувної діяльності [10].

Таким чином, *досвід міжнародної організації у системі запобігання правопорушенням у нафтогазовій галузі може бути використаний за наступними напрямками:* 1) формування та впровадження процедур демократичного контролю за діяльністю у нафтогазовій галузі; 2) забезпечення рівності та інклюзивності (що особливо важливо в умовах особливого правового режиму воєнного стану); 3) забезпечення ефективного та результативного публічного управління у нафтогазовій галузі; 4) створення механізму стратегічно орієнтованого управління нафтогазовою галуззю; 5) розробка за впровадження ефективних антикорупційних практик.

У межах дослідження міжнародного досвіду запобігання правопорушенням у нафтогазовій галузі необхідно також звернути увагу на Ініціативу прозорості видобувних галузей (ЕІТІ – Extractive Industries Transparency Initiative) та розроблений стандарт.

Так, Стандарт ЕІТІ розроблений для сприяння належному врядуванню шляхом підвищення прозорості, посилення підзвітності та сприяння публічним

дискусіям щодо управління природними ресурсами. Від моменту свого першого запуску десять років тому Стандарт ЕІТІ встановив загальні правила, що регламентують, яку інформацію уряди та компанії повинні розкривати та коли це слід робити. Згодом Стандарт ЕІТІ розвивався, щоб відповідати потребам зацікавлених сторін і змінюваному глобальному контексту. Наразі, у своїй четвертій редакції, Стандарт ЕІТІ 2023 року містить кілька нових та уточнених положень, які дозволяють країнам реагувати на найактуальніші виклики у сфері управління природними ресурсами сьогодні. Ці положення охоплюють чотири тематичні напрями: 1) боротьба з корупцією – нові положення розширюють можливості для країн і компаній використовувати платформу ЕІТІ для виявлення та подолання корупційних ризиків у секторі природних ресурсів; 2) енергетичний перехід – нові положення підтримують розкриття інформації та публічні дискусії щодо впливу енергетичного переходу, висвітлюючи відповідні політики, а також доходи, які країни можуть очікувати від нафти, газу та корисних копалин за різних ринкових сценаріїв; 3) гендерні, соціальні та екологічні питання – щоб забезпечити управління природними ресурсами в інтересах усіх громадян, посилено положення щодо підтримки більшої різноманітності в процесі прийняття рішень та розкриття інформації, що враховує гендерні, соціальні та екологічні аспекти; 4) збір доходів – нові та уточнені положення передбачають більш комплексне і деталізоване розкриття інформації, що може допомогти країнам посилити податкову базу та збільшити доходи [1].

Розвиток антикорупційних практик є одним із ключових пріоритетів діяльності міжнародних організацій у сфері запобігання правопорушенням у нафтогазовій галузі. Основний акцент робиться на формуванні належних комплаєнс процедур, здатних забезпечити своєчасне виявлення корупційних ризиків та загроз ще до безпосереднього вчинення правопорушення. Нафтогазова галузь є надважливою для індустріального та економічного розвитку України, на що неодноразово зверталась увага як у концептуальних та стратегічних документах, спрямованих на посилення економічної

конкурентоспроможності та безпеки, так і у наукових працях вчених. Про це також вказувалось Організацією економічного співробітництва та розвитку (OECD).

Так, зокрема OECD зазначено, що емпіричний аналіз виявляє високий рівень політизації процесів прийняття рішень та дискреційних повноважень, якими володіють як високопоставлені, так і нижчі державні посадовці, як основні фактори ризику, що підривають ефективне запобігання корупції у видобувному секторі. Це можна спостерігати, наприклад, у процесі затвердження оцінок впливу на навколишнє середовище, надання дозволів чи винятків, у процедурах тендерів або переговорів, зборі доходів, митному оформленні, оформленні віз або адміністративних дозволів, а також у закупівлі товарів і послуг. Більше того, дискреційні повноваження та політизація процесів прийняття рішень можуть бути наслідком недостатнього дотримання стандартів публічної доброчесності щодо управління конфліктами інтересів, регулювання лобювання та фінансування політичних кампаній, а також прозорості систем управління державними фінансами. Зокрема, законодавство може не передбачати захисних механізмів проти ризиків змови та політичного втручання, пов'язаних із феноменом «обертання дверей» (revolving door), коли особи часто переходять між високими посадами як у державному, так і в приватному секторі [9].

Наведене надає можливість констатувати, що саме дискреційна свобода службових осіб а також осіб, які здійснюють діяльність із надання публічних послуг є наслідком відсутності належного комплаєнсу, що полягає у недотриманні етичних вимог, а також стандартів прозорості управління процесами у нафтогазовій галузі та доброчесності. Відповідно одним із можливих для запозичення заходів є *інституційне закріплення стандартів підзвітності та прозорості у нафтогазовій діяльності, а також розробка локальних комплаєнс процедур, здатних знизити корупційні ризики*. Вказане може бути реалізовано шляхом запровадження моніторингу якості локальних антикорупційних політик, а також дотримання міжнародних антикорупційних

стандартів (наприклад, ISO 37001:2016 Anti-bribery management systems (Системи управління щодо протидії корупції)).

Отже, підсумовуючи досліджений досвід міжнародних організацій щодо протидії правопорушенням у сфері управління природними ресурсами можна визначити такі ключові узагальнені позитивні аспекти, які можуть бути інтегровані у національну практику забезпечення безпеки нафтогазової галузі: 1) створення комплаєнс-процедур щодо етичної поведінки та доброчесності у нафтогазовій діяльності; 2) інституційне закріплення стандартів підзвітності та прозорості у нафтогазовій діяльності; 3) створення механізму стратегічно орієнтованого управління нафтогазовою галуззю; 4) формування та впровадження процедур демократичного контролю за діяльністю у нафтогазовій галузі.

Одночасно із цим, алгоритм удосконалення практики запобігання правопорушенням у нафтогазовій галузі буде неповним без вивчення локального зарубіжного досвіду у цій сфері. Враховуючи вказане, доцільним видається аналіз законодавства та практики окремих зарубіжних держав, які демонструють найбільш сучасний підхід до вирішення наведеного завдання.

Так, однією із таких держав є *Норвегія*. Управління ресурсами у державі здійснюється Королем відповідно до положень Закону та рішень, прийнятих Стортингом (парламентом). Відповідно до законодавства, управління ресурсами нафти повинно здійснюватися в довгостроковій перспективі на благо всього норвезького суспільства. У цьому відношенні управління ресурсами повинно забезпечувати доходи країни та сприяти забезпеченню добробуту, зайнятості та покращенню навколишнього середовища, а також зміцненню норвезької торгівлі та промисловості та промислового розвитку, і водночас належним чином враховувати регіональні та місцеві політичні міркування та інші види діяльності. Ніхто, окрім Держави, не може здійснювати нафтову діяльність без ліцензій, дозволів та погоджень, що вимагаються відповідно до цього Закону. Положення Закону та нормативні акти, видані відповідно до Закону, застосовуються до такої діяльності тією мірою, якою вони доречні. У разі війни, загрози війни або іншої

надзвичайної кризи Король може вирішити, що ліцензіат повинен надати нафту у розпорядження норвезької влади. Положення другого абзацу Розділу 4-12 застосовуються відповідно, якщо конкретна ситуація не вимагає іншого. У такій ситуації Король визначає ціну з обов'язковою силою [2].

Фактично законодавство Норвегії передбачає схожі із Україною заходи притягнення до відповідальності осіб, які вчинили правопорушення у нафтогазовій галузі. Здебільшого, такими заходами є штрафні санкції та заборона на продовження здійснення такого роду діяльності. До адміністративної відповідальності також можуть бути притягнені і ліцензіати. *Позитивною рисою варто вважати те, що норвезьке законодавство передбачає особливі адміністративні санкції за правопорушення у нафтогазовій галузі, які призвели до порушення екологічної безпеки.*

Ефективною системою запобігання правопорушенням у нафтогазовому комплексі доцільно вважати ту, що запропонована у **Франції**. Франція є одним із прикладів створення механізму стабілізації економіки за допомоги державного впливу. В економіці Франції є низка особливостей, дослідження яких допомогло б й Україні. Економіка кожної сучасної держави, особливо такої високорозвиненої, як Франція, має прямий вплив на економічний стан всього світового ринку. На підтвердження серйозності й масштабності впливу Франції на економічне становище у всьому світі варто відзначити, що за загальним обсягом економіки ця держава постійно входить у першу десятку, а в ЄС – стабільно посідає друге місце. Франція в світовій економіці дійсно займає важливе місце, а тому важливо знати і розуміти, який вона має потенційний вплив на цю складну систему [44].

Необхідно акцентувати увагу на тому, що держава приділяє значну увагу боротьбі із корупційними кримінальними правопорушеннями, що вчиняються у галузі нафтовиробничій та енергетичній галузях. Зокрема це стосується обов'язку щодо створення великими підприємствами належних комплаєнс-програм метою яких є унеможливлення виникнення корупційних ризиків та загроз. Ще одним позитивним кроком є запровадження положень Директиви

2013/34/ЄС Європейського парламенту та Ради від 26 червня 2013 року про річну фінансову звітність, консолідовану фінансову звітність та пов'язані з нею звіти певних типів підприємств, що вносить зміни до Директиви Європейського Парламенту та Ради 2006/43/ЄС та скасовує Директиви Ради 78/660/ЄЕС та 83/349/ЄЕС щодо визначеного обов'язку регулярного звітування підприємствами, що здійснюють діяльність у видобувній промисловості.

Так у Директиві визначено про те, що держави-члени вимагають від великих підприємств та всіх організацій суспільного інтересу, що діють у видобувній промисловості або лісозаготівлі первинних лісів, щорічно готувати та оприлюднювати звіт про платежі, здійснені урядам. Це зобов'язання не поширюється на будь-яке підприємство, що регулюється законодавством держави-члена, яке є дочірнім або материнським підприємством, якщо виконано обидві такі умови: материнська компанія підпадає під дію законодавства держави-члена; та платежі урядам, здійснені підприємством, включаються до консолідованого звіту про платежі урядам, складеного цим материнським підприємством відповідно до статті 44. Держава-член вимагає від будь-якого великого підприємства або будь-якої організації, що становить суспільний інтерес, що здійснює діяльність у видобувній промисловості або лісозаготівлі первинних лісів та регулюється її національним законодавством, складання консолідованого звіту про платежі урядам відповідно до статей 42 та 43, якщо це материнське підприємство зобов'язане складати консолідовану фінансову звітність, як це передбачено статтею 22(1) - (6). Материнське підприємство вважається таким, що здійснює діяльність у видобувній промисловості або лісозаготівлі первинних лісів, якщо будь-яке з його дочірніх підприємств здійснює діяльність у видобувній промисловості або лісозаготівлі первинних лісів. Зведений звіт повинен включати лише платежі, що виникають в результаті видобувних операцій та/або операцій, пов'язаних з лісозаготівлею первинних лісів. Зобов'язання складати зведений звіт, зазначений у пункті 1, не поширюється на: материнське підприємство малої групи, як визначено у статті 3(5), за винятком випадків, коли будь-яке афілійоване підприємство є суб'єктом

господарювання, що становить суспільний інтерес; материнське підприємство групи середнього розміру, як визначено у статті 3(б), за винятком випадків, коли будь-яке афілійоване підприємство є суб'єктом господарювання, що становить суспільний інтерес; та материнське підприємство, діяльність якого регулюється законодавством держави-члена та яке також є дочірнім підприємством, якщо його власне материнське підприємство регулюється законодавством держави-члена [29].

Як видається, положення Директиви, у першу чергу, спрямовані на забезпечення прозорості у діяльності крупних підприємств, які мають значний матеріальний обсяг та здійснюють безпосередній вплив на економіку держав. Таким чином документ сприяє формуванню належних комплаєнс-процедур та механізмів виявлення корупційних ризиків, підзвітності та доброчесності. Вказані положення належним чином імплементовані у низку нормативно-правових актів Франції, що надає можливість утворити заходи із контролю за діяльністю всіх критично важливих сфер діяльності, зокрема і у нафтогазовій галузі.

Окрім цього у Франції побічно вказані питання деталізуються в Енергетичному кодексі. Так, наприклад, у Законі вказано, що у разі невиконання зобов'язань щодо звітності, зокрема у випадках, передбачених статтями L. 221-9-1 та L. 222-1-1, Міністр надсилає відповідній стороні офіційне повідомлення, вимагаючи від неї виконання своїх зобов'язань протягом встановленого терміну. Це офіційне повідомлення може бути оприлюднене. Якщо відповідна сторона не виконує це офіційне повідомлення у встановлені терміни або якщо їй неналежним чином видано сертифікати енергозбереження, міністр, відповідальний за енергетику, може: 1) накласти на нього фінансовий штраф, розмір якого є пропорційним тяжкості порушення та становищу відповідної особи, не перевищуючи подвійного штрафу, передбаченого першим абзацом статті L. 221-4 за кіловат-годину кінцевої енергії операції, що стосується порушення, та не перевищуючи 10% від обороту без урахування податку за останній закритий фінансовий рік, збільшеного до 12% у разі нового порушення

того самого зобов'язання; 2) позбавити його можливості отримати сертифікати енергозбереження відповідно до процедур, передбачених у першому абзаці статті L. 221-7 та у статті L. 221-12; 3) анулювати сертифікати енергозбереження відповідної особи в обсязі, що дорівнює обсязі операції, якої стосується порушення; 4) призупинити або відхилити заявки на отримання сертифікатів енергозбереження, подані відповідною особою; 5) анулювати сертифікати енергозбереження, отримані особами, які не встановили або неповністю встановили пристрої, зазначені у статті L. 221-8; 6) накласти фінансовий штраф на осіб, які отримали сертифікати енергозбереження та не впровадили або впровадили неповністю пристрої, зазначені в тій самій статті L. 221-8. Невиконання зобов'язань щодо звітності можна виявити з дати подання заявки на сертифікати енергозбереження. Якщо порушення виявлено до видачі сертифікатів, термін обробки заявки може бути призупинено офіційним повідомленням. Це призупинення застосовується до операцій аналогічного характеру, включених до заявки на відповідні сертифікати, та, де це можливо, до інших заявок, що очікують розгляду від того ж заявника. В офіційному повідомленні зазначаються заявки на сертифікати та типи відповідних операцій. Указ, виданий Державною радою, визначає положення щодо імплементації цієї статті. Цей указ визначає умови, за яких механізми, згадані в пунктах 5 та 6 цієї статті, вважаються неповністю впровадженими [4].

Викладені положення дозволяють констатувати, у Франції створено та апробовано більш сучасну модель запобігання правопорушенням у нафтогазовій та енергетичній галузі, яка утворена комплексом із превентивних та каральних заходів. Механізм поступового впливу дозволяє мінімізувати репутаційні втрати осіб, які вчинили делікти, а також компаній, в яких вони працюють. Ще одним позитивним аспектом є те, що законодавство передбачає наявність гнучких санкцій, які диференціюються в залежності від тяжкості правопорушення та їх потенційних наслідків. Вказане сприяє створенню алгоритму стимулювання суб'єктів, які здійснюють діяльність у нафтогазовій галузі до правомірної та безпечної поведінки.

Адміністративний орган може накладати штрафи за будь-які порушення щодо архівування та надання інформації та супровідних документів, що зберігаються після видачі сертифікатів енергозбереження. Адміністративний орган повинен надати відповідній стороні офіційне повідомлення, вимагаючи від неї виконати протягом встановленого терміну положення статей L. 221-7 - L. 221-9 або правил їх імплементації. Це офіційне повідомлення може бути оприлюднене. Якщо відповідна сторона не виконає вимоги протягом терміну, зазначеного в офіційному повідомленні, адміністративний орган може накласти фінансовий штраф, розмір якого має бути пропорційним серйозності порушення, але який не може перевищувати, за кожен відповідну кіловат-годину, подвійний розмір штрафу. Незаконне отримання сертифіката енергозбереження будь-яким шахрайським шляхом карається покараннями, передбаченими статтями 441-6 та 441-10 Кримінального кодексу. Придбання сертифікатів енергозбереження, коли механізми, зазначені у статті L. 221-8 цього Кодексу, дозволили виявити шахрайське придбання особою, яка передає сертифікати, карається тими ж покараннями. Замахи на вчинення правопорушень, зазначених у першому абзаці цієї статті, караються тими ж покараннями. Штрафи, що покладаються на юридичних осіб, відповідальних за правопорушення, визначене в цій статті, передбачені статтею 441-12 Кримінального кодексу [4].

У контексті наведеного цікавим видається поєднання положень Енергетичного кодексу із положеннями кримінального законодавства. Це свідчить про те, що як і в Україні, у Франції адміністративно-правові та кримінально-правові заходи є диференційованими, але водночас забезпечують наступність юридичної відповідальності. Для України важливим також є досвід створення пропорційних санкцій та запровадження обов'язкового попередження перед накладенням такого стягнення. Ефективним та дієвим заходом також можна вважати удосконалення кримінального законодавства в частині криміналізації протиправних діянь, які вчиняються у нафтогазові та енергетичній галузях.

Посадовці та агенти державних служб, призначені для цієї мети міністром, відповідальним за енергетику, уповноважені розслідувати та повідомляти про порушення та правопорушення цього розділу та текстів, прийнятих для його застосування, відповідно до умов, передбачених розділом VII книги I Кодексу докілья. Перешкоджання виконанню функцій, покладених на посадових осіб та агентів попереднім пунктом, карається шістьма місяцями позбавлення волі та штрафом у розмірі 7500 євро. Посадовці та агенти, зазначені у статті L. 222-9, з одного боку, та державні служби, відповідальні за податки, митні та непрямі податки, конкуренцію, справи споживачів та запобігання шахрайству, економіку, зайнятість, працю та солідарність, боротьбу з таємними фінансовими схемами, відмиванням грошей та фінансуванням тероризму, а також посадовці та агенти національної поліції, муніципальної поліції та національної жандармерії, профспілок зі збору внесків на соціальне забезпечення та допомогу сім'ям та агентства, зазначеного у статті L. 321-1 будівельного та житлового кодексу, з іншого боку, можуть обмінюватися, спонтанно або на запит, усіма документами та інформацією, що зберігаються або збираються в рамках усіх їхніх відповідних місій. Для співробітників та агентів муніципальної поліції обмін, згаданий у першому абзаці цієї статті, здійснюється за згодою мера або голови міжмуніципальної установи громадського співробітництва, під керівництвом якої вони перебувають [4].

У законодавчому акті також побічно розглядаються особливості здійснення нафтогазової діяльності у контексті забезпечення енергетичного комплексу Франції, що надає можливість констатувати, що порушення визначеного механізму передбачає аналогічну відповідальність та санкції, що можуть застосовуватись до осіб, які вчинили правопорушення. В цілому, позитивним для запозичення досвідом Франції можна вважати: 1) закріплення обов'язку щодо створення та запровадження у діяльність нафтогазових компаній комплаєнс-процедур, зокрема це також стосується і приватних компаній; 2) удосконалення превентивної моделі шляхом створення та запровадження превентивних заходів у стратегіях розвитку нафтогазової галузі.

Взагалі, розглядаючи європейський досвід у контексті досліджуваної теми, варто погодитись із думкою вчених, які вказують, що гальмування темпів економічного зростання європейських економік призводить до скорочення ВВП й зниження податкових надходжень, що на фоні росту державних видатків спричинює дефіцити бюджетів вище допустимого рівня й збільшення державного боргу. Фінансова й політична нестабільність, яка панує сьогодні у світі, спричинює глобальні макроекономічні дисбаланси, що на тлі значного боргового навантаження проблемних європейських економік формує загрозливі виклики для розвитку Європейського Союзу, спричинює фінансові проблеми і структурні диспропорції, які здатні порушити глобальну економічну рівновагу. Проте, даний напрям досліджень є надзвичайно перспективним, оскільки економіка країн ЄС не є статичною, країни активно впроваджують інновації не лише у виробництво, але й застосовують «ноухау» у сфері державного управління, вживають заходи щодо реформування певних сфер і галузей народного господарства, тому динаміка макроекономічної ситуації може бути досить стрімкою. Адже, вона з одного боку залежить від політичної карти світу й глобальної економічної кон'юнктури, а з іншого боку визначається динамікою власних макроекономічних показників розвитку. При цьому стан економіки країн ЄС може визначати ситуацію на світових товарних і фінансових ринках [144].

У контексті дослідження варто звернути увагу на досвід *Італії*. Так, італійська система запобігання правопорушенням, що вчиняються у нафтогазовій галузі відрізняється посиленням контролем за дотриманням вимог екологічного законодавства і забезпечення екологічної безпеки під час здійснення діяльності у нафтогазовій та енергетичній галузі. Основний акцент законодавець робить саме на недотримання вимог під час роботи із відходами та здійсненні процедур видобутку корисних копалин.

У державі функціонує консалтингова компанія, яка займається вирішенням питань із захисту довкілля – Ambiente Italia. На офіційному сайті компанії зауважено, що з моменту запровадження енергетичного планування на

муниципальному рівні серед інструментів територіального управління на початку 90-х років, одним із стовпів консалтингової діяльності нашої організації в рамках політики боротьби зі зміною клімату є енергетичний аналіз та планування (Енергетичне планування та управління), енергетична діагностика артефактів та визначення заходів енергоефективності, а також просування відновлюваних джерел енергії. На сьогоднішній день Ambiente Italia створила понад 150 Планів дій зі сталого енергетичного розвитку (ПДСЕР) та близько 15 Планів дій зі сталого енергетичного розвитку та клімату (ПДСЕР), які вже завершені та перебувають у процесі реалізації. Ambiente Italia надає технічні консультації державним адміністраціям з цих питань, зокрема для більш конкретних видів діяльності, таких як створення баз даних для управління муніципальними активами, технологічний та економічний аналіз для використання відновлюваних джерел на широкому рівні, а також для підтримки мереж централізованого теплопостачання, оновлення інструментів міського та територіального планування та програмування шляхом інтеграції конкретних показників та критеріїв. У цьому контексті Ambiente Italia розробила понад 30 енергетичних додатків до будівельних норм [3].

В Італії також забезпечено чітку кореляцію між контролюючими органами, що надає можливість своєчасно виявляти потенційні детермінанти, що можуть зумовити вчинення правопорушень у нафтогазовій галузі, зокрема, наприклад, такі як незаконні фінансові операції, протиправні діяння у сфері видобутку тощо.

Досвід *Великобританії* є цікавим через розроблену у королівстві процедуру отримання дозволу на здійснення діяльності у нафтогазовій галузі. Так, відповідно до «Закону про нафту», відповідний міністр видає нормативні акти, якими встановлюється: порядок подання заяв на отримання ліцензій відповідно до цієї Частини Закону та коло осіб, які мають право їх подавати; інформація, яка повинна бути включена до такої заяви або надана у зв'язку з нею; збори, що підлягають сплаті при поданні такої заяви; умови щодо розміру та форми ділянок, стосовно яких можуть надаватися ліцензії; зразкові положення, які, якщо відповідний орган не визнає за доцільне змінити або виключити їх у

конкретному випадку, підлягають включенню до кожної такої ліцензії. Шотландські міністри або Міністри Уельсу не мають права видавати нормативні акти відповідно до підпункту (1)(e), якими встановлюються зразкові положення, що можуть бути встановлені відповідно до підпункту (1B). Державний секретар може видавати нормативні акти, якими встановлюються зразкові положення щодо плати, що сплачується за ліцензію, надану Шотландськими міністрами або Міністрами Уельсу, а також, у частині, що стосується такої плати, щодо: вимірювання обсягу нафти, отриманої з ліцензованої ділянки (включно зі сприянням такому вимірюванню); ведення бухгалтерського обліку; анулювання ліцензії Державним секретарем у разі несплати відповідної плати або невиконання положень, що стосуються питань, зазначених у підпунктах (a) або (b). (1C) Зразкові положення, встановлені відповідно до підпункту (1B), повинні, якщо Державний секретар не визнає за доцільне змінити або виключити їх у конкретному випадку, включатися до будь-якої ліцензії, наданої Шотландськими міністрами Міністрами Уельсу. Для різних видів ліцензій можуть видаватися різні нормативні акти. Будь-які нормативні акти, видані Державним секретарем, оформлюються у формі статутного інструмента і можуть бути скасовані на підставі резолюції будь-якої з палат Парламенту. Перед виданням нормативних актів відповідно до цієї статті Державний секретар зобов'язаний проконсультуватися з OGA. Будь-які нормативні акти, видані Шотландськими міністрами, підлягають негативній процедурі (див. статтю 28 Закону про тлумачення та законодавчу реформу (Шотландія) 2010 року). Будь-які нормативні акти, видані Міністрами Уельсу, оформлюються у формі статутного інструмента і можуть бути скасовані на підставі резолюції Національної асамблеї Уельсу. Якнайшвидше після надання ліцензії відповідно до статті 3 OGA публікує повідомлення про це у спосіб, який вона вважає доцільним із зазначенням: імені ліцензіата; місцезнаходження ділянки, щодо якої надано ліцензію. Якнайшвидше після надання ліцензії відповідно до статті 3 Шотландські міністри публікують повідомлення про це в *Edinburgh Gazette*, зазначаючи: ім'я ліцензіата; місцезнаходження ділянки, щодо якої надано

ліцензію. Будь-яка інформація, якою володіють Комісари внутрішніх доходів у зв'язку з нафтою, видобутою на підставі ліцензії, наданої відповідно до статті 3: може бути розкрита Комісарами Державному секретарю або уповноваженій ним посадовій особі у зв'язку з положеннями ліцензії щодо сплати роялті; не може бути розкрита особою, якій вона була передана відповідно до підпункту (а), за винятком випадків: коли таке розкриття дозволене ліцензією; коли інформація передається особі, якій вона могла бути передана відповідно до підпункту (а); для цілей проваджень (у тому числі арбітражних), пов'язаних із ліцензією [11].

Необхідно відзначити, що серед досліджених країн тільки у Великобританії є окремий законодавчий акт, в якому урегульовано особливості здійснення діяльності у нафтогазовій галузі. Одночасно із цим позитивно має бути оцінений і алгоритм отримання ліцензії, що надає можливість не тільки унеможливити корупційні ризики та забезпечити прозорість, а й здійснити повноцінну перевірку осіб, які планують займатись видобутком корисних копалин.

Таким чином, проведене дослідження надало підставу для констатації, що основними напрямками за якими здійснюються заходи із запобігання правопорушенням у нафтогазовій галузі є такі: 1) боротьба з корупцією, забезпечення прозорості та доброчесності діяльності у нафтогазовій галузі; 2) забезпечення безпечних умов провадження діяльності у нафтогазовій галузі; 3) захист навколишнього середовища; 4) розробка та впровадження належних комплаєнс-процедур; 5) сприяння розвитку енергетичного комплексу, захист об'єктів критичної інфраструктури.

В межах розгляду діяльності Партнерства «Відкритий Уряд» визначено, що досвід міжнародної організації у системі запобігання правопорушенням у нафтогазовій галузі може бути використаний за наступними напрямками: 1) формування та впровадження процедур демократичного контролю за діяльністю у нафтогазовій галузі; 2) забезпечення рівності та інклюзивності (що особливо важливо в умовах особливого правового режиму воєнного стану); 3) забезпечення ефективного та результативного публічного управління у

нафтогазовій галузі; 4) створення механізму стратегічно орієнтованого управління нафтогазовою галуззю; 5) розробка за впровадження ефективних антикорупційних практик.

Розгляд зарубіжного досвіду дозволяє стверджувати, доцільність запозичення таких заходів як: 1) встановлення особливих адміністративних санкцій за правопорушення у нафтогазовій галузі, які призвели до порушення екологічної безпеки (Норвегія); 2) закріплення обов'язку щодо створення та запровадження у діяльність нафтогазових компаній комплаєнс-процедур, зокрема це також стосується і приватних компаній (Франція); 3) удосконалення превентивної моделі шляхом створення та запровадження превентивних заходів у стратегіях розвитку нафтогазової галузі (Франція); 4) створення диференційованого та розгалуженого алгоритму отримання ліцензії на здійснення діяльності у нафтогазовій галузі (Великобританія).

Висновки до розділу 1

1. З огляду на визначені в ст. 5 Закону України «Про нафту і газ» принципи державної політики в нафтогазовій галузі, доведено доцільність розширення переліку завдань адміністративно-правового регулювання нафтогазової галузі, до яких віднесено такі: 1) забезпечення постійного й безперервного збалансування видобутку, постачання і споживання газу; 2) забезпечення розвитку та підвищення ефективності діяльності нафтогазової галузі; 3) забезпечення безпеки експлуатації об'єктів нафтогазової галузі; 4) забезпечення наявності всіх можливих і доцільних видів юридичної відповідальності для постачальників газу та нафти; 5) забезпечення дотримання правил екологічної безпеки в діяльності нафтогазової галузі; 6) розроблення, запровадження та встановлення правил додержання норм суб'єктами, що здійснюють діяльність у нафтогазовій галузі.

2. Аргументовано, що до ознак нафтогазової галузі як предмета адміністративно-правового регулювання належать такі: 1) нафтогазова галузь є сферою публічного управління, оскільки передбачає наявність відносин між державою та суб'єктами господарювання; 2) законодавство передбачає чітко визначену систему суб'єктів, які здійснюють державну політику та регулювання нафтогазової галузі; 3) Закон України від 12 липня 2001 року № 2665-III «Про нафту і газ» чітко визначає способи державного регулювання діяльності в нафтогазовій галузі; 4) законодавство встановлює особливості правовідносин у сфері користування нафтогазоносними надрами, а саме потребу в отриманні спеціального дозволу на користування нафтогазоносними надрами, який надає центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері геологічного вивчення та раціонального використання надр; 5) законодавство визначає межі та порядок здійснення державного контролю та нагляду за дотриманням правил і нормативів користування нафтогазоносними надрами й умов спеціальних дозволів на користування нафтогазоносними надрами та угоди про умови користування нафтогазоносними надрами.

3. Здійснено розподіл наукових праць за основними напрямками: 1) ті, у яких аналізують особливості здійснення державного контролю в нафтогазовому секторі; 2) ті, у яких визначають адміністративно-правові засади державного регулювання нафтогазової галузі; 3) ті, у яких аналізують особливості адміністративно-правового регулювання нафтогазового комплексу України; 4) ті, у яких досліджують особливості забезпечення екологічної безпеки під час виконання діяльності з видобутку нафти та газу; 5) ті, у яких розмежовують адміністративні та кримінальні правопорушення, що здійснюються у нафтогазовій галузі, а також визначають правила кримінально-правової кваліфікації.

4. За результатами аналізу праць учених визначено, що адміністративно-правовий механізм за сучасних умов слід розглядати як інструмент динамічного впливу, елементи якого мають бути диференційовані відповідно до рівня, на якому їх реалізують. У контексті нафтогазової галузі цю систему може бути диференційовано на такі рівні: 1) загальнодержавний (стратегічний) рівень –

формування державної енергетичної політики, розвиток енергетичного сектору;

- 2) регуляторний рівень – встановлення правил здійснення діяльності в нафтогазовій галузі (надання дозволів, визначення стандартів тощо);
- 3) контрольно-наглядовий рівень – забезпечення перевірки відповідності діяльності положенням законодавчих та інших нормативно-правових актів, унеможливлення вчинення деліктів (моніторинг, аудит, застосування адміністративних і дисциплінарних стягнень);
- 4) організаційно-правовий рівень – забезпечення своєчасної превенції; притягнення до юридичної відповідальності (анулювання дозволів, відшкодування шкоди, усунення наслідків тощо).

5. Визначено основні напрями, за якими здійснюють заходи запобігання правопорушенням у нафтогазовій галузі в країнах Європи:

- 1) боротьба з корупцією, забезпечення прозорості та доброчесності діяльності в нафтогазовій галузі;
- 2) забезпечення безпечних умов провадження діяльності в нафтогазовій галузі;
- 3) захист навколишнього середовища;
- 4) розроблення та впровадження належних комплаєнс-процедур;
- 5) сприяння розвитку енергетичного комплексу, захист об'єктів критичної інфраструктури.

6. Визнано доцільним імплементувати досвід зарубіжних держав щодо запобігання правопорушенням, що вчиняють у нафтогазовій галузі, а саме:

- 1) встановлення особливих адміністративних санкцій за правопорушення в нафтогазовій галузі, які призвели до порушення екологічної безпеки (Норвегія);
- 2) закріплення обов'язку щодо створення та запровадження в діяльність нафтогазових компаній комплаєнс-процедур, зокрема це також стосується і приватних компаній (Франція);
- 3) удосконалення превентивної моделі шляхом створення та запровадження превентивних заходів у стратегіях розвитку нафтогазової галузі (Франція);
- 4) створення диференційованого та розгалуженого алгоритму отримання ліцензії на здійснення діяльності в нафтогазовій галузі (Велика Британія).

РОЗДІЛ 2.

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАПОБІГАННЯ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У НАФТОГАЗОВІЙ ГАЛУЗІ

2.1. Класифікація правопорушень, які вчиняються у нафтогазовій галузі

Визначення заходів із запобігання та протидії правопорушенням взагалі та у нафтогазовій галузі зокрема неможливе без аналізу та систематизації видів деліктів, які можуть вчинятись. На сьогоднішній день в юридичній науці існує декілька підходів до розмежування правопорушень, які вчиняються в енергетичному секторі та нафтогазовій галузі. Одночасно із цим більшість вчених віддають перевагу двом основним видам – адміністративним та кримінальним правопорушенням. У цьому контексті важливим аспектом також є встановлення наявності наступальності між цими двома видами деліктів, що має унеможливити протиправну поведінку.

Вчені відзначають, що правопорушення є різновидом протиправної поведінки і характеризується рядом специфічних ознак, за наявності яких протиправна поведінка кваліфікується як порушення норм права, за яке особа може бути притягнена до юридичної відповідальності. Залежно від типу праворозуміння визнання дій правопорушенням може істотно змінюватися. Якщо право сприймати виключно як сукупність норм, встановлених державою, то правопорушенням слід визнавати будь-яке діяння, яке порушує приписи, встановлені державою у таких нормах, незалежно від оцінки їх змісту. В інших випадках правопорушення не буде. Правові норми, норми моралі та інші соціальні регулятори, за допомогою яких здійснюється як соціальне, так і правове регулювання суспільних відносин, не лише змістовно можуть виходити за межі державних правових приписів, а й у певних випадках можуть конкурувати або навіть суперечити нормам права, які сформульовані державою. Якщо таке стається, виникає давно відома дилема: чи можна вважати по суті

правопорушенням дію, яка порушує закон, що застарів, або закон, що вступає у протиріччя з правами людини? З погляду позитивіста, правопорушенням буде вважатись будь-яке діяння, що суперечить закону. Оцінка цього закону з точки зору моралі (відповідає він уявленню про добро, справедливість тощо) значення не має. *Dura lex sed lex* (поганий закон, але закон), і він повинен виконуватися доти, доки не буде іншого. Однак історія свідчить, що часто боротьба за права людини, за справедливість та свободу здійснюється через свідомі порушення заборон, закріплених у законах, приписи яких застаріли, не відповідають загальнолюдським цінностям чи суперечать загальноновизнаним невідчужуваним правам людини [48, с. 287-288].

Поняття та зміст правопорушення знаходяться у безпосередній кореляції із менталітетом держави та суспільства, а також цінностей, визначених та закріплених на державному рівні. Логічно, що метою будь-якого закону є регулювання певних суспільних відносин, захист прав та свобод людини та громадянина тощо. Відповідно правопорушенням має вважатись будь-яке недотримання положень, встановлених такими законодавчими та іншими нормативно-правовими актами. Для кожної держави розуміння меж протиправної поведінки може бути різним, окрім традиційних, загальноновизнаних злочинів, які мають бути криміналізовані відповідно до міжнародних та європейських правових документів.

Незважаючи на багатоманітність поглядів на сутність правопорушення, всі вони мають спільні характеристики. А саме: 1) будь-яке правопорушення є діянням особи (фізичної або юридичної), що дістає прояв у зовнішній поведінці, яка може бути сприйнята оточенням як дія або бездіяльність. Внутрішній стан фізичної особи, її думки, переживання або навіть наміри, поки вони не реалізовані у зовнішній поведінці, не є ознакою правопорушення; 2) діяння особи (фізичної або юридичної) є суспільно небезпечним, що дістає прояв у спричиненні шкоди особистим чи суспільним інтересам чи загрози спричинення такої шкоди; 3) повинна існувати правова норма, яка забороняє те чи інше суспільно небезпечне діяння або вбачає правопорушення у невиконанні або

неналежному виконанні зобов'язань. Для правопорушень, які здійснюються індивідами – фізичними особами, характерні такі ознаки: 1) діяння має свідомо вольовий характер, тобто в момент вчинення залежить від волі і свідомості індивіда – фізичної особи правопорушника; 2) фізична особа повинна усвідомлювати протиправність як свого діяння, так і його наслідків [48, с. 288-289].

Отже, спільними рисами можна вважати наявність зовнішніх ознак (об'єктивної сторони), які надають можливість визначити у який спосіб було вчинено правопорушення (дія чи бездіяльність, наявність специфічних знарядь тощо); внутрішніх ознак, які формують уявлення про ставлення особи до вчиненого діяння (форма вини); та відповідно наявність в особі, яка вчинила правопорушення дієздатності та інших ознак, які надають їй правосуб'єктність, а також наявність об'єкту посягання, яким є суспільні відносини, що охороняються законом. Всі перелічені ознаки утворюють склад правопорушення, відповідно відсутність хоча б однієї виключає можливість притягнення до юридичної відповідальності.

Так, наприклад, вчені відзначають, що діяння, вчинене особою, яка за певних обставин, наприклад, при розумовому розладі, не здатна усвідомлювати протиправність своїх діянь, не може визнаватись правопорушенням. Аспект здатності усвідомлення також передбачає досягнення фізичною особою певного віку, з якого вона може бути притягнена до юридичної відповідальності. В юридичній науці можливість притягнення особи до юридичної відповідальності визначається терміном «деліктоздатність». Відсутність зазначених вище ознак не дозволяє розглядати діяння як правопорушення. Реалізуючи принцип правової визначеності, в Україні діяння, які є злочинами, адміністративними або дисциплінарними правопорушеннями, визначаються виключно законами. Винятком є тільки цивільні правопорушення, які за природою цивільних правовідносин можуть проявлятися у порушенні договірних зобов'язань, умови яких узгоджуються сторонами договору. При цьому засади (принципи)

юридичної відповідальності за цивільні правопорушення визначаються також виключно законом [48, с. 288-289].

У цьому аспекті цікавим є нещодавно прийняте законодавче рішення щодо розмежування, наприклад, кримінальних проступків та злочинів, які систематизовані в уніфікованій назві «кримінальне правопорушення». Не дивлячись на те, що низка вчених вважає такий підхід недоречним, а також таким, що знижує ефективність кримінального законодавства, варто відзначити низку позитивних аспектів. По-перше, це надало можливість розвантажити органи досудового розслідування, оскільки наразі досудове розслідування кримінальних проступків здійснює дізнавач. По-друге, така диференціація дозволила визначити та закріпити ступінь суспільної небезпечності відносно нетяжких діянь, які водночас не можуть бути віднесені до категорії адміністративних правопорушень. Отже, це надало можливість створити єдиний механізм забезпечення захисту суспільних відносин від протиправних посягань.

Аналізуючи правопорушення у нафтогазовидобувній галузі, вчені відзначають, що остання характеризується рядом відмінностей, в перш чергу, що стосується аналізу й оцінки ефективності інвестиційних проєктів. Специфічні риси нафтовидобувної галузі виокремлюють її поміж інших галузей матеріального виробництва. До них слід віднести: надзвичайно висока капіталомісткість нафтогазовидобування, що потребує значних інвестиційних вкладень; взаємозалежний та послідовний процес узгодження основних індикаторів та критеріїв ефективності інвестиційних проєктів від природно-геологічних особливостей, ступеня інтенсивності та розвідування забезпеченням ресурсів та наявним запасом вуглеводнів; високий рівень мінливості природньо-кліматичних факторів, які вимірюються техніко-технологічними та фінансово-економічними індикаторами інвестиційних проєктів; непрогнозований характер прояву більшості техніко-економічних індикаторів розробки нафтових і газових родовищ; величезна кількість економічно-невиправданих витрат щодо обсягів розвіданих запасів; довгостроковий термін інвестиційного залучення проєктів з розробки та освоєння нових нафтових і газових родовищ, окремих покладів та

об'єктів експлуатації (більше, ніж десять, а в деяких випадках і п'ятдесят років); регресивний ріст відтворювальної структури у зв'язку з необхідністю збільшення витрат на компенсацію зменшення обсягів видобутку на родовищах, які є виснаженими або вичерпними; як правило, інноваційний характер інвестиційних проєктів, спрямованих на розробку важко видобувних та виснажених нафтових і газових родовищ, потребує значних обсягів капіталовкладення та зумовлює появу додаткових важкопрогнозованих видів ризику; створення та відновлення логістичної інфраструктури та безпечних місць знаходження резервуарів [170; 88] (*цитовано за Л.П. Матійчук – прим. авт.*).

Специфіка нафтогазової галузі утворює потенційні ризики вчинення правопорушень, зокрема як умисних, так і з необережності. Вказана теза стосується не тільки адміністративних або кримінальних правопорушень, але й інших видів деліктів, які можуть вчинятись під час здійснення діяльності у нафтогазовій галузі. Зокрема це стосується екологічних, господарських та цивільних правопорушень. Одночасно із цим, найбільш важливим є створення механізму запобігання саме адміністративним та кримінальним правопорушенням.

Вчені справедливо відзначають, що роль адміністративної відповідальності у боротьбі з правопорушеннями у сфері надрокористування постійно зростає, проте невідповідність положень різних галузей права, недостатня правова розробка механізму застосування та притягнення винних осіб до адміністративної відповідальності за порушення законодавства про надра негативно впливає не тільки на її ефективності, але й функціонування усіх ланок державного апарату. Так, інститут адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері надрокористування має значні недоліки, як у частині як самої побудови норм, так і в частині змісту санкцій, тому адміністративна відповідальність правопорушення у сфері надрокористування слід вважати дієвим заходом адміністративно-правової охорони надр. Законодавче регулювання адміністративної відповідальності у сфері надрокористування

здійснюється на підставі Кодексу України про адміністративні правопорушення та інших законодавчих актів, які містять норми, що встановлює адміністративну відповідальність [89].

Необхідно відзначити, що з моменту введення у дію особливого правового режиму воєнного стану енергетичний сектор став регулярно зазнавати негативного впливу – обстрілів, що здійснюються представниками держави-агресора, масових пошкоджень та руйнувань. Питання захисту критичної інфраструктури актуалізуються як законодавцем, так і вченими – фахівцями у різних галузях права. Проте, не дивлячись на вказане, норми КУпАП, а також КК в частині встановлення адміністративно-правових та кримінально-правових заходів протидії правопорушенням, що вчиняються у нафтогазовій галузі залишаються неефективними.

Адміністративна відповідальність – найбільш поширений вид юридичної відповідальності за порушення законодавства у сфері надрокористування. У сучасних умовах посилення антропогенного навантаження на навколишнє середовище зростає значення неухильного дотримання діючого природоохоронного законодавства, у тому числі і адміністративно-правових норм у сфері охорони довкілля. Однією із значних проблем сьогодення є незаконний видобуток корисних копалин, що відповідно до положень Конституції України є об'єктом права власності Українського народу. Забезпечення законності у сфері надрокористування лише шляхом встановлення правових приписів вже є не ефективним і потребує забезпечення дієвого механізму державного примусу із застосуванням норм адміністративної відповідальності. Роль адміністративної відповідальності у боротьбі з правопорушеннями у сфері надрокористування постійно зростає, проте невідповідність положень різних галузей права, недостатня правова розробка механізму застосування та притягнення винних осіб до адміністративної відповідальності за порушення законодавства про надра негативно впливає не тільки на її ефективності. Також, зміст відповідних положень КУпАП, не

охоплюють у повній мірі всіх напрямів щодо адміністративної відповідальності за незаконний видобуток корисних копалин та заходів щодо охорони надр [89].

Отже, класифікація правопорушень у нафтогазовій галузі є доволі розгалуженою, оскільки протиправні діяння посягають не тільки безпосередньо на надра, а й на енергетичну безпеку держави, екологічну безпеку, господарську діяльність тощо. Класифікувати вказані правопорушення доцільно за такими критеріями: 1) за галуззю законодавства: кримінальні правопорушення; адміністративні правопорушення, господарські правопорушення; цивільні правопорушення; екологічні правопорушення; 2) за характером наслідків: правопорушення із майновою шкодою; правопорушення із екологічною шкодою; правопорушення, що спричиняють негативний вплив на енергетичну безпеку; правопорушення, що спричиняють репутаційну шкоду; 3) за суб'єктом складом: правопорушення, що вчиняються фізичними особами; правопорушення, що вчиняються юридичними особами; правопорушення, що вчиняються спеціальними суб'єктами.

Застосування тих чи інших механізмів та інструментів при проведенні конкурентної політики передбачає як етап її формування та закріплення на законодавчому рівні, так і реалізаційний, а це потребує інструментально-інституційного підходу держави, тобто її розроблення і втілення в життя має стати окремою невід'ємною складовою діяльності державного апарату. Отже, вона має відповідати інтересам і запитам суб'єктів господарювання і суспільства, а механізми реформування господарсько-правової та економічної політики держави повинні бути чітко визначені й сприяти досягненню основної мети – підвищення конкурентоздатності національної економіки. Коли мова йде про конкурентну політику держави як окремий напрям економічної політики, то необхідно чітко встановити її предмет, об'єкт, зміст, структуру, форми реалізації, засоби й механізми впливу, очікуваний результат. При цьому важливо, а головне, необхідно орієнтуватися намагатися досягти функціонування ринку на задах вільного входу і виходу конкурентів і недопущення концентрації економічної влади в одних руках, домогтися захисту економічної і чесної конкуренції,

деолігархізації та забезпечення захисту від недобросовісної конкуренції [180, с. 16].

У контексті зазначеного актуалізується питання забезпечення запобігання правопорушенням у нафтогазовій галузі шляхом використання антимонопольних заходів. Із урахуванням того, що енергетичний сектор є одним із прибуткових секторів економіки питання забезпечення належного конкурентного середовища є особливо важливим. Одночасно із цим на сьогоднішній день у національному законодавстві майже відсутні превентивні заходи, здатні знизити потенційні ризики, що виникають під час здійснення економічної діяльності у нафтогазовій галузі.

Вчені відзначають, що паралельне функціонування у паливно-енергетичній сфері неформальної системи взаємовідносин, особистих зв'язків та позаправових способів регулювання економічної діяльності дискредитують нормотворчу і правозастосовчу функції держави, породжують розбіжності між правовими приписами і реальною поведінкою господарюючих суб'єктів та створюють сприятливі умови для функціонування і відтворення злочинності у ній. Однак статистика реєстрації злочинів свідчить про зворотнє – стійку тенденцію до зниження рівня цієї злочинності у понад 3 рази впродовж останніх 10 років. Сучасний історичний етап розвитку паливно-енергетичної сфери виробництва вже не містить можливостей для масового вчинення корисливих злочинів, як це було за часів роздержавлення власності, безконтрольного розподілу бюджетних коштів, нерегульованого порядку взаєморозрахунків тощо. Не секрет, що контрольні пакети виробничих об'єктів ПЕК поділені між кримінально-олігархічними кланами і фінансово-промисловими групами, що входять до їх складу. Останні, вичерпавши традиційні для періоду первинного накопичення капіталу джерела надприбутків, зосередилися на перерозподілі сфер впливу, фінансових поглинаннях, скуповуванні акцій національних акціонерних компаній, укладанні міжнародних контрактів, боротьбі за державні замовлення, одним словом, відійшли від криміналу, ведуть бізнес більш-менш легальними методами. Слід також брати до уваги, що в умовах чіткої

структуризації ринку енергоресурсів між тіньовими монополістами органи кримінального переслідування мають обмежений доступ на режимні об'єкти паливно-енергетичного комплексу, більшість з яких приватизовано. Власники і керівники як державних, так і приватних підприємств ПЕК, м'яко кажучи, не зацікавлені у викритті службових та господарських злочинів на підпорядкованих підприємствах, бо нерідко самі причетні до їх вчинення [52, с. 3-4].

У 2016 році Україні вдалося призупинити падіння національної економіки. Проте наявність низки зовнішніх і внутрішніх проблем призвела до стагнації більшості секторів нафтогазового комплексу країни. Причиною виникнення більшості з них є недостатньо ефективна й результативна державна політика в цій сфері. Попри зрозумілі цілі, розроблені плани, наявність підтримки з боку партнерів і формування робочих груп, недостатньо ефективна робота, відсутність вимогливості, низька виконавська дисципліна, реорганізація низки відповідальних інституцій стримують вирішення наявних в галузі проблем. У звітних документах центральних органів виконавчої влади, що формують і реалізують державну політику розвитку нафтогазового комплексу, простежується бажання відповідальних керівників видати продукти державної політики (проведення переговорів, створення робочих груп, підписання угод про наміри тощо) за її результати (вирішення проблем, що існують у згаданій сфері). Помітна також відсутність належної координації дій, що виявляється, зокрема, у створенні для виконання однакових завдань декількох робочих груп, які не взаємодіють між собою. Щоб виправити ситуацію, дії центральних органів виконавчої влади, що формують і реалізують державну політику розвитку нафтогазового комплексу, мають бути краще скоординовані, узгоджені й зосереджені: – на гарантуванні енергетичної безпеки України; – створенні умов для сталого розвитку нафтогазового комплексу за умов важкопрогнозованих змін у різних сферах життя суспільства; – усуненні негативних наслідків функціонування ринків видобутку нафти й газу, транспортування і зберігання вуглеводнів, перероблення та реалізації нафтопродуктів [143].

До видів кримінальних правопорушень, які можуть вчинятись у нафтогазовій галузі можна віднести такі: 1) кримінальні правопорушення проти власності (ст. ст. 185, 190, 191 КК України); 2) кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності (ст. ст. 201-4, 204, 205-1, 209, 212, 222 КК України); 3) кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної із наданням публічних послуг (ст. ст. 364, 364-1, 365, 366, 367, 368, 369 КК України); 4) кримінальні правопорушення проти довіри (ст. ст. 236, 239, 240, 242, 243 КК України); 5) кримінальні правопорушення проти безпеки виробництва (ст. 272, 273, 275 КК України); 6) кримінальні правопорушення проти безпеки руху та експлуатації транспорту (ст. 292 КК України). Одночасно із цим найбільш актуальними суспільно небезпечними діяннями є ті, що передбачені ст. ст. 191, 204, 212, 240, 272, 364, 366, 367, 368, 292 КК України.

Характерні риси й особливості ПЕК свідчать про те, що він є, з одного боку, ланкою системи виробничих відносин, а з другого – елементом продуктивних сил суспільства. Як складова системи виробничих відносин ПЕК характеризується такими ознаками: має закінчений цикл відтворення, тобто його продукція в умовах поділу праці набуває форми товару; є самостійним товаровиробником; має організаційно-правову і господарську самостійність; елементи ПЕК функціонують у рамках певної форми власності; у них працюють трудові колективи з їх колективними інтересами; у ринкових умовах виступає як конкурентоспроможна система, що має на меті отримання прибутку; є складовою частиною господарського комплексу країни, визначеною на основі розподілу праці. Кожен елемент ПЕК має свою нішу на ринку, своїх споживачів і контрагентів в умовах конкуренції. Як частина продуктивних сил суспільства: використовує певну виробничу територію, необхідну кількість засобів виробництва і робочої сили, а також певну організацію виробничого процесу, спрямованого на досягнення економічної ефективності; у діяльності ПЕК реалізується суспільна форма праці та різноманітні форми її організації: спеціалізація, кооперація, комбінування, усупільнення тощо. Відносини

власності реалізуються через працю й управління. Отже, як економічна категорія ПЕК характеризується певною сукупністю продуктивних сил та виробничих відносин, які між собою нерозривно поєднані. Продуктивні сили визначають характер виробничих відносин, й у сфері ПЕК останні представлені переважно техніко-економічними й організаційно-економічними відносинами. Таким чином, у сутності ПЕК закладена своєрідна двоїстість: 1) це система економічних відносин, що складаються між його суб'єктами відповідно до цілей, завдань, сфер і процесу діяльності; 2) це безпосередньо виробничий комплекс із власною структурною технологією і спеціалізацією своїх елементів [52, с. 12].

Отже, паливно-енергетичний сектор має стратегічне значення для функціонування економіки держави. Одночасно із цим, його подвійна функція відтворюється крізь призму сукупності економічних відносин між ключовими суб'єктами, що утворює єдину систему взаємопов'язаних галузей. Ця особливість репрезентує специфіку адміністративно-правового регулювання діяльності паливно-енергетичного сектору, оскільки вона охоплює виробничі процеси видобутку, транспортування та переробки енергетичних ресурсів, а також сукупність економічних, управлінських та організаційно-правових відносин. Складність технологічних процесів, високий рівень стратегічної важливості цієї сфери зумовлюють потребу у визначенні особливих вимог до стратегії ефективного управління. Отже, паливно-енергетичний комплекс є не лише сукупністю галузей, що забезпечують виробництво енергетичних ресурсів, а як складну соціально-економічну систему, в якій органічно поєднуються виробничі, економічні та управлінські процеси, що безпосередньо впливають на стабільність і розвиток національної економіки.

Надприбутки від нафтогазовидобувної діяльності змушують відповідних господарюючих суб'єктів забувати про еколого-правове регулювання у цій сфері, і не поодинокі випадки, коли підприємству легше заплатити штраф за порушення тієї чи іншої норми екологічного законодавства, ніж привести свою діяльність у відповідність із вимогами законодавчих актів. Безперечно, не останню роль в цьому відіграє і далеко не ідеальне законодавство у цій сфері. Також існують

випадки, коли відповідні органи державної влади зацікавлені у нафтогазовидобувній діяльності тих чи інших підприємств, що свідомо прямо чи опосередковано допомагають проводити їм таку діяльність, нехтуючи при цьому вимогам законодавчих актів гірничого, екологічного законодавства тощо, а також порушуючи при цьому антикорупційне законодавство. З вищенаведеного випливає, що сьогоднішні пріоритети розробки і видобутку нафти і газу повинні бути переоцінені з огляду на той факт, що ризики і тягар негативного впливу на навколишнє середовище не компенсуються відповідними потенційними перевагами. Так, високі ціни на нафту на світовому ринку змушують нафтовиків за висловом їх же колег "рвати родовища", тільки при цьому необхідно пам'ятати, що різке зростання видобутку вуглеводнів незабаром змінюється таким же різким падінням. Найважливішою метою природноресурсної політики держави має бути забезпечення здійснення принципів структурних перетворень, що виключають неефективне марнотратне природокористування і зусилля держави повинні бути спрямовані на вдосконалення природно-ресурсного законодавства, у тому числі посилення адміністративної та кримінальної відповідальності за його порушення [84, с. 88].

У контексті наведеного необхідно відзначити важливість цивільної відповідальності, яка є основним механізмом, який забезпечує відновлення порушених майнових прав, інтересів держави та суб'єктів господарювання. Як правило, цивільна відповідальність знаходиться у площині порушення та відновлення договірних зобов'язань, неправомірного використання природних ресурсів, пошкодження інфраструктури, забруднення навколишнього природного середовища тощо. Така відповідальність здійснюється через відшкодування майнової чи моральної шкоди. Цивільна відповідальність є інструментом, який надає можливість забезпечувати належне функціонування нафтогазової галузі шляхом створення стимулів для дотримання вимог законодавчих та інших нормативно-правових актів, а також створюючи механізм відшкодування негативних наслідків, спричинених правопорушеннями.

Кодифікація електроенергетичного законодавства практично на часі, адже стабілізація організації діяльності в сфері електроенергетики відбулась, вона забезпечує стабільний характер енергопостачання, а до лібералізації оптового ринку купівлі-продажу електричної енергії слід поставитись надзвичайно обережно. Саме тому забезпечення системного характеру функціонування електроенергетичних відносин та застосування електроенергетичного законодавства ставить питання про створення відповідного підгалузевого Кодексу. Необхідно відверто зазначити, що практика підгалузевих кодифікацій господарського законодавства, наприклад, в сфері торгівельної, інвестиційної, інноваційної, банківської, страхової та інших видів господарської діяльності фактично вже відбувається, або до певної міри вже відбулась, але формально не позначена прийняттям нормативно-правових актів з назвою саме Кодексів або Основ Законодавства України. На переконання вчених такий підхід є єдино вірним для збереження універсальної, первісної кодифікації господарського законодавства у вигляді ГК України. Так, він може змінитись змістовно, зосередившись на закріпленні саме базових засад господарського регулювання включаючи зокрема і проблему співвідношення між Кодексами як по-вертикалі – за юридичною силою, так і по-горизонталі – за предметом регулювання [19].

Варто відзначити, що такий підхід вчені демонстрували ще у 2013 році, що зумовлює майже повну втрату актуальності на сьогоднішній день. По-перше, Господарський кодекс відповідно до Закону України від 09.01.2025 № 4196-IX «Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб» втратив чинність.

Відповідно до вказаного законодавчого акту, за порушення встановлених законодавством правил здійснення підприємницької діяльності уповноважені органи державної влади або органи місцевого самоврядування застосовують до юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців адміністративно-господарські санкції - заходи організаційно-правового або майнового характеру, спрямовані на припинення правопорушення та ліквідацію його наслідків. Види

адміністративно-господарських санкцій, умови та порядок їх застосування визначаються цим Законом та іншими законами України. Одночасно із цим також є вказівка, що такі положення не поширюється на застосування Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, санкцій до суб'єктів господарювання, що провадять діяльність у сферах енергетики та комунальних послуг, та суб'єктів, що належать до особливої групи споживачів [140].

Таким чином, із втратою чинності Господарським кодексом законодавцем було забезпечено належний механізм діяльності у сфері енергетики взагалі та нафтогазової галузі зокрема. Це також стосується і притягнення до відповідальності за вчинення правопорушень, а також застосування відповідних адміністративно-господарських санкцій.

Генеруючі компанії є суб'єктами господарювання переважно державної форми власності і генерують електричну енергію різної собівартості. Розподіл електричної енергії споживачам здійснюється обленерго, що як суб'єкти господарювання є переважно корпоративними підприємствами, значна кількість яких має серед своїх учасників іноземних інвесторів. Слід зазначити, що названі обленерго є природними монополістами у сфері розподілу електричної енергії на регіональних ринках. Безперебійне та безаварійне функціонування мереж постачання електричної енергії забезпечує централізоване диспетчерське управління. Лінії електропередач високої потужності є у власності держави та виступають як природна монополія на передачу електроенергії. Оптова торгівля електричною енергією здійснюється через монополізований державою оптовий ринок, що представлений діяльністю спеціалізованого державного підприємства «Енергоринок» та нормативно-правовим забезпеченням правовідносин оптової купівлі-продажу електричної енергії в межах діяльності названого підприємства. Основні господарсько-правові повноваження щодо регулювання діяльності на електроенергетичному ринку зосереджені в системі Національної комісії регулювання електроенергетики України [19].

У 2018 році постановою НКРЕКП 14.03.2018 № 310 було затверджено Кодекс систем розподілу, який визначає вимоги та правила, які регулюють взаємовідносини операторів систем розподілу, оператора системи передачі, користувачів системи розподілу та замовників послуг з приєднання щодо оперативного та технологічного управління системою розподілу, її розвитку та експлуатації, забезпечення доступу та приєднання електроустановок. Цей Кодекс встановлює базові системні вимоги, спрямовані на забезпечення надійного функціонування і розвитку системи розподілу [62].

Отже, вказані вченими проблеми на сьогоднішній день вже майже розв'язані. В енергетичному секторі діяльність контролюється спеціальним суб'єктом, який унеможливує вчення правопорушень, зокрема шляхом встановленого механізму розслідування та притягнення до відповідальності.

Так, за результатами розслідування з урахуванням висновку про результати розслідування НКРЕКП приймає постанову про: 1) усунення виявлених порушень; 2) застосування санкцій та вжиття заходів, передбачених законом; 3) застосування адміністративних стягнень до посадових осіб учасників оптового енергетичного ринку відповідно до Кодексу України про адміністративні правопорушення; 4) звернення до правоохоронних органів із заявою про вчинення кримінального правопорушення (за наявності підстав); 5) звернення до Антимонопольного комітету України із заявою про порушення законодавства про захист економічної конкуренції (за наявності підстав); 6) звернення до Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку щодо випадків зловживань на оптовому енергетичному ринку, що можуть мати вплив на фінансові інструменти. Постанова НКРЕКП за результатами розслідування приймається окремо по кожному суб'єкту розслідування та може містити декілька рішень, що передбачені підпунктами цього пункту. У разі, якщо за результатами розслідування встановлено, зокрема, факт відсутності зловживань, та/або недостатність доказів для їх доведення, та/або у разі завершення загального строку проведення розслідування, з урахуванням висновку про результати розслідування НКРЕКП приймає рішення про закриття

розслідування. Рішення про застосування санкцій приймається Регулятором у 30-денний строк з дня складення висновку про результати розслідування зловживань та інших порушень на оптовому енергетичному ринку з урахуванням положень пункту 8 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо запобігання зловживанням на оптових енергетичних ринках» від 10 червня 2023 року № 3141-IX. Рішення НКРЕКП приймається на засіданні, що проводиться у формі відкритого або закритого слухання, відповідно до Регламенту. Рішення НКРЕКП за результатами розслідування може бути оскаржено в судовому порядку [120].

Одночасно із цим, непоодинокими є випадки, коли протиправні діяння у енергетичному секторі вчиняються особами, які дотичні до такої діяльності. Такі правопорушення, як правило, мають високий ступінь латентності, підвищену суспільну небезпечність, оскільки вчиняються із використанням службового становища тощо.

Вчені відзначають, що заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем, що вчиняються високопосадовцями у ПЕК, це: сукупність взаємопов'язаних корупційних кримінальних діянь, об'єктом безпосереднього посягання яких виступають суспільні відносини власності у сфері функціонування ПЕК, що відрізняються комплексним характером, мають корисливу ненасильницьку спрямованість, вчиняються суб'єктами ПЕК, які є вищими посадовими особами, уповноваженими на виконання функцій держави або керівниками суб'єкта господарювання, у статутному капіталі якого частка державної або комунальної власності перевищує 50 відсотків, шляхом зловживання службовим становищем з використанням легальних форм господарської діяльності та посадових повноважень, характеризуються типовими механізмами криміналістично значимої поведінки, схожістю типових носіїв і джерел криміналістично значимої інформації. До основних елементів криміналістичної характеристики розслідування заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем у паливно-енергетичному комплексі, що мають змістовне інформаційне навантаження, відносяться особа злочинця та

спосіб учинення злочину. Особливості заволодіння коштами та майном шляхом службового зловживання у ПЕК полягають в тому, що злочинні дії здійснюються як продумані схеми (технології) злочинної діяльності протягом тривалого часу. Їх основою є зловживання певними службовими повноваженнями, пов'язаними зі злочинним виданням розпоряджень, наказів, доручень, дозволів, укладанням договорів, на кожній з ланок технологічного ланцюга ПЕК (здобування сировини для функціонування генеруючих потужностей; придбання обладнання та створення генеруючих потужностей для виробництва електроенергії; транспортування та розподіл сировини; перетворення (переробка) сировини, виробництво електроенергії; постачання електроенергії; розподіл, використання та споживання енергоносіїв [79, с. 95-96].

Нафтогазова галузь загалом є комплексним об'єктом підвищеної екологічної небезпеки. Значна частина об'єктів нафтогазовидобувного комплексу на всіх етапах життєвого циклу є джерелом підвищеної екологічної небезпеки. Регламентована діяльність, а також непередбачувані аварійні ситуації даних об'єктів супроводжуються порушенням природного стану атмосфери, ґрунтів, водоймищ, пластових вод. На даний час у всіх регіонах земної кулі є надзвичайно багато нафтогазових свердловин. Ці об'єкти створюють загрозу навколишньому природному середовищу як при нормальних технологічних процесах, так і під час аварійних ситуацій. Пріоритетним напрямом соціально-економічного розвитку в Україні на даний час залишається нарощення обсягів видобутку вуглеводнів і проведення геологічної розвідки нових родовищ, попри інтенсивне розроблення альтернативних джерел енергії. У західній частині України об'єкти нафтогазового комплексу розташовуються поблизу природних рекреаційних зон державного значення, що створює високий ризик техногенного порушення цінних територій. на даний час відсутня системна оцінка проблемних ділянок на основі аналізу цілісної картини процесів на нафтогазовидобувних об'єктах для запобігання розвитку екологічно небезпечних процесів. Виникає необхідність у формуванні методології управління екологічною безпекою об'єктів нафтогазового комплексу, яка забезпечує врахування багатofакторних

впливів. Об'єктами галузі, які потребують розроблення даної системи, найбільш поширені - нафтогазові свердловини. Окремі етапи їх життєвого циклу підлягають контролю щодо впливу на довкілля, проте свердловини протягом всього життєвого циклу є потенційно небезпечними для навколишнього середовища [188, с. 23, 24].

Отже, все наведене свідчить про те, що на сьогоднішній день можна виокремити низку правопорушень, які вчиняються у нафтогазовій галузі. Такі делікти можуть мати різний характер, ступінь тяжкості та наслідки їх вчинення. Одночасно із цим, беззаперечно та традиційно найбільш суспільно небезпечними залишаються кримінальні правопорушення. Нафта є одним із дороговартісних корисних копалин, що зумовлює появу протиправної зацікавленості не тільки щодо порушення порядку здійснення діяльності у нафтогазовій галузі, а й інших видів загально-кримінальних правопорушень, у яких нафта стає предметом посягання.

Таким чином, проведене дослідження надало підставу для констатації, що класифікація правопорушень у нафтогазовій галузі є доволі розгалуженою, оскільки протиправні діяння посягають не тільки безпосередньо надра, а й енергетичну безпеку держави, екологічну безпеку, господарську діяльність тощо. Класифікувати вказані правопорушення доцільно за такими критеріями: 1) за галуззю законодавства: кримінальні правопорушення; адміністративні правопорушення, господарські правопорушення; цивільні правопорушення; екологічні правопорушення; 2) за характером наслідків: правопорушення із майновою шкодою; правопорушення із екологічною шкодою; правопорушення, що спричиняють негативний вплив на енергетичну безпеку; правопорушення, що спричиняють репутаційну шкоду; 3) за суб'єктним складом: правопорушення, що вчиняються фізичними особами; правопорушення, що вчиняються юридичними особами; правопорушення, що вчиняються спеціальними суб'єктами.

До видів кримінальних правопорушень, які можуть вчинятись у нафтогазовій галузі можна віднести такі: 1) кримінальні правопорушення

проти власності (ст. ст. 185, 190, 191 КК України); 2) кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності (ст. ст. 201-4, 204, 205-1, 209, 212, 222 КК України); 3) кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної із наданням публічних послуг (ст. ст. 364, 364-1, 365, 366, 367, 368, 369 КК України); 4) кримінальні правопорушення проти довіри (ст. ст. 236, 239, 240, 242, 243 КК України); 5) кримінальні правопорушення проти безпеки виробництва (ст. 272, 273, 275 КК України); 6) кримінальні правопорушення проти безпеки руху та експлуатації транспорту (ст. 292 КК України). Одночасно із цим найбільш актуальними суспільно небезпечними діяннями є ті, що передбачені ст. ст. 191, 204, 212, 240, 272, 364, 366, 367, 368, 292 КК України.

2.2. Суб'єкти адміністративно-правового регулювання діяльності національної нафтогазової галузі

Запобігання адміністративним правопорушенням у будь-якій сфері та галузі безпосередньо залежить від суб'єктів, які долучені до цього процесу. Традиційно у правовій науці запобігання, протидія та профілактика є комплексними, взаємозалежними поняттями. Відповідно всі превентивні заходи диференціюються залежно від рівня, мети та завдань, які надають можливість якісно знизити кількісний показник деліктів. Одночасно із цим також необхідно відзначити що заходи адміністративно-правового характеру мають чітко корелювати із заходами, які застосовуються в межах інших галузей права та законодавства. Особливо це стосується кримінального законодавства, оскільки встановлення наступності між адміністративно-правовими та кримінально-правовими заходами дозволяє унеможливити вчинення протиправних діянь різного ступеню суспільної небезпечності. Задля реалізації таких заходів необхідна сформована система суб'єктів, долучених до адміністративно-

правового регулювання відповідних суспільних відносин. Не є виключенням суспільні відносини у нафтогазовій галузі.

На сьогоднішній день у науці адміністративного права немає універсального підходу до визначення поняття «суб'єкта адміністративного права» та «суб'єкта адміністративно-правових відносин».

Вчені відзначають, що категорії «суб'єкт адміністративного права» і «суб'єкт адміністративно-правових відносин» не є тотожними. Як приклад, вони порівнюються зі статикою та динамікою, де статикою є суб'єкти адміністративного права, оскільки вони виступають лише носіями адміністративних прав і можуть не бути учасниками адміністративних правовідносин, а динамікою є суб'єкти адміністративних правовідносин, оскільки вони вже залучені в процес реалізації адміністративних правовідносин. Але вчені не заперечують той факт, що поняття «суб'єкт адміністративного права» є ширшим за своїм змістом і суттю за поняття «суб'єкт адміністративних правовідносин». Останнє поглинається першим, тобто суб'єкти адміністративного права отримують статус учасників адміністративних правовідносин з моменту виникнення певних обставин – юридичних фактів. Основою такого висновку стали окремі доктринальні позиції провідних науковців. Так, розкриваючи поняття суб'єктів адміністративного права, В.К. Колпаков вказує на необхідність розмежування понять «суб'єкт адміністративного права» і «суб'єкт адміністративних правовідносин». Суб'єкт адміністративного права у конкретному випадку може і не бути учасником правовідносин, а лише має потенційну здатність. Наприклад, громадянин України, що перебуває за її межами, може теоретично в жодних адміністративно-правових відносинах не брати участі, тобто не бути їх суб'єктом, однак суб'єктом адміністративного права він є, оскільки його як громадянина адміністративно-правові норми наділили комплексом прав та обов'язків [49, с. 226; 78] (*цитовано за І. Литвиним – прим. авт.*).

Поняття суб'єкта адміністративного права, як видається, дійсно є узагальненим та ширшим за поняття «суб'єкта адміністративних

правовідносин». Наприклад, в межах нафтогазової галузі суб'єктами адміністративного права можуть бути всі, хто наділений адміністративною правосуб'єктністю, а суб'єктами адміністративних правовідносин є конкретні учасники правовідносин у нафтогазовій галузі. Якщо для перших реалізація прав та виконання обов'язків (наприклад, можливість отримання ліцензії) є теоретично існуючою правовою можливістю, то для других це юридична обставина, яка вже настала, а відповідно такі особи вже мають правовідносини щодо здійснення діяльності у нафтогазовій галузі (наприклад, мають ліцензію) та вже наділені визначеним переліком прав та обов'язків.

На основі цього вчені стверджують, що суб'єкти адміністративних правовідносин завжди вступають у правові відносини заради задоволення своїх інтересів і потреб. Для досягнення цієї мети вони здійснюють певні дії, спрямовані на досягнення корисного для них результату. Тоді як суб'єкти адміністративного права конкретних дій не здійснюють, а лише мають таку можливість, але можуть і не скористатися нею. Суб'єктами адміністративних правовідносин є учасники суспільних відносин, що виникають у сфері державного управління, які наділені адміністративною правосуб'єктністю, закріпленою нормами адміністративного права. Адміністративно-правовий статус є чи не найголовнішою підставою для класифікації суб'єктів будь-яких правовідносин. Узагальнений огляд, який проведено серед існуючих систем класифікації суб'єктів адміністративного права в сучасній юридичній науці, виявляє основні критерії такого класифікаційного підходу, включаючи організаційно-правову форму, правовий статус, зовнішню відокремленість, приналежність до держави, наявність владних повноважень, ступінь участі у публічно-правових відносинах та ін. Різноманітність підходів свідчить про складнощі у побудові єдиної системи розподілу для різних суб'єктів адміністративного права, оскільки різні критерії можуть викликати розбіжності в класифікації. Враховуючи особливий правовий статус адвокатів і їх функціональні обов'язки, визначення їх місця в цій системі залишається складною задачею. Очевидно, що жодного окремого критерію недостатньо

для чіткого визначення місця суб'єкта у прийнятих класифікаціях. Тому виявляється доцільним використовувати комплексний підхід, що базується на поєднанні різних критеріїв, таких як особливості їх правового статусу, організаційно-правова форма та наявність і обсяг владних повноважень, для більш точної і повної класифікації суб'єктів адміністративного права [53].

Необхідно відзначити, що, на відміну від інших галузей права, адміністративне право відрізняється тим, що воно утворене сукупністю різних законодавчих та нормативно-правових актів, які систематизують адміністративно-правові засади діяльності різних суб'єктів, визначають їх статус, повноваження, права та обов'язки тощо. Як видається, саме це і зумовлює різноманіття у поглядах на зміст поняття суб'єкта адміністративного права, суб'єкта адміністративно-правових відносин та суб'єкта адміністративно-правового регулювання.

Суб'єкт адміністративного права – це особа, що виступатиме носієм суб'єктивних прав та юридичних обов'язків, встановлених нормами адміністративного права, та яка має нормативно визначену правосуб'єктність бути учасником відносин, пов'язаних з публічним адмініструванням, а саме: реалізацією державної політики, наданням адміністративних послуг, притягненням до адміністративної відповідальності та забезпеченням прав громадян. Класифікація суб'єктів адміністративного права можлива за різними критеріями. Одним з найчастіше уживаних критеріїв для класифікації суб'єктів адміністративного права є правовий статус. Саме права та обов'язки зумовлюють юридичну багатоманітність суб'єктів даних правовідносин, що робить такий критерій класифікації досить зручним для практичного використання. Проаналізувавши наявні підходи до класифікації суб'єктів адміністративного права, вчені пропонують таку їх градацію: 1) залежно від виду адміністративних відносин, суб'єктів адміністративного права можна поділити на тих, що можуть брати участь в реалізації державної політики, наданні адміністративних послуг, притягненні до адміністративної відповідальності та забезпеченні прав громадян; 2) залежно від ролі, яку виконують в

адміністративних відносинах на тих, що є уповноваженими суб'єктами, підпорядкованими суб'єктами та допоміжними суб'єктами, що не мають матеріальної зацікавленості; 3) залежно від первинного правового статусу на фізичних осіб (громадяни, іноземці, особи без громадянства), юридичних осіб приватного права, юридичних осіб публічного права, органи державної виконавчої влади, органи місцевого самоврядування [158].

Наведена класифікація є узагальнюючою та, відповідно, не визначає особливостей специфічної діяльності суб'єктів в кожній окремій галузі. Одночасно із цим, саме напрям за яким здійснюються відповідні повноваження/функції та/або обов'язки визначають вид адміністративно-правового статусу суб'єкта адміністративно-правового регулювання, який диференціюється на загальний – притаманний усім особам та спеціальний, який формується відповідно до окремих особливостей діяльності особи.

Загальний адміністративно-правовий статус притаманний усім особам, в той час як спеціальний адміністративно-правовий статус охоплює коло тих людей, які наділені спеціальними правами та обов'язками у певній сфері публічного управління. Ці спеціальні права та обов'язки виникають на підставі зайняття певної посади (наприклад, адміністративно-правовий статус поліцейського, державного службовця, військовослужбовця) або у разі волевиявлення громадянина та спеціального дозволу (дозвіл на носіння вогнепальної зброї, дозвіл на мисливство. Для виникнення спеціального адміністративно-правового статусу потрібна воля державного органу на те, щоб присвоїти конкретній людині або групі людей такий адміністративно-правовий статус. Подекуди для одержання спеціального адміністративно-правового статусу воля людини не є обов'язковою, зокрема це стосується адміністративно-правового статусу осіб, які проживають на територіях з особливим правовим режимом, він набувається за відсутності волі людини – жителя даної території на отримання спеціального адміністративно-правового статусу. Наявність спеціального адміністративно-правового статусу не тільки може розширювати

права носія такого статусу, але й звужувати їх, наприклад це стосується жителів територій з особливим правовим режимом [148].

У контексті наведеної думки, також можна стверджувати про наявність спеціального адміністративно-правового статусу осіб, які здійснюють діяльність на підставі спеціального дозволу (ліцензії). Вказане зумовлює те, що реалізація повноважень у сфері нафтогазового комплексу/сектору також може вважатись такою, що формує спеціальний управлінський статус відповідних суб'єктів.

Поняття «суб'єкт» у сучасному науковому та правовому розумінні є багатогранним і відображає активну роль особи чи організації в суспільних відносинах. Воно поєднує філософське, соціальне, мовознавче та юридичне значення, підкреслюючи універсальність цього терміна. У правовій площині суб'єкт визначається як носій суб'єктивних прав та юридичних обов'язків, який має здатність вступати у правовідносини. Основою його правового статусу є правоздатність, дієздатність і деліктоздатність, що визначають можливості особи щодо реалізації прав та обов'язків. Ці елементи варіюються залежно від віку, психічного стану й обмежень, установлених законом. Завдяки цьому забезпечується належне регулювання участі суб'єктів у суспільному й правовому житті. В адміністративному праві важливу роль відіграють органи, які реалізують виконавчі функції та є ключовою ланкою в системі публічного адміністрування. Їхня діяльність базується на положеннях Конституції та законів, що визначають межі та способи виконання владних повноважень. Такі органи забезпечують публічний інтерес через ухвалення адміністративних актів, здійснення нагляду та контрольних процедур, а також надання адміністративних послуг. Вони діють на професійній основі й мають обов'язок дотримуватися принципів законності та верховенства права. Також їхня діяльність має бути прозорою, підзвітною та відкритою для громадського контролю. Завдяки цьому запобігається концентрація влади та зловживання повноваженнями [154].

Одночасно із цим, окрім поняття «суб'єкт адміністративного права» та «суб'єкт адміністративно-правових відносин» вчені часто звертаються до поняття «суб'єкта адміністративно-правового регулювання». Відносно перших

двох третє поняття можна вважати самостійним, але таким, що має розглядатись у взаємодії із ними. Так, суб'єкти адміністративно-правового регулювання уявляють собою систему/сукупність органів публічного адміністрування, які надають публічні послуги та мають функції/обов'язки, які дозволяють здійснювати управлінський вплив. У нафтогазовій галузі до функцій/обов'язків суб'єктів адміністративно-правового регулювання традиційно відносяться здійснення контрольних-наглядових функцій, ліцензування, застосування примусу тощо.

Суб'єкти публічної адміністрації реалізують свої повноваження у процесі розгляду адміністративних справ, ухвалення рішень, здійснення контролю та надання послуг. Їхня діяльність визначається законом і має відповідати принципам добросовісності, пропорційності, ефективності, відкритості та безсторонності. Усі дії цих суб'єктів спрямовані на забезпечення реалізації прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб. При виникненні спорів щодо компетенції чи меж повноважень застосовуються погоджувальні механізми або судовий розгляд. Важливою гарантією є право осіб на участь у провадженні та доступ до ефективних засобів правового захисту. Це створює умови для довіри громадян до адміністративних процедур і підвищує якість публічних послуг. У результаті забезпечується баланс між владними повноваженнями і правами громадян. У сфері енергетики та ринку природного газу ключову роль відіграють регулятори, на яких покладено завдання з ліцензування, тарифоутворення, контролю й урегулювання суперечок. Їхня діяльність забезпечує прозорість відносин між суб'єктами ринку та створює умови для конкуренції. Проте важливою проблемою залишається недостатній рівень незалежності цих органів, що знижує ефективність виконання функцій. Для вдосконалення системи управління пропонується закріпити статус регуляторів на рівні Конституції та гармонізувати національне законодавство з європейськими стандартами. Це дозволить забезпечити їх фінансову та функціональну автономію, зменшить політичний вплив і підвищить стабільність рішень. Зміцнення незалежності сприятиме підвищенню довіри з боку суспільства й бізнесу [154].

Відповідно суб'єкти адміністративно-правового регулювання у нафтогазовій галузі можуть бути класифіковані таким чином:

1) *за рівнем державного управління*: суб'єкти, які здійснюють повноваження загальнодержавного характеру; центральні органи виконавчої влади галузевої, міжгалузевої і функціональної компетенції; центральні органи виконавчої влади зі спеціальним статусом; органи місцевого самоврядування;

2) *за способом реалізації адміністративно-правових повноважень*: суб'єкти, які здійснюють правотворчу діяльність; суб'єкти, які здійснюють дозвільно-ліцензійну діяльність; суб'єкти, які здійснюють контрольно-наглядову діяльність; суб'єкти, які здійснюють координацію;

3) *за функціональною спрямованістю адміністративно-правових повноважень*: суб'єкти стратегічного управління; суб'єкти, які здійснюють державне регулювання та ресурсне забезпечення нафтогазової галузі; суб'єкти, що контролюють відносини між роботодавцем і працівником з питань безпеки та виробничого середовища.

Вчені вказують, що важливу роль у публічному адмініструванні ринку природного газу відіграють уряд, центральні органи виконавчої влади та спеціалізовані інспекційні структури. Урядові рішення встановлюють спеціальні обов'язки для суб'єктів ринку та визначають правила функціонування газорозподільних систем. Центральні органи формують стратегії розвитку паливно-енергетичного комплексу, контролюють безпеку постачання й ініціюють програми диверсифікації джерел. Інспекційні установи здійснюють контрольні процедури, проводять перевірки та сприяють цифровізації наглядових процесів. Завдяки такій взаємодії формується комплексна система регулювання ринку природного газу. Це дозволяє підтримувати стабільність і надійність постачання, а також створює умови для інтеграції з європейськими стандартами. Отже, система публічного адміністрування ринку природного газу є багаторівневою та поєднує діяльність національних і місцевих органів. На державному рівні регулятори, уряд і спеціалізовані інспекції формують та контролюють правила функціонування ринку, тоді як на місцевому рівні органи

самоврядування реалізують програми з енергоефективності й управління ресурсами. Важливим аспектом є модернізація інфраструктури та впровадження автоматизованих систем обліку, що підвищує прозорість і підзвітність використання ресурсів. Така діяльність сприяє енергозбереженню, зменшенню витрат і формуванню довіри громади до влади. Водночас система орієнтується на інтеграцію до європейських енергетичних ринків і впровадження кращих міжнародних практик. Її ефективність полягає у збалансуванні інтересів держави, бізнесу та споживачів [154].

Суб'єкти, які здійснюють повноваження загальнодержавного характеру. До цієї системи традиційно для будь-якої галузі відноситься Верховна Рада України та Кабінет Міністрів України. Одночасно із цим необхідно зауважити, що у нафтогазовій галузі повноваження загальнодержавного характеру також здійснює Міністерство енергетики України, яке забезпечує формування державної політики у нафтогазовому секторі.

Відповідно до Конституції України, до повноважень Верховної Ради України належить...прийняття законів; затвердження загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального, національно-культурного розвитку, охорони довкілля. Кабінет Міністрів України забезпечує проведення фінансової, цінової, інвестиційної та податкової політики; політики у сферах праці й зайнятості населення, соціального захисту, освіти, науки і культури, охорони природи, екологічної безпеки і природокористування; розробляє і здійснює загальнодержавні програми економічного, науково-технічного, соціального і культурного розвитку України; забезпечує рівні умови розвитку всіх форм власності; здійснює управління об'єктами державної власності відповідно до закону; спрямовує і координує роботу міністерств, інших органів виконавчої влади [64].

Відповідно до Положення про Міністерство енергетики України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17 червня 2020 р. № 507, Міненерго є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, який забезпечує: формування та реалізує державну політику в

електроенергетичному, ядерно-промисловому, вугільно-промисловому, торфодобувному, нафтогазовому та нафтогазопереробному комплексі; формування та реалізацію державної політики у сфері відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів газового палива та у сфері нагляду (контролю) у галузях електроенергетики і теплопостачання, а також на ринку природного газу; формування державної політики у сфері управління зоною відчуження і зоною безумовного (обов'язкового) відселення, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи, зняття з експлуатації Чорнобильської АЕС та перетворення об'єкта «Укриття» на екологічно безпечну систему, а також здійснення державного управління у сфері поводження з радіоактивними відходами на стадії їх довгострокового зберігання і захоронення. Основними завданнями Міненерго є: забезпечення формування та реалізація державної політики у паливно-енергетичному комплексі; забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів газового палива; забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері нагляду (контролю) у галузях електроенергетики та теплопостачання, а також на ринку природного газу; 4) здійснення державного управління у сфері використання ядерної енергії та радіаційної безпеки; 5) забезпечення збільшення частки відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів газового палива в енергетичному балансі України; 6) забезпечення формування державної політики у сфері управління зоною відчуження і зоною безумовного (обов'язкового) відселення, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи, зняття з експлуатації Чорнобильської АЕС та перетворення об'єкта «Укриття» на екологічно безпечну систему, а також здійснення державного управління у сфері поводження з радіоактивними відходами [116].

У ст. 6 Закону України «Про нафту і газ» також вказано, що Верховна Рада України визначає основні напрями державної політики у нафтогазовій галузі та здійснює законодавче регулювання відносин у ній. Кабінет Міністрів України та інші уповноважені на це органи виконавчої влади в межах повноважень,

визначених законом, реалізують державну політику в нафтогазовій галузі та здійснюють управління нею [137].

Таким чином, Верховна Рада України є органом законодавчої влади, який приймає законодавчі акти, якими урегульовано діяльність у нафтогазовій галузі, Кабінет Міністрів України вищим органом виконавчої влади, який забезпечує проведення політики у сфері охорони природи, екологічної безпеки та природокористування, а також спрямовує і координує роботу міністерств та інших органів виконавчої влади у сфері надрокористування. Міністерство енергетики України безпосередньо забезпечує формування та реалізацію державної політики у нафтогазовому та нафтогазопереробному комплексі.

Центральні органи виконавчої влади галузевої, міжгалузевої і функціональної компетенції. Вказані суб'єкти, як видається, є одними із основних в межах адміністративно-правового регулювання діяльності у нафтогазовій галузі.

Так, наприклад, Державна служба геології та надр України (Держгеонадра) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра економіки, довкілля та сільського господарства і який реалізує державну політику у сфері геологічного вивчення та раціонального використання надр, є уповноваженим органом з питань реалізації угод про розподіл продукції. Держгеонадра у своїй діяльності керується Конституцією та законами України, указами Президента України та постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України, актами Кабінету Міністрів України, іншими актами законодавства. Основними завданнями Держгеонадр є: 1) реалізація державної політики у сфері геологічного вивчення та раціонального використання надр; 2) внесення на розгляд Міністра економіки, довкілля та сільського господарства пропозицій щодо забезпечення формування державної політики у сфері геологічного вивчення та раціонального використання надр [114].

Таким чином, діяльність вказаного суб'єкта спрямована на забезпечення захисту природного навколишнього середовища від негативного впливу, який може бути здійснений внаслідок порушення екологічного законодавства та законодавства у сфері нафтогазокористування. Зокрема Держгеонадр, окрім здійснення галузевих адміністративно-правових функцій також сприяє розробці та впровадженню у практичну діяльність заходів із підвищення якості раціонального використання надр. Наступним суб'єктом, діяльність якого знаходиться в взаємозалежності із діяльністю Держгеонадру є Державна екологічна інспекція України.

Державна екологічна інспекція України (Держекоінспекція) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра економіки, довкілля та сільського господарства і який реалізує державну політику із здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів. Держекоінспекція у своїй діяльності керується Конституцією і законами України, указами Президента України та постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України, актами Кабінету Міністрів України, іншими актами законодавства. Основними завданнями Держекоінспекції є: 1) реалізація державної політики із здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів; 2) здійснення у межах повноважень, передбачених законом, державного нагляду (контролю) за додержанням вимог законодавства, зокрема, щодо: охорони земель, надр; екологічної та радіаційної безпеки; охорони і використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду; охорони, захисту, використання і відтворення лісів; збереження, відтворення і невиснажливого використання біологічного та ландшафтного різноманіття; раціонального використання, відтворення і охорони об'єктів тваринного та рослинного світу; ведення мисливського господарства та здійснення полювання; охорони,

раціонального використання та відтворення вод і відтворення водних ресурсів; охорони атмосферного повітря; формування, збереження і використання екологічної мережі; стану навколишнього природного середовища; поводження з відходами, небезпечними хімічними речовинами, пестицидами та агрохімікатами; здійснення заходів біологічної і генетичної безпеки стосовно біологічних об'єктів природного середовища під час створення, дослідження та практичного використання генетично модифікованих організмів у відкритій системі; забезпечення хімічної безпеки та управління хімічною продукцією; 3) внесення на розгляд Міністра економіки, довкілля та сільського господарства пропозицій щодо забезпечення формування державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів; 4) проведення огляду (обстеження) місць заподіяння шкоди навколишньому природному середовищу внаслідок надзвичайних ситуацій, подій, збройної агресії Російської Федерації [115].

Отже, наведені суб'єкти можна вважати такими, що здійснюють адміністративно-правове регулювання діяльності у нафтогазовій галузі шляхом унеможливлення порушення законодавства у сфері захисту навколишнього природного середовища, видобутку корисних копалин, а також їх використання. Налагодження такого механізму надає можливість не тільки формувати та реалізовувати державну політику у сфері енергозабезпечення та діяльності нафтогазового комплексу. Одночасно із цим очевидно є потреба також у встановленні вторинного алгоритму, здатного унеможливити появу комплаєнс-ризиків під час здійснення діяльності у нафтогазовій галузі.

Відповідно, для здійснення діяльності із усунення вказаних комплаєнс-ризиків (до яких, як правило, частіше за все відносяться корупційні ризики, репутаційні та етичні ризики, ризики у забезпеченні кібербезпеки тощо) необхідно залучення *центральных органів виконавчої влади зі спеціальним статусом*, однією із яких є Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг.

Відповідно до національного законодавства, Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, є постійно діючим центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, який утворюється Кабінетом Міністрів України. Особливості спеціального статусу Регулятора обумовлюються його завданнями і повноваженнями та визначаються цим Законом, іншими актами законодавства і полягають, зокрема, в особливостях організації та порядку діяльності Регулятора, в особливому порядку призначення членів Регулятора та припинення ними повноважень, у спеціальних процесуальних засадах діяльності Регулятора та гарантії незалежності в прийнятті ним рішень у межах повноважень, визначених законом, встановленні умов оплати праці членів та працівників Регулятора. Регулятор є колегіальним органом, що здійснює державне регулювання, моніторинг та контроль за діяльністю суб'єктів господарювання у сферах енергетики та комунальних послуг. Регулятор здійснює державне регулювання з метою досягнення балансу інтересів споживачів, суб'єктів господарювання, що провадять діяльність у сферах енергетики та комунальних послуг, і держави, забезпечення енергетичної безпеки, європейської інтеграції ринків електричної енергії та природного газу України. Регулятор здійснює державне регулювання шляхом: 1) нормативно-правового регулювання у випадках, коли відповідні повноваження надані Регулятору законом; 2) ліцензування діяльності у сферах енергетики та комунальних послуг; 3) формування цінової і тарифної політики у сферах енергетики та комунальних послуг та реалізації відповідної політики у випадках, коли такі повноваження надані Регулятору законом; 4) державного контролю та застосування заходів впливу; 5) використання інших засобів, передбачених законом [138].

Наведені положення надають підставу для констатації, що Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг є основним суб'єктом, що здійснює комплаєнс-процедури у сфері нафтогазової галузі. Фактично, комісія дотична до:

– формування та реалізації нормативно-правових заходів – шляхом розробки та затвердження інструкцій, умов та правил провадження ліцензійної діяльності, формування інвестиційних програм, методик та порядків, алгоритмів, типових форм господарських договорів, тощо;

– формування та реалізацію організаційно-контрольних заходів – шляхом здійснення перевірки дотримання ліцензійних умов, визначення умов доступу до товарів, послуг, отриманих в результаті здійснення діяльності у нафтогазовій галузі тощо;

– формування та реалізацію санкційних заходів – шляхом прийняття рішення про застосування адміністративно-господарських санкцій, унеможливлення порушення ліцензійних умов.

Наведене дозволяє стверджувати про те, що Комісія є основним регулятором, метою діяльності якого є формування стандартів діяльності суб'єктів господарювання у нафтогазовій галузі, заходів, скерованих на контроль за їх дотриманням, а також застосування санкційних заходів у випадку порушення встановлених правил та вимог.

Одночасно із цим необхідно відзначити також роль та значення антимонопольного комітету України, який є державним органом із спеціальним статусом, метою діяльності якого є забезпечення державного захисту конкуренції у підприємницькій діяльності та у сфері публічних закупівель. Особливості спеціального статусу Антимонопольного комітету України обумовлюються його завданнями та повноваженнями, в тому числі роллю у формуванні конкурентної політики, визначаються цим Законом, іншими актами законодавства і полягають, зокрема, в особливому порядку призначення та звільнення Голови Антимонопольного комітету України, його заступників, державних уповноважених Антимонопольного комітету України, уповноважених з розгляду скарг про порушення законодавства у сфері публічних закупівель, голів територіальних відділень Антимонопольного комітету України, у спеціальних процесуальних засадах діяльності Антимонопольного комітету України, наданні соціальних гарантій, охороні особистих і майнових прав

працівників Антимонопольного комітету України на рівні з працівниками правоохоронних органів, в умовах оплати праці. Основним завданням Антимонопольного комітету України є участь у формуванні та реалізації конкурентної політики в частині: 1) здійснення державного контролю за дотриманням законодавства про захист економічної конкуренції на засадах рівності суб'єктів господарювання перед законом та пріоритету прав споживачів, запобігання, виявлення і припинення порушень законодавства про захист економічної конкуренції; 2) контролю за концентрацією, узгодженими діями суб'єктів господарювання та дотриманням вимог законодавства про захист економічної конкуренції під час регулювання цін (тарифів) на товари, що виробляються (реалізуються) суб'єктами природних монополій; 3) сприяння розвитку добросовісної конкуренції; 4) методичного забезпечення застосування законодавства про захист економічної конкуренції; 5) здійснення контролю щодо створення конкурентного середовища та захисту конкуренції у сфері публічних закупівель; 6) проведення моніторингу державної допомоги суб'єктам господарювання та здійснення контролю за допустимістю такої допомоги для конкуренції [127].

Основна роль антимонопольного комітету полягає у забезпеченні конкурентоспроможності нафтогазового комплексу в цілому, а також окремих суб'єктів господарювання, які здійснюють діяльність у нафтогазовій галузі. Нафтогазова галузь є стратегічною, що унеможливорює порушення законодавства щодо захисту енергетичної безпеки, забезпечує збереження конкурентного середовища, а також недопущення надмірної централізації суб'єктів господарювання у нафтогазовій галузі. Антимонопольний комітет співпрацює та взаємодіє з Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, Міністерством енергетики України тощо. Таким чином, Антимонопольний комітет України є основним суб'єктом адміністративно-правового регулювання нафтогазової галузі у сфері забезпечення конкуренції.

Органи місцевого самоврядування. Відповідно до Закону України «Про нафту і газ», до повноважень органів місцевого самоврядування у відносинах, пов'язаних з геологічним вивченням нафтогазоносності надр, розробкою родовищ нафти і газу, переробкою нафти і газу, зберіганням, транспортуванням та реалізацією нафти, газу та продуктів їх переробки, в межах їх компетенції належить: надання відповідно до законодавства згоди на розміщення на відповідній підпорядкованій їм території об'єктів нафтогазового комплексу, сфера екологічного впливу діяльності яких згідно з діючими нормативами включає відповідну територію; участь у розробці комплексних планів нафтогазопостачання споживачів на підпорядкованій їм території; участь у розробці і реалізації системи заходів щодо роботи об'єктів нафтогазової галузі у надзвичайних умовах; інші повноваження, визначені законом. Органи місцевого самоврядування не мають права втручатися в господарську діяльність суб'єктів, що здійснюють геологічне вивчення нафтогазоносності надр, розробку родовищ нафти і газу, переробку нафти і газу, зберігання, транспортування та реалізацію нафти, газу та продуктів їх переробки, крім випадків, передбачених чинним законодавством. Державний контроль за дотриманням правил і нормативів користування нафтогазоносними надрами, умов спеціальних дозволів на користування нафтогазоносними надрами та угод про умови користування нафтогазоносними надрами здійснюють центральні органи виконавчої влади, що реалізують державну політику у сфері геологічного вивчення та раціонального використання надр, органи місцевого самоврядування в межах своєї компетенції [137].

Таким чином, органи місцевого самоврядування забезпечують територіальне, екологічне та організаційне регулювання діяльності у нафтогазовій галузі взагалі та суб'єктів господарювання зокрема, фактично виконуючи проміжну роль між державою, бізнесом та територіальною громадою. Одночасно із цим, органи місцевого самоврядування не залучені до формування державної енергетичної політики, однак здійснюють локальне публічне управління та здійснюють локальний контроль.

У системі суб'єктів адміністративно-правового регулювання у нафтогазовій галузі Я.Г.Воронін також виокремлює суб'єктів дозвільної діяльності. На думку вченого систему суб'єктів дозвільної діяльності у нафтогазовому комплексі складає сукупність об'єднаних, взаємопов'язаних і взаємодіючих один з одним органів публічної адміністрації, які на законних підставах набули повноважень щодо формування та реалізації дозвільної політики у нафтогазовому комплексі, діяльність яких має цілеспрямований характер і стосується забезпечення національної безпеки та окремої її складової – екологічної безпеки. Адміністративно-правовий статус основних суб'єктів дозвільної діяльності у нафтогазовому комплексі досліджено, передусім, з позицій їх зовнішніх функцій. Систематизація зовнішніх функцій Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг дозволила виділити такі їх групи: нормотворчу; публічно-сервісну; контрольно-наглядову; юрисдикційну; інформаційну. Публічно-сервісна функція полягає у сприянні громадянам у реалізації їх прав і законних інтересів, що трансформується в публічно-сервісні відносини і передбачає безпосереднє надання відповідно до чинного законодавства документів дозвільного характеру у нафтогазовому комплексі. Функціями Державної служби геології та надр України, Державної служби України з питань праці та Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг є: 1) зовнішні функції (нормотворчість; публічно-сервісна; контрольно-наглядова; юрисдикційна, інформаційна); 2) внутрішньо-організаційні функції (прогнозування; планування; кадрового забезпечення; аналітична; інформаційного забезпечення; контролю та інші). Адміністративна процесуальна правосуб'єктність суб'єктів дозвільної діяльності у нафтогазовому комплексі характеризується наступними особливостями: вона не завжди пов'язана з публічно-владною діяльністю; права і обов'язки, які становлять зміст та є стрижнем адміністративної процесуальної правосуб'єктності, реалізуються в ході публічно-сервісної діяльності відповідних суб'єктів; закріплюється в нормах адміністративного права і реалізується в адміністративно-процесуальних правовідносинах; наявна

конкретна адміністративна процесуальна правоздатність, оскільки компетенція щодо надання дозвільних послуг у нафтогазовому комплексі встановлена чинним законодавством стосовно конкретних суб'єктів [22].

В цілому погоджуючись із наведеною систематизацією, в межах цього дослідження видається доцільним не виокремлювати таких суб'єктів в окрему класифікаційну групу, оскільки це звужить межі їх діяльності.

Таким чином, проведене дослідження надало підставу для констатації, що суб'єкти адміністративно-правового регулювання у нафтогазовій галузі можуть бути класифіковані таким чином: 1) *за рівнем державного управління*: суб'єкти, які здійснюють повноваження загальнодержавного характеру; центральні органи виконавчої влади галузевої, міжгалузевої і функціональної компетенції; центральні органи виконавчої влади зі спеціальним статусом; органи місцевого самоврядування; 2) *за способом реалізації адміністративно-правових повноважень*: суб'єкти, які здійснюють правотворчу діяльність; суб'єкти, які здійснюють дозвільно-ліцензійну діяльність; суб'єкти, які здійснюють контрольно-наглядову діяльність; суб'єкти, які здійснюють координацію; 3) *за функціональною спрямованістю адміністративно-правових повноважень*: суб'єкти стратегічного управління; суб'єкти, які здійснюють державне регулювання та ресурсне забезпечення нафтогазової галузі; суб'єкти, що контролюють відносини між роботодавцем і працівником з питань безпеки та виробничого середовища.

Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг є основним суб'єктом, що здійснює комплаєнс-процедури у сфері нафтогазової галузі. Фактично, комісія дотична до: формування та реалізації нормативно-правових заходів – шляхом розробки та затвердження інструкцій, умов та правил провадження ліцензійної діяльності, формування інвестиційних програм, методик та порядків, алгоритмів, типових форм господарських договорів, тощо; формування та реалізацію організаційно-контрольних заходів – шляхом здійснення перевірки дотримання ліцензійних умов, визначення умов доступу до товарів, послуг, отриманих в результаті

здійснення діяльності у нафтогазовій галузі тощо; формування та реалізацію санкційних заходів – шляхом прийняття рішення про застосування адміністративно-господарських санкцій, унеможливлення порушення ліцензійних умов.

2.3. Методи запобігання правопорушенням у нафтогазовій галузі

Запобігання правопорушенням є одним із основних напрямів адміністративно-правової діяльності. Необхідно відзначити, що на сьогоднішній день більшість превентивних заходів, які застосовуються у державному управлінні будь-якою стратегічно важливою для держави галуззю (і нафтогазова не є виключенням) залишаються незмінними та реалізуються у різних формах та шляхом застосування до осіб різних методів адміністративно-правового впливу. Традиційними методами адміністративно-правового запобігання є переконання, адміністративний нагляд, ліцензування, дозвільна діяльність, адміністративна відповідальність.

Вчені відзначають, що метод правового регулювання не є основною характеристикою будь-якої галузі права, він не є конкретною запорукою правильного визначення однорідності й відособленості тієї чи іншої групи відносин. Разом із тим хибним є твердження й про те, що лише предмет правового регулювання дає змогу правильно та однозначно оцінити суспільні відносини з погляду їх належності до тієї чи іншої правової сфери. Метод правового регулювання, а точніше, їх сукупність є загалом спільним для всіх без винятку галузей права. Превалювання одного методу над іншим або їх збалансоване використання в тій чи іншій галузі права залежить передусім від видової належності окремої галузі права чи до публічної, чи до приватної підсистем права. Разом із тим специфічність примусу або поєднання його елементів (у тому числі й санкцій) в окремих випадках дає змогу диференціювати групи відносин не тільки за предметом правового регулювання, а й за методом.

За загальним правилом, кожна галузь оперує власним, характерним тільки для неї інструментарієм примусу, що дає можливість відмежувати її від інших галузей. Водночас можливість поєднання за своєю сутністю цивільно-правових (конфіскація, штрафи тощо) й, наприклад, суто адміністративно-правових (позбавлення спеціального права, наданого громадянину, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, анулювання ліцензії тощо) санкцій є не свідченням якогось «ситуативного змішання» методів правового регулювання, а логічним продовженням тези про можливість збалансованого використання різних за своєю сутністю інструментів правового впливу (імперативного та диспозитивного) [185].

У контексті дослідження особливу увагу доцільно приділити контролю та нагляду за діяльністю у нафтогазовій галузі. Так, відповідно до ст. 29 Закону України «Про нафту і газ», державний контроль за дотриманням правил і нормативів користування нафтогазоносними надрами, умов спеціальних дозволів на користування нафтогазоносними надрами та угод про умови користування нафтогазоносними надрами здійснюють центральні органи виконавчої влади, що реалізують державну політику у сфері геологічного вивчення та раціонального використання надр, органи місцевого самоврядування в межах своєї компетенції. Державний нагляд за веденням робіт по геологічному вивченню нафтогазоносних надр та їх використанню здійснює центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері промислової безпеки та державного гірничого нагляду. Користувач нафтогазоносними надрами зобов'язаний надавати цим органам необхідну для їх роботи документацію та інформацію, давати усні або письмові пояснення з питань, що належать до компетенції цих органів. У разі виявлення порушень відповідні органи можуть тимчасово зупинити провадження робіт, передбачених спеціальним дозволом на користування нафтогазоносними надрами, до усунення цих порушень (зупинити дію спеціального дозволу на користування нафтогазоносними надрами), а також внести на розгляд центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері промислової безпеки

та державного гірничого нагляду питання про позбавлення надрокористувача спеціального дозволу на користування нафтогазоносними надрами [137].

Аналіз нормативно-правових актів, які регулюють таку діяльність надає підстави констатувати, що сфери контролю можна диференціювати залежно від переліку повноважень суб'єктів, які його здійснюють на такі: 1) контроль за використанням надр (Державна служба геології та надр України); 2) контроль за дотриманням законодавства у сфері екологічної безпеки (Державна екологічна інспекція); 3) контроль за дотриманням порядку ліцензування діяльності у нафтогазовій галузі (Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг); 4) контроль за дотриманням правил функціонування енергетичних ринків та економічною обґрунтованістю цін і тарифів (Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг); 5) контроль за дотриманням правил охорони праці та промислової безпеки (Державна служба з питань праці). Відповідно, контроль та нагляд за діяльністю у нафтогазовій галузі здійснюється на державному рівні – загальне державне управління у нафтогазовому комплексі та на місцевому рівні, що здійснюється органами місцевого самоврядування.

1. *Контроль за використанням надр.* Відповідно до Положення про Державну службу геології та надр України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2015 р. № 1174, Державна служба геології та надр України організовує і координує роботу з: обліку параметричних, пошукових, розвідувальних та експлуатаційних нафтових і газових свердловин; проведення моніторингу мінерально-сировинної бази, геологічного середовища та підземних вод; надає в установленому порядку спеціальні дозволи на користування надрами (у тому числі на користування нафтогазоносними надрами); зупиняє та припиняє в установленому порядку дію спеціальних дозволів на користування надрами (у тому числі на користування нафтогазоносними надрами), поновлює їх дію у разі зупинення; здійснює внесення змін до спеціальних дозволів на користування надрами (у тому числі на користування нафтогазоносними надрами) та до угоди про умови

користування надрами, продовжує строк дії спеціальних дозволів на користування надрами (у тому числі на користування нафтогазоносними надрами); здійснює державний контроль за геологічним вивченням надр (державний геологічний контроль) та раціональним і ефективним їх використанням, зокрема за: обґрунтованістю застосування методик і технологій, якістю, комплексністю, ефективністю робіт з геологічного вивчення надр; виконанням рішень з питань методичного забезпечення проведення робіт з геологічного вивчення та використання надр; дотриманням нормативів, стандартів та інших вимог щодо геологічного вивчення і використання надр, умов спеціальних дозволів на користування надрами (у тому числі на користування нафтогазоносними надрами) та угод про умови користування надрами (у тому числі угод про умови користування нафтогазоносними надрами); здійснює державний контроль за дотриманням правил і нормативів користування нафтогазоносними надрами...[114].

Реалізація покладених функцій здійснюється зокрема шляхом ведення низки державних реєстрів. Так, наприклад, такими реєстрами є:

– Державний реєстр нафтових та газових свердловин – інформаційно-комунікаційна система, що забезпечує збирання, накопичення, захист, облік, відображення, оброблення та надання інформації про нафтові та газові свердловини. Основними завданнями функціонування Державного реєстру є: ведення обліку нафтових та газових свердловин; створення, збирання, одержання, зберігання, використання, розпорядження, поширення, охорона, захист інформації у сфері геологічного вивчення та раціонального використання надр; забезпечення електронної взаємодії між фізичними та юридичними особами, фізичними особами - підприємцями, органами державної влади, органами місцевого самоврядування з метою виконання визначених законодавством завдань у сфері геологічного вивчення та раціонального використання надр, зокрема обробки інформації, що формується у процесі діяльності користувачів надр; виявлення недіючих нафтових та газових свердловин, проведення оцінки їх подальшого використання, а також вжиття

заходів до ліквідації або ремонту таких свердловин, визначення стану та можливості розвитку мінерально-сировинної бази нафтогазової промисловості, планування робіт з геологічного вивчення нафтогазоносних надр, проведення оцінки реліквідації і розконсервації нафтових та газових свердловин; підвищення прозорості та оперативності виконання завдань, пов'язаних із геологічним вивченням та раціональним використанням надр; обробка інформації про нафтові та газові свердловини, що формується у процесі діяльності користувачів надр; отримання, розгляд та опрацювання електронних документів, поданих заявниками, з автоматичною фіксацією часу надсилання та отримання, забезпечення цілісності та автентичності електронних документів; систематизація та узагальнення інформації, перетворення її у формат, придатний для проведення подальшого аналізу; забезпечення доступності інформації, яка міститься в Державному реєстрі, для осіб з інвалідністю згідно з вимогами ДСТУ EN 301549:2022 “Інформаційні технології. Вимоги щодо доступності продуктів та послуг ІКТ”; збереження, автоматичне резервування і відновлення інформації, внесеної до Державного реєстру, забезпечення безперебійного доступу до Державного реєстру; забезпечення електронної інформаційної взаємодії з іншими електронними інформаційними ресурсами органів державної влади, органів місцевого самоврядування, суб'єктів надання вихідних даних з метою здійснення визначених законодавством повноважень у сфері геологічного вивчення та раціонального використання надр; проведення форматологічного контролю повноти інформації, яка подається заявниками через електронний кабінет надрокористувача, а також її обробка [117];

– Державний реєстр спеціальних дозволів на користування надрами – електронна інформаційно-комунікаційна система, призначена для збирання, зберігання, обробки, обліку, захисту, відображення, використання, поширення та надання визначеної цим Порядком інформації про спеціальні дозволи на користування надрами, угоди про умови користування надрами, а також підтвердження даних про спеціальні дозволи на користування надрами. Основними завданнями і функціями Реєстру є: ведення обліку інформації щодо

спеціальних дозволів на користування надрами, продовження строку їх дії, внесення до них змін (у тому числі до угоди про умови користування надрами); інтеграція інформаційних ресурсів у сфері надрокористування; обробка інформації, що формується у процесі діяльності користувачів надр; забезпечення електронної інформаційної взаємодії між фізичними та юридичними особами, фізичними особами - підприємцями, органами державної влади, органами місцевого самоврядування з метою виконання визначених законодавством завдань у сфері геологічного вивчення та раціонального використання надр; систематизація та узагальнення інформації, приведення її у відповідність з форматом, придатним для проведення подальшого аналізу; забезпечення доступності інформації, яка міститься в Реєстрі, для осіб з інвалідністю згідно з вимогами ДСТУ EN 301549:2022 “Інформаційні технології. Вимоги щодо доступності продуктів та послуг ІКТ”; забезпечення актуальності, достовірності, повноти та захищеності реєстрової інформації; збереження, автоматичне резервування і відновлення інформації, внесеної до Реєстру, забезпечення безперервного доступу до Реєстру; забезпечення електронної інформаційної взаємодії з іншими електронними інформаційними ресурсами органів державної влади та органів місцевого самоврядування з метою здійснення визначених законодавством повноважень у сфері геологічного вивчення та раціонального використання надр; підвищення ефективності, прозорості та оперативності виконання завдань, пов’язаних із геологічним вивченням та раціональним використанням надр [118].

Забезпечення умов дотримання законодавства у сфері використання надр здійснюється шляхом визначення переліку юридичних заходів, які можуть бути застосовані до осіб, що їх порушують: 1) спеціальні адміністративно-господарські – анулювання спеціального дозволу; призупинення діяльності підприємства; вилучення видобутих із порушенням законодавства ресурсів; 2) дисциплінарна відповідальність, яка може бути застосована до працівників підприємств, які порушили законодавство у досліджуваній сфері, що пов’язано із невиконанням або неналежним виконанням обов’язків; 3) цивільно-правова

відповідальність – відшкодування збитків, які було заподіяно державі через порушення законодавства у сфері використання надр; 4) адміністративна відповідальність за адміністративні правопорушення, пов'язані із порушенням вимог щодо охорони надр, порядку здійснення господарської діяльності тощо; 5) кримінальна відповідальність за порушення правил охорони або використання надр.

2. Контроль за дотриманням законодавства у сфері екологічної безпеки.

Забезпечення екологічної безпеки є одним із основних напрямів у сфері запобігання адміністративним правопорушенням у нафтогазовій галузі. Вказане може бути підтверджено тим, що нафтогазові продукти є одними із таких, що мають найбільш негативний вплив на навколишнє середовище.

У цьому контексті необхідно відзначити, що в Основних засадах (стратегії) державної екологічної політики України на період до 2030 року, затверджених Законом України від 28 лютого 2019 року № 2697-VIII, визначено, що у сфері безпеки і оборони має бути вирішене питання доступу до об'єктів військово-оборонного промислового комплексу для здійснення відповідного нагляду та контролю за дотриманням на цих об'єктах природоохоронного законодавства, запобігання забрудненню поверхневих та ґрунтових вод нафтопродуктами, знищенню природних ландшафтів тощо з метою мінімізації наслідків діяльності на цих об'єктах, що сприятиме реформам у сфері безпеки і оборони та впровадженню стандартів НАТО. Основні речовини, що призводять до забруднення, - сполуки важких металів, сполуки азоту та фосфору, нафтопродукти, феноли, сульфати, поверхнево-активні речовини. Останнім часом зростає забруднення медичними відходами та мікропластиком, яке на сьогодні не контролюється. Основними причинами виникнення техногенних аварій і катастроф та посилення негативного впливу внаслідок виникнення надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру в Україні є: застарілість основних фондів, зокрема природоохоронного призначення, великий обсяг транспортування, зберігання і використання небезпечних речовин, аварійний стан значної частини мереж комунального господарства,

недостатня інвестиційна підтримка процесу запровадження екологічно безпечних, ресурсо- та енергозберігаючих технологій, насамперед у металургійній, хімічній, нафтохімічній галузях та енергетиці; істотні зміни стану геологічного середовища, зумовлені закриттям нерентабельних гірничих підприємств, гідрогеологічного режиму водних об'єктів, небажанням суб'єктів господарювання здійснювати заходи із запобігання аваріям та катастрофам на об'єктах підвищеної небезпеки та потенційно небезпечних об'єктах тощо [107].

До законодавства у сфері екологічної безпеки можна віднести: 1) Закон України від 25.06.1991 № 1264-XII «Про охорону навколишнього природного середовища; 2) Закон України від 23.05.2017 № 2059-VIII «Про оцінку впливу на довкілля»; 3) підзаконні нормативно-правові акти: Положення про Державну екологічну інспекцію України, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 19 квітня 2017 р. № 275; Положення про Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 21 липня 2025 р. № 903.

Наведені вище законодавчі та підзаконні акти визначають основні засади забезпечення екологічної безпеки під час здійснення діяльності у нафтогазовій галузі. У сукупності утворюється система норм, якими забезпечується мінімізація та ліквідація руйнівного впливу на навколишнє середовище під час видобутку, переробки та транспортування нафти і газу. Зокрема також необхідно відзначити, що окремі положення щодо забезпечення екологічної безпеки у нафтогазовій галузі також визначені у міжнародних правових документах, серед яких можна виокремити Конвенцію про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля та Конвенцію про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті.

3. Контроль за дотриманням порядку ліцензування діяльності у нафтогазовій галузі.

Ліцензування є одним із основних методів адміністративно-правового регулювання нафтогазової діяльності. Необхідно відзначити, що відповідно до

Закону України від 02.03.2015 № 222-VIII «Про ліцензування видів господарської діяльності» транспортування нафти, нафтопродуктів магістральними трубопроводами, підлягає ліцензуванню, але здійснюється відповідно до Закону України «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг» [136]. Таким чином, основним напрямом діяльності у нафтогазовій галузі, що підлягає ліцензуванню є її транспортування.

Відповідно така діяльність здійснюється із урахуванням: 1) Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з транспортування нафти, нафтопродуктів магістральним трубопроводом, затверджених постановою Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг від 16.02.2017 № 202 [81], які встановлюють вичерпний перелік документів, які додаються до заяви про отримання ліцензії на провадження господарської діяльності з транспортування нафти, нафтопродуктів магістральним трубопроводом, а також визначають вичерпний перелік вимог, обов'язкових для виконання під час провадження ліцензованої діяльності; 2) Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з транспортування природного газу, затверджених постановою Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг від 16.02.2017 № 201 [80], які є обов'язковими для суб'єктів господарювання незалежно від їх організаційно-правової форми та форми власності, які провадять або мають намір провадити господарську діяльність з транспортування природного газу.

Одночасно із цим, нафтогазова галузь має свою специфіку, яка полягає у тому, що доступ до нафтогазоносних надр обмежуються шляхом визначення обов'язку і отриманні спеціального дозволу на їх використання, який фактично є своєрідною формою ліцензування.

Так, відповідно до положень Закону України «Про нафту і газ», спеціальний дозвіл на користування нафтогазоносними надрами – документ, що видається центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну

політику у сфері геологічного вивчення та раціонального використання надр і засвідчує право юридичної чи фізичної особи, якій цей документ виданий, на користування нафтогазоносними надрами протягом часу, в межах ділянки надр, на умовах, передбачених у цьому документі. Користування нафтогазоносними надрами, пошук і розвідка родовищ нафти і газу, їх експлуатація, спорудження та експлуатація підземних сховищ для зберігання нафти і газу здійснюються лише за наявності спеціальних дозволів на користування нафтогазоносними надрами, що надаються центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері геологічного вивчення та раціонального використання надр, на умовах, визначених чинним законодавством [137].

Законодавством України також передбачено, що через процедуру надання спеціального дозволу на користування нафтогазоносними надрами держава встановлює вичерпний перелік умов такого користування (наприклад, цільове призначення, строки користування тощо); визначає межі та інструменти державного контролю за виконанням спеціальних дозволів, зокрема шляхом визначення можливості його анулювання. Остання теза підтверджується також тим, що через процедуру надання спеціального дозволу держава може встановлювати вимоги до користувача нафтогазовими надрами.

Так, наприклад, відповідно до ст. 20 Закону України «Про нафту і газ», власник спеціального дозволу на користування нафтогазоносними надрами зобов'язаний: забезпечити повноту геологічного вивчення, раціональне комплексне використання і охорону нафтогазоносних надр згідно з угодою про умови користування нафтогазоносними надрами та програмою робіт; додержуватися вимог законодавства України, чинних правил, норм виконання робіт, пов'язаних з користуванням нафтогазоносними надрами; створити безпечні для працівників і населення умови проведення робіт, пов'язаних з користуванням нафтогазоносними надрами; відшкодовувати збитки, заподіяні підприємствам, установам, організаціям, громадянам та довкіллю; забезпечити підготовку і розкриття звітів (консолідованих звітів) про платежі на користь держави та інформації про укладені договори (угоди) щодо користування

надрами в обсязі та у порядку, встановлених Законом України «Про забезпечення прозорості у видобувних галузях». Додатковий перелік прав та обов'язків власника спеціального дозволу на користування нафтогазоносними надрами визначається угодою про умови користування нафтогазоносними надрами [137].

Аналіз наведеної норми надає підставу для констатації, що вона, по-перше, конкретизує загальні положення законодавства у сфері охорони навколишнього природного середовища, а саме вказує на потребу у здійсненні моніторингу стану довкілля, забезпечення системи запобігання незадовільним результатам діяльності (наприклад, вибухам, аваріям тощо), визначає межі раціонального використання надр. Відповідно завдяки реалізації таких завдань визначається правова платформа діяльності відповідних контролюючих органів. Таким чином, вказана норма сприяє формуванню екологічної політики держави у паливно-енергетичному комплексі.

У ст. 12 вказаного законодавчого акту зазначено, що надання спеціальних дозволів на користування нафтогазоносними надрами здійснюється з додержанням принципів: відкритості конкурсної системи при виборі переможця конкурсу на отримання спеціальних дозволів на користування нафтогазоносними надрами; наявності у заявника відповідної кваліфікації, матеріально-технічних та фінансових можливостей для користування нафтогазоносними надрами; забезпечення державою гарантій власникам спеціальних дозволів на користування нафтогазоносними надрами та захист їх інтересів відповідно до законодавства протягом усього строку дії спеціального дозволу на користування нафтогазоносними надрами; забезпечення власниками спеціальних дозволів на користування нафтогазоносними надрами взятих на себе зобов'язань, передбачених чинним законодавством та спеціальним дозволом на користування нафтогазоносними надрами; забезпечення максимально ефективного і раціонального використання нафтогазоносних надр; платності надання спеціальних дозволів на користування нафтогазоносними надрами; погодження центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну

політику у сфері геологічного вивчення та раціонального використання надр умов конкурсів по кожній ділянці нафтогазоносних надр з органами місцевого самоврядування, а на користування нафтогазоносними надрами з метою промислової розробки - і із центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері промислової безпеки та державного гірничого нагляду; врахування результатів оцінки впливу на довкілля у разі видобування нафти і газу (промислової розробки родовищ) [137].

Формування та запровадження відповідних принципів надання спеціальних дозволів потребує визначення підгалузей у яких здійснюється діяльність у нафтогазовій галузі. Відповідним чином, це надає можливість більш ефективно впливати на створення системи заходів контролю та нагляду за дотриманням вимог, викладених у законодавчих та інших нормативно-правових актах, що її регулюють.

Відповідно забезпечення належного контролю за діяльністю у нафтогазовій галузі також забезпечується шляхом диференціації спеціальних дозволів. Відповідно до чинного законодавства, на користування нафтогазоносними надрами надаються такі види спеціальних дозволів: на геологічне вивчення нафтогазоносних надр, у тому числі дослідно-промислову розробку родовищ з подальшим видобуванням нафти і газу (промисловою розробкою родовищ); на видобування нафти і газу (промислову розробку родовищ); на будівництво та експлуатацію підземних споруд, не пов'язаних з видобуванням корисних копалин, у тому числі підземних сховищ нафти чи газу та споруд для захоронення відходів виробництва нафтогазової галузі і супутніх вод. Видобування не придатних для побутового використання мінералізованих підземних вод для потреб нафтогазової галузі та захоронення супутніх і стічних вод у нафтогазоносних пластах та пластах, насичених мінералізованими водами, що не придатні для господарського і побутового використання, в межах цієї ділянки здійснюються користувачами нафтогазоносних надр без спеціального дозволу на водокористування. Придатність мінералізованих підземних вод для побутового та господарського використання встановлюється центральним

органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері безпеки та окремих показників якості харчових продуктів. Користувач нафтогазоносними надрами, який має спеціальний дозвіл на видобування нафти і газу, має право проводити в межах наданої йому ділянки надр пошук і розвідку нових покладів нафти і газу. Користувач нафтогазоносними надрами, який має спеціальний дозвіл на створення і використання підземних сховищ газу, нафти та продуктів їх переробки, може без укладання додаткової угоди здійснювати на одержаній ділянці надр додаткове геологічне вивчення (дорозвідку) об'єктів, у яких планується створити підземні сховища [137].

Таким чином, можна вважати, що застосування методу ліцензування у сфері нафтогазової діяльності реалізується шляхом унеможливлення користування нафтогазоносними надрами без спеціального дозволу шляхом: 1) визначення принципів надання спеціальних дозволів на користування нафтогазоносними надрами (ст. 12 Закону України «Про нафту і газ»); 2) диференціація видів спеціальних дозволів на користування нафтогазоносними надрами (ст. 13 Закону України «Про нафту і газ»); 3) визначення порядку надання спеціальних дозволів на користування нафтогазоносними надрами (ст. 14 Закону України «Про нафту і газ»); 4) обмеження строку дії спеціальних дозволів на користування нафтогазоносними надрами та їх диференціація (ст. 17 Закону України «Про нафту і газ»); 5) визначення прав та обов'язків користувачів нафтогазоносними надрами (ст. 20 Закону України «Про нафту і газ»); 6) встановлення державного контролю і нагляд за дотриманням правил і нормативів користування нафтогазоносними надрами і умов спеціальних дозволів на користування нафтогазоносними надрами та угоди про умови користування нафтогазоносними надрами (ст. 29 Закону України «Про нафту і газ»); 7) запровадження та забезпечення функціонування Державного реєстру спеціальних дозволів на користування надрами, Державного реєстру нафтових та газових свердловин; 8) унеможливлення отримання спеціального дозволу без участі в аукціоні (електронних торгах), за виключенням випадків, передбачених ч. 1 ст. 16-2 Кодексу України Про надра.

4. Контроль за дотриманням правил функціонування енергетичних ринків та економічною обґрунтованістю цін і тарифів.

Основним суб'єктом забезпечення контролю за дотриманням правил функціонування енергетичних ринків та економічною обґрунтованістю цін і тарифів є Національна комісія, що здійснює регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг. Одночасно із цим, необхідно відзначити, що одним із способів забезпечення реалізації завдань покладених на Регулятора є усунення загроз та ризиків утворення прогалів у сфері реалізації конкурентної політики у нафтогазовій галузі, що може сприяти інтенсифікації відповідних загроз під час здійснення відповідної діяльності. Задля унеможливлення таких випадків законодавцем передбачено допоміжний механізм, який реалізується Антимонопольним комітетом України.

Відповідно до Закону України «Про Антимонопольний комітет», основним завданням Антимонопольного комітету України є участь у формуванні та реалізації конкурентної політики в частині: 1) здійснення державного контролю за дотриманням законодавства про захист економічної конкуренції на засадах рівності суб'єктів господарювання перед законом та пріоритету прав споживачів, запобігання, виявлення і припинення порушень законодавства про захист економічної конкуренції; 2) контролю за концентрацією, узгодженими діями суб'єктів господарювання та дотриманням вимог законодавства про захист економічної конкуренції під час регулювання цін (тарифів) на товари, що виробляються (реалізуються) суб'єктами природних монополій; 3) сприяння розвитку добросовісної конкуренції; 4) методичного забезпечення застосування законодавства про захист економічної конкуренції; 5) здійснення контролю щодо створення конкурентного середовища та захисту конкуренції у сфері публічних закупівель; 6) проведення моніторингу державної допомоги суб'єктам господарювання та здійснення контролю за допустимістю такої допомоги для конкуренції [127].

Таким чином, здійснення такого контролю передбачає створення системи заходів, спрямованих на забезпечення економічної спроможності держави у

сфері реалізації нафтогазової продукції із дотриманням заходів безпеки, яка реалізується шляхом унеможливлення порушення законодавства про захист економічної конкуренції. Отже, вказаний контроль здійснюється шляхом взаємодії двох суб'єктів – Регулятора та Антимонопольного комітету.

5. *Контроль за дотриманням правил охорони праці та промислової безпеки.* Основним документом є Правила безпеки в нафтогазодобувній промисловості, затверджені Наказом Міністерства економіки України від 27 квітня 2023 року № 2610. Правила поширюються на суб'єктів господарювання незалежно від форми власності та організаційно-правової форми, діяльність яких пов'язана з проєктуванням, спорудженням, експлуатацією, ремонтом та реконструкцією об'єктів нафтогазодобувної промисловості, а також на спеціалізовані організації, що здійснюють геофізичні, науково-дослідні, проєктно-конструкторські, будівельно-монтажні, пусконаладжувальні і діагностичні роботи та ліквідацію аварій на нафтогазодобувних підприємствах. Правила встановлюють вимоги безпеки під час проєктування, буріння, спорудження та експлуатації, капітального ремонту та досліджень нафтових, газових та інших пов'язаних з видобуванням нафти і газу свердловин, систем промислового та міжпромислового збору нафти і газу, підготовки нафти і газу до транспортування магістральними трубопроводами, а також вимоги до технологічного устаткування об'єктів нафтогазодобувної промисловості [126].

У вказаній сфері контроль здійснюється за такими основними напрямками як: 1) стан пожежної та вибухової безпеки під час роботи із нафтогазовими продуктами; 2) стан технічної безпеки обладнання, яке використовується для виконання робіт; 3) наявність належної кількості засобів індивідуального та колективного захисту, а також знань щодо особливостей їх використання; 4) дотримання виробничих правил; 5) наявність необхідної документації, яка супроводжує діяльність у нафтогазовій галузі. *Контроль здійснюється у таких формах:* 1) встановлення правил та вимог до ведення журналів інструктажів та перевірок техніки безпеки на виробництві, а також перевірки їх наявності та

якості заповнення; 2) забезпечення технічного огляду обладнання, яке використовується під час здійснення діяльності у нафтогазовій галузі; 3) проведення планових та позапланових перевірок; 4) розслідування інцидентів, які відбулись під час виконання робіт.

Ще одним актуальною формою контролю є створення механізму керування ризиками та загрозами. Так, вчені відзначають, що керування професійними ризиками є надзвичайно важливим процесом для будь-якої організації, оскільки воно сприяє досягненню головної мети – зниженню кількості травм та професійних захворювань, що забезпечується вимогами ряду як внутрішніх, так і міжнародних законодавчих актів. Даний процес включає кілька «умовно» простих послідовних етапів: ідентифікацію небезпек, аналіз, опрацювання та контроль заходів для максимізації можливостей та мінімізації негативних наслідків небезпечних подій (інцидентів), які можуть виникнути під час виконання виробничих завдань. Проте деякі організації стикаються з проблемою формального дотримання цієї процедури, що не дозволяє досягти належного рівня ефективності її запровадження. Це пов'язано з рядом причин: відсутності залучення керівництва та співробітників на всіх рівнях до впровадження та функціонування процесу керування ризиками, недостатньо розроблених основних методів керування ризиками, постійної зміни пріоритетів, відсутності чітких обов'язків, додаткового фізичного та когнітивного навантаження на працівників та інші проблеми. Відтак, пошук шляхів підвищення результативності процесу керування ризиками в організації стає вкрай актуальним завданням [15, с. 53].

За дотриманням умов праці також може здійснюватися громадський контроль, шляхом долучення незалежних організацій до оцінки якості дотримання прав, свобод та законних інтересів працівників. Одночасно із цим, громадський контроль є також важливою формою державного контролю, яка передбачена законодавством не для кожної сфери державного управління та виду господарської діяльності. Зокрема можна відзначити, що нафтогазова галузь є такою, що не передбачає механізму залучення громадськості.

Вчені також відзначають, що законодавство України встановлює механізм державного контролю за господарською діяльністю в нафтогазовій галузі, однак прямо не передбачає можливості залучення представників громадськості до здійснення державного контролю; не встановлює обов'язку органів державної влади ознайомлювати громадськість із результатами здійснення державного контролю за господарською діяльністю в нафтогазовій галузі. Комплексного механізму, який визначав би предмет, суб'єктів і механізм здійснення громадського контролю в нафтогазовому комплексі України, у законодавстві України немає. Передбачені законодавством України права громадян у нафтогазовій галузі є певною мірою фрагментарними, не створюють єдиної чіткої системи й не забезпечують достатнього рівня інформування про стан справ у нафтогазовій галузі. Громадський контроль у нафтогазовому комплексі України за своїм змістом повинен містити у собі три елементи: 1) одержання необхідної інформації, пов'язаної з особливостями користування нафтогазоносними надрами, видобутком, транспортуванням, зберіганням і використанням нафти, газу та продуктів їх переробки; 2) аналіз й оцінку інформації в нафтогазовому комплексі; 3) реагування на виявлені порушення прав суб'єктів відносин, що виникають у зв'язку з геологічним вивченням нафтогазоносності надр, розробкою родовищ нафти та газу, переробкою нафти й газу, зберіганням, транспортуванням і реалізацією нафти, газу і продуктів їх переробки [24, с. 89].

Отже, можна підсумувати, що на сьогоднішній день одним зі способів удосконалення механізму запобігання правопорушенням, що вчиняються у нафтогазовій галузі є створення та запровадження системи громадського контролю за діяльністю у цій сфері. Вказане надасть можливість забезпечити незалежну оцінку якості виконання безпосередніми суб'єктами безпосередніх завдань із забезпечення нагляду та контролю.

Таким чином, проведені дослідження надало підставу для констатації, що на сьогоднішній день в Україні сформовано багаторівневу систему, яка забезпечує належне функціонування механізмів державного впливу на якість та

ефективність діяльності у нафтогазовій галузі, а також запобігання правопорушенням у цій сфері. Ключовим аспектом забезпечення якості реалізації такого завдання є диференціація напрямів нагляду та контролю відповідно до сфери повноваження окремих суб'єктів: Державної служби геології та надр України, Державної екологічної інспекції, Державної служби з питань праці, Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг.

Висновки до розділу 2

1. Встановлено, що класифікація правопорушень у нафтогазовій галузі є доволі розгалуженою, оскільки протиправні діяння посягають не тільки безпосередньо на надра, а й на енергетичну безпеку держави, екологічну безпеку, господарську діяльність тощо. Класифікувати зазначені правопорушення доцільно за такими критеріями: 1) за галуззю законодавства: кримінальні правопорушення, адміністративні правопорушення, господарські правопорушення, цивільні правопорушення, екологічні правопорушення; 2) за характером наслідків: правопорушення з майновою шкодою; правопорушення з екологічною шкодою; правопорушення, що спричиняють негативний вплив на енергетичну безпеку; правопорушення, що спричиняють репутаційну шкоду; 3) за суб'єктним складом: правопорушення, що вчиняють фізичні особи; правопорушення, що вчиняють юридичні особи; правопорушення, що вчиняють спеціальні суб'єкти.

2. Констатовано, що Верховна Рада України є органом законодавчої влади, який приймає законодавчі акти, що врегульовують діяльність у нафтогазовій галузі, Кабінет Міністрів України є вищим органом виконавчої влади, який забезпечує проведення політики у сфері охорони природи, екологічної безпеки та природокористування, а також спрямовує і координує роботу міністерств й інших органів виконавчої влади у сфері надрокористування. Міністерство

енергетики України безпосередньо забезпечує формування та реалізацію державної політики в нафтогазовому та нафтогазопереробному комплексі.

3. Визначено, що органи місцевого самоврядування забезпечують територіальне, екологічне й організаційне регулювання діяльності в нафтогазовій галузі загалом і суб'єктів господарювання зокрема, фактично виконуючи проміжну роль між державою, бізнесом і територіальною громадою. Водночас органи місцевого самоврядування не залучені до формування державної енергетичної політики, однак здійснюють локальне публічне управління та здійснюють локальний контроль.

4. Доведено, що Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, є основним суб'єктом комплаєнс-процедур у сфері нафтогазової галузі. Комісія дотична до: формування та реалізації нормативно-правових заходів – шляхом розроблення та затвердження інструкцій, умов і правил провадження ліцензійної діяльності, формування інвестиційних програм, методик та порядків, алгоритмів, типових форм господарських договорів тощо; формування та реалізації організаційно-контрольних заходів – шляхом здійснення перевірки дотримання ліцензійних умов, визначення умов доступу до товарів, послуг, отриманих унаслідок здійснення діяльності в нафтогазовій галузі тощо; формування та реалізації санкційних заходів – шляхом прийняття рішення про застосування адміністративно-господарських санкцій, унеможливлення порушення ліцензійних умов.

5. Визначено, що застосування методу ліцензування у сфері нафтогазової діяльності реалізується через унеможливлення користування нафтогазоносними надрами без спеціального дозволу шляхом: 1) визначення принципів надання спеціальних дозволів на користування нафтогазоносними надрами (ст. 12 Закону України «Про нафту і газ»); 2) диференціація видів спеціальних дозволів на користування нафтогазоносними надрами (ст. 13 Закону України «Про нафту і газ»); 3) визначення порядку надання спеціальних дозволів на користування нафтогазоносними надрами (ст. 14 Закону України «Про нафту і газ»); 4)

обмеження строку дії спеціальних дозволів на користування нафтогазоносними надрами та їх диференціація (ст. 17 Закону України «Про нафту і газ»); 5) визначення прав й обов'язків користувачів нафтогазоносними надрами (ст. 20 Закону України «Про нафту і газ»); 6) встановлення державного контролю та нагляд за дотриманням правил і нормативів користування нафтогазоносними надрами й умов спеціальних дозволів на користування нафтогазоносними надрами та угоди про умови користування нафтогазоносними надрами (ст. 29 Закону України «Про нафту і газ»); 7) запровадження та забезпечення функціонування Державного реєстру спеціальних дозволів на користування надрами, Державного реєстру нафтових та газових свердловин; 8) унеможливлення отримання спеціального дозволу без участі в аукціоні (електронних торгах), за винятком випадків, передбачених ч. 1 ст. 16-2 Кодексу України про надра.

6. Констатовано, що сфери контролю можна диференціювати залежно від переліку повноважень суб'єктів, які його здійснюють, на такі: 1) контроль за використанням надр (Державна служба геології та надр України); 2) контроль за дотриманням законодавства у сфері екологічної безпеки (Державна екологічна інспекція); 3) контроль за дотриманням порядку ліцензування діяльності в нафтогазовій галузі (Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг); 4) контроль за дотриманням правил функціонування енергетичних ринків й економічною обґрунтованістю цін і тарифів (Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг); 5) контроль за дотриманням правил охорони праці та промислової безпеки (Державна служба з питань праці). Контроль і нагляд за діяльністю в нафтогазовій галузі здійснюють на державному рівні – загальне державне управління у нафтогазовому комплексі, а також на місцевому рівні, що здійснюють органи місцевого самоврядування.

РОЗДІЛ 3.
УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО
РЕГУЛЮВАННЯ ТА ЗАПОБІГАННЯ ПРАВОПОРУШЕННЯМ
У НАФТОГАЗОВІЙ ГАЛУЗІ З УРАХУВАННЯМ ACQUIS
COMMUNAUTAIRE

3.1. Удосконалення адміністративного законодавства, яке регламентує діяльність нафтогазової галузі

Запобігання адміністративним правопорушенням взагалі та у нафтогазовій галузі є важливим завданням держави як з точки зору забезпечення невідворотності юридичної відповідальності, так і з огляду на потребу у створенні поетапного механізму, здатного сприяти належному функціонуванню всіх державних інститутів. У цьому контексті необхідно також відзначити, що удосконалення адміністративного законодавства є одним із способів зниження кількості кримінальних правопорушень, оскільки адміністративно-правові засоби складають достатньо значний відсоток від інструментарію, спрямованого на здійснення дій із ранньої профілактики кримінально протиправної діяльності.

Не дивлячись на те, що, здебільшого, поняття протидії та запобігання правопорушенням розглядається як суто кримінологічний напрям, не можна не відзначити, що фактично механізм адміністративного запобігання має схожі чи майже аналогічні способи отримання позитивного ефекту у виді зниження кількісно-якісних показників, що також реалізуються на декількох рівнях.

Вчені справедливо відзначають, що адміністративні правопорушення є специфічним різновидом правопорушень за законодавством України. Від інших різновидів вони відрізняються особливостями елементів складу, нормативних джерел, мети і характеру санкцій, суб'єктів, які їх застосовують. Для позначення процесу і результату виключення повноважним суб'єктом конкретного діяння з числа визначених законодавцем адміністративних правопорушень використовується термін «деделіктизація адміністративних правопорушень»

(термін «деделіктизація» є загальним для процесу щодо правопорушень загалом). Питання попередження та протидії адміністративним правопорушенням в Україні регулюються розгалуженою субординованою системою нормативно-правових актів, проте вони мають хаотичний характер, зокрема, відсутня узгодженість щодо термінологічного розмежування понять «попередження», «профілактика», «запобігання», «протидія» та суб'єктів здійснення відповідної діяльності, системи заходів тощо. У комплексі споріднених понять «попередження», «профілактика» та «запобігання» терміном з більш загальним значенням є «попередження» [97, с. 170-171].

У цьому є основна відмінність між запобіганням та протидією адміністративним та кримінальним правопорушенням. Якщо запобігання та протидія кримінальним правопорушенням фактично включає в себе сукупність заходів кримінально-правового (передбачених у кримінальному законодавстві України) та кримінологічного (соціально-економічні, організаційно-правові, віктимологічні тощо) характеру, то заходи адміністративного запобігання та протидії, як вірно відмічає вчена, дійсно, дещо хаотизовані, що зумовлено відсутністю єдиного нормативно-правового або стратегічного/концептуального документу, в якому би було чітко визначено систему запобігання адміністративним деліктам.

Вчена також зауважує, що попередження адміністративних правопорушень розуміється як складна комплексна діяльність державних органів та інститутів громадянського суспільства, що охоплює як різні форми профілактики, так і заходи із запобігання вчиненню конкретних порушень, коли існують фактичні докази або обґрунтовані очікування того, що вони можуть бути скоєні. Механізм попередження та протидії адміністративним правопорушенням розуміється як сукупність елементів, послідовне та узгоджене поєднання яких сприяє зменшенню кількості скоєних адміністративних проступків у періоди часу, що співставляються, а також зниженню рівня психологічної налаштованості на їх скоєння. Уявлення про механізм може бути повним за умови поєднання в його розумінні організаційного та функціонального підходів.

Його статичними елементами є суб'єкти й об'єкт, стосовно якого механізм функціонує; динамічними (функціональними) – те, за допомогою чого між суб'єктами та об'єктом відбувається взаємодія [97, с. 170-171].

Необхідно відзначити, що перевагою у межах адміністративно-правового запобігання є більш широкий перелік заходів, які можуть застосовуватись для реалізації такого завдання. До прикладу, це може стосуватись поліцейських заходів примусу. Так, відповідно до Закону України «Про Національну поліцію», поліція під час виконання повноважень, визначених цим Законом, уповноважена застосовувати такі заходи примусу: 1) фізичний вплив (сила); 2) застосування спеціальних засобів; 3) застосування вогнепальної зброї. Фізичним впливом є застосування будь-якої фізичної сили, а також спеціальних прийомів боротьби з метою припинення протиправних дій правопорушників. Спеціальні засоби як поліцейські заходи примусу - це сукупність пристроїв, приладів і предметів, спеціально виготовлених, конструктивно призначених і технічно придатних для захисту людей від ураження різними предметами (у тому числі від зброї), тимчасового (відворотного) ураження людини (правопорушника, супротивника), пригнічення чи обмеження волі людини (психологічної чи фізичної) шляхом здійснення впливу на неї чи предмети, що її оточують, з чітким регулюванням підстав і правил застосування таких засобів та службових тварин [139]. Отже, можна підсумувати, що підхід відповідно до якого правопорушенням протидіють не тільки фізично, але й із потенційно ймовірною адміністративною відповідальністю надає можливість комплексно впливати на стан деліктності населення.

Ефективна протидія, передусім запобігання адміністративній деліктності, є важливим напрямом як державної політики так і подальших досліджень різних галузей наук, зокрема, філософії, тому проблематика антропологічної компоненти адміністративної деліктності на сьогодні потребує подальшого ґрунтовного опрацювання. Під час профілактики адміністративних порушень певного виду слід використовувати методи профілактики, властиві для адміністративної деліктності взагалі, але при цьому не слід нехтувати

специфічними особливостями зазначених деліктів. Профілактична діяльність щодо недопущення правопорушень у певній сфері спрямована на конкретну групу осіб. Це зумовлює певну специфіку правової регламентації запобігання адміністративній деліктності, застосування суб'єктами профілактики заходів щодо усунення причин і умов, які її породжують. Удосконалення форм практичної діяльності, спрямованої на попередження адміністративних проступків, має здійснюватися із урахуванням змін, що відбуваються в соціальній, політичній і правовій системі сучасної України. Оскільки однією з дієвих форм профілактичного впливу на свідомість людини є оголошення особі офіційного застереження про неприпустимість протиправної поведінки, у роботі обґрунтовано пропозиції щодо удосконалення застосування зазначеного заходу [20].

Отже, діяльність із запобігання адміністративним правопорушенням є динамічним процесом, який полягає у створенні та закріпленні на законодавчому рівні сукупності заходів впливу, які диференціюються та реалізуються відповідними суб'єктами на різних рівнях – загально-державному, спеціальному та індивідуальному.

Узагальнені висновки щодо правових засад протидії адміністративним правопорушенням з урахуванням їх комплексного змісту (заходи профілактики, адміністративно-запобіжні заходи) свідчать про: 1) необхідність виявлення причин і умов, як загальних, так і конкретних, що впливають на вчинення адміністративних правопорушень; 2) доцільність збирання інформації щодо громадян, які схильні до вчинення протиправних дій чи бездіяльності, а також про вчинені, але не виявлені (латентні) адміністративні правопорушення, з метою проведення із суб'єктами, що їх вчинили, заходів профілактичного та адміністративно-запобіжного впливу; 3) необхідність внесення пропозицій щодо вдосконалення, заміни змісту статей чи нормативних актів, застосування яких у частині протидії адміністративним правопорушенням малоефективне [109].

У контексті наведеної думки варто звернути увагу на роль інституту громадянського суспільства у запобіганні адміністративним правопорушенням.

На сьогоднішній день визначений інститут знаходиться на стадії розвитку, який перманентно призупиняється через незадовільні військово-політичні фактори та чинники. Одночасно із цим в межах досліджуваної галузі громадянське суспільство може відігравати важливу роль у запобіганні корупційним ризикам, а також порушенням законодавства суб'єктами реалізації державної політики у нафтогазовій галузі.

Особливе місце у протидії вчиненню адміністративних правопорушень займає наявність концепції такої протидії, яка, на жаль, відсутня як частини проведення державної політики у сфері боротьби зі злочинністю у нашій країні. Основним змістом концепції повинні бути наукові висновки щодо протидії адміністративним правопорушенням та запобігання їм. На підставі цього уможливиться розуміння того, у яких межах здійснювати контроль над адміністративною деліктністю. Це сприятиме: виявленню складностей і суперечностей, які виникають під час протидії адміністративним правопорушенням; дасть змогу правоохоронним органам розробити та реалізувати стратегію і тактику протидії адміністративним правопорушенням; розкриттю найсуттєвіших рис та особливостей застосування протидії адміністративним правопорушенням з боку громадських організацій, формувань та громадян; визначенню та обґрунтуванню ролі та повноважень основного суб'єкта протидії адміністративним правопорушенням у системі органів державної влади й управління. Протидія вчиненню адміністративних правопорушень є складовою частиною загальної протидії правопорушенням, яка передбачає організацію попередження правопорушень, планування, управління, координацію та взаємодію, а також контроль за реалізацією протидії правопорушенням у місцях їх вчинення. Перелік заходів, спрямованих на протидію правопорушенням, традиційно розглядають на загальнодержавному, регіональному рівнях з використанням за необхідності спеціального попередження (у макро- та мікрогрупах, колективах). Загальнодержавний рівень протидії адміністративним правопорушенням повинен бути комплексним, об'єднуючи можливості органів державної влади й управління в частині

застосування запобіжних заходів, спрямованих на протидію адміністративним правопорушенням. Кожен з проведених на загальнодержавному рівні заходів протидії правопорушенням повинен впливати і, безперечно, позитивно впливає на нейтралізацію, блокування протиправної поведінки громадян [109].

Нафтогазова галузь є доволі складним об'єктом запобігання адміністративним правопорушенням, що зумовлено, по-перше, тим, що ця галузь входить до структури енергетичного сектору; по-друге, на сьогоднішній день у національному адміністративному законодавстві майже відсутні склади адміністративних правопорушень, пов'язаних із порушеннями у досліджуваній сфері. Це саме стосується і кримінального законодавства. Як видається, основна увага законодавця зосереджується на забезпеченні екологічної безпеки під час видобутку корисних копалин, що негативним чином впливає на розвиток енергетичного сектору, який фактично залишається поза увагою. Особливо негативно така ситуація може бути оцінена із огляду на умови воєнного стану та повномасштабної агресії російської федерації проти України.

Метою запобіжної діяльності насамперед є: обмеження дії негативних соціальних явищ та процесів; усунення або взагалі нейтралізація причин правопорушень та умов, що їм сприяють; нейтралізація негативного впливу мікросередовища особи (сім'ї, школи, вищого навчального закладу, друзів, співробітників тощо), які формують антисоціальну установку особи та негативно впливають на мотивацію її поведінки; вплив на особу, яка за своїми морально психологічними якостями здатна вчинити адміністративний проступок чи продовжувати протиправну діяльність. Як і будь-яка превентивна діяльність, запобігання правопорушенням у сфері економіки ґрунтується на певних принципах, з-поміж яких слід назвати такі: 1) законності – дотриманні вимог Конституції України та законів України усіма, без винятку, суб'єктами запобігання, здійснення тільки тих заходів, які передбачені законами або підзаконними нормативними актами; 2) гуманізму – всебічний захист прав та свобод громадян під час запобіжної діяльності; 3) гласності – систематичного висвітлення у статистиці та засобах масової інформації відомостей про

запобігання правопорушенням; 4) демократизму – участі у профілактиці правопорушень не тільки спеціалізованих суб'єктів, але й усіх інших державних органів та організацій, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, об'єднань громадян та окремих громадян; 5) науковості – використання форм, методів та засобів діяльності щодо запобігання правопорушенням, які розроблені та схвалені наукою; 6) диференційованого підходу – врахування і загальних, і спеціальних особливостей правопорушників та груп правопорушень; 7) плановості та прогнозування – всебічне вивчення та аналіз стану правопорушень, складання та реалізація відповідних програм профілактики адміністративних проступків; 8) взаємодії та координації зусиль суб'єктів запобігання правопорушенням; 9) громадського засудження протиправної поведінки; 10) переважання методів переконання, тобто застосування примусових заходів лише після вичерпання всіх інших заходів впливу; 11) адекватності методів та засобів профілактики вчиненим правопорушенням [55].

Отже, наведене надає підставу для констатації, що під запобіганням адміністративним правопорушенням доцільно розуміти систему соціально-економічних, організаційно-правових, управлінських та виховних заходів, які реалізуються органами державної та виконавчої влади та інститутом громадянського суспільства з метою виявлення та усунення причин і умов, які детермінують вчинення адміністративних правопорушень та зумовлюють адміністративну делінквентність. Основними напрямками запобігання адміністративним правопорушенням у нафтогазовій галузі є такі: 1) удосконалення нормативно-правового забезпечення (гармонізація національного законодавства із міжнародними та європейськими стандартами, удосконалення правил ліцензування та контролю у цій сфері тощо); 2) посилення організаційно-управлінських та економічних заходів (розробка процедур комплаєнс-контролю, мінімізація корупційних ризиків, удосконалення взаємодії між суб'єктами, відповідальними за реалізацію державної політики у нафтогазовому комплексі тощо); 3) підвищення ефективності інформаційно-просвітницьких заходів.

Відтак, аналіз положень адміністративного законодавства надає підставу для констатації, що адміністративні правопорушення, що вчиняються у нафтогазовій галузі можуть бути систематизовані таким чином: 1) адміністративні правопорушення, пов'язані із порушенням законодавства з безпечного ведення робіт у галузях промисловості; 2) адміністративні правопорушення, пов'язані із витрачанням/використанням/користуванням паливно-енергетичними ресурсами; 3) адміністративні правопорушення, пов'язані із порушенням екологічних норм під час здійснення діяльності у нафтогазовій галузі.

Адміністративні правопорушення, пов'язані із порушенням законодавства з безпечного ведення робіт у галузях промисловості. В межах аналізу нафтогазової галузі до цієї групи доцільно віднести таке правопорушення як: порушення вимог законодавчих та інших нормативних актів з безпечного ведення робіт у галузях промисловості (ст. 93 КУпАП). Так, відповідно до ст. 93 КУпАП, порушення вимог законодавчих та інших нормативних актів з безпечного ведення робіт у галузях промисловості та на об'єктах, підконтрольних центральному органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони праці, - тягне за собою накладення штрафу на працівників від чотирьох до десяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян і на посадових осіб підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, - від двадцяти до сорока неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [63].

Необхідно відзначити, що вказана адміністративно-правова норма майже не піддавалась перегляду та вдосконалення. З моменту прийняття чинного адміністративного законодавства, зміни вносились відповідно до Закону України від 19.01.1995 № 8/95-ВР «Про внесення змін і доповнень до Кодексу України про адміністративні правопорушення і Кримінального кодексу України» [132]; Закону України від 07.02.1997 № 55/97-ВР «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо посилення адміністративної відповідальності у вигляді штрафу» [129]; Закону України

від 05.04.2001 № 2342-III «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення» [130]; Закону України від 24.05.2012 № 4837-VI «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за порушення вимог законодавства про охорону праці та охорону надр» [131].

Як видається із наведеного, безпосередньо захисту надр було присвячено лише останній законодавчий акт. Відповідно до пояснювальної таблиці до проєкту вказаного законодавчого акту основною причиною було щорічне збільшення кількості осіб, які вчиняють такі адміністративні та кримінальні правопорушення. Було вказано, що це свідчить про поширеність таких правопорушень у суспільстві та про недієвість штрафів у розмірах, визначених законодавством. На сьогодні максимальний розмір адміністративного штрафу в галузі охорони праці та промислової безпеки, який може бути накладено на роботодавця (посадову особу), складає до чотирнадцяти неоподаткованих мінімумів доходів громадян (238 грн). Зазначене підтверджує обґрунтованість такого заходу, як посилення відповідальності за порушення, передбачені відповідними статтями Кодексу. Статтями 267, 271, 272, 275 Кримінального кодексу України передбачено настання кримінальної відповідальності за порушення вимог законодавчих та інших нормативно-правових актів про охорону праці, за порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою на виробництві або будь-якому підприємстві та карається штрафом у розмірі до п'ятдесяти неоподаткованих мінімумів доходів громадян. Зазначеним законопроектом пропонується підвищити розміри адміністративних штрафів за порушення законодавства про охорону праці та охорону надр максимально до двохсот неоподаткованих мінімумів доходів громадян. З метою уникнення порушення балансу між розмірами санкцій Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України законопроектом передбачено підвищити штрафні санкції відповідних статей Кримінального кодексу України [124].

Відповідно результатом стало посилення санкції адміністративно-правової норми. Одночасно із цим, як видається, доцільним є доповнення її альтернативними видами адміністративних стягнень, а також кваліфікуючими ознаками. Отже, адміністративно-правову норму доцільно викласти у такій редакції:

Стаття 93. Порухення вимог законодавчих та інших нормативних актів з безпечного ведення робіт у галузях промисловості

Порухення встановлених законодавством вимог з охорони праці та промислової безпеки, що не створило загрози життю та здоров'ю людей, –

тягне за собою накладення штрафу на працівників від двадцяти до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян і на посадових осіб підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності – від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Ті самі дії, якщо вони створили загрозу життю або здоров'ю людей чи можливість настання аварії, –

тягне за собою накладення штрафу на працівників від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян і на посадових осіб – від двохсот до чотирьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, якщо вони спричинили шкоду життю або здоров'ю людей, аварію або вчинені повторно протягом року, –

тягнуть за собою накладення штрафу на посадових осіб від чотирьохсот до восьмисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з можливим позбавленням права обіймати певні посади або здійснювати певну діяльність строком до одного року.

Адміністративні правопорушення, пов'язані із витрачанням/використанням/користуванням паливно-енергетичними ресурсами. У цій групі доцільно виокремити адміністративні правопорушення, передбачені ст. 98, 101-1 та 103-1 КУпАП.

Відповідно до ст. 98 КупАП, марнотратне витрачання паливно-енергетичних ресурсів, тобто систематичне, без виробничої потреби, недовантаження або використання на холостому ходу електродвигунів, електropечей та іншого електро- і теплоустаткування; систематична пряма втрата стисненого повітря, води і тепла, спричинена несправністю арматури, трубопроводів, теплоізоляції трубопроводів, печей і тепловикористовуючого устаткування; використання без дозволу енергопостачальної організації електричної енергії для опалення службових та інших приміщень, а також для не передбаченої виробничим процесом мети; безгосподарне використання електричної енергії для освітлення - тягне за собою накладення штрафу на керівників, заступників керівників, головних інженерів, головних енергетиків (головних механіків), начальників цехів, керівників адміністративно-господарських служб підприємств, установ і організацій від десяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Недотримання вимог нормативної та проектної документації щодо теплоізоляції споруд, інженерних об'єктів та під'їздів житлових будинків, яке зумовлює зниження теплового опору огорожувальних конструкцій, вікон, дверей в опалювальний сезон, - тягне за собою накладення штрафу на посадових осіб, відповідальних за їх експлуатацію, від п'яти до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [63].

Одночасно із цим, необхідно звернути увагу на те, що не дивлячись на назву адміністративно-правової норми, диспозиція наразі не у повній мірі відображає її зміст, оскільки передбачає захист лише електричної та теплової енергії, ігноруючи нафтогазову галузь.

Вчені відзначають, що процес раціонального використання ПЕР поєднує наступні елементи: 1) розробку, погодження і затвердження органами управління в сфері використання енергетичних ресурсів законодавчо-нормативних актів, що регулюють питання енергетичної безпеки, паливно-енергетичного комплексу, ядерної політики та ядерної безпеки й екологічної політики, стратегічного планування і бюджетування у сфері енергетики, адаптації українського енергетичного законодавства до директив ЄС,

приватизації енергетичних активів, реструктуризації та закриття неприбуткових підприємств, надання послуг централізованого теплопостачання, впровадження енергоефективності та енергоощадних технологій, організації та провадження господарської діяльності тощо; 2) вироблення методичних рекомендацій щодо визначення неефективного використання ПЕР, затвердження нормативів питомих витрат енергетичних ресурсів, розробка екологічних і впровадження стандартів енергоефективності та використання відновлювальних видів ресурсів в процесі господарської діяльності, моніторинг та контроль їх виконання; 3) інституційне забезпечення проведення енергоаудиту та забезпечення функціонування системи ефективного енергоменеджменту на галузевому і регіональному рівні для зменшення енергозатратності окремих виробництв та установ бюджетної сфери; 4) проведення екологічної експертизи об'єктів і заходів, реалізація і дія яких може негативно впливати на стан навколишнього природного середовища; 5) впровадження системи заходів щодо диверсифікації джерел постачання ПЕР та структурної перебудови економіки за рахунок заміщення традиційних видів альтернативними; 6) розподіл прав між суб'єктами щодо використання й володіння ПЕР, моніторинг їх використання; 7) ведення обліку запасів ПЕР та визначення потенціалу використання відновної енергії вітру, сонця та вторинних ресурсів; 8) моніторинг і прогнозування стану навколишнього середовища; 9) забезпечення функціонування системи платежів за спеціальне використання енергетичних ресурсів, екологічного збору, платежів за неефективне використання ПЕР і компенсації заподіяної шкоди; 10) впровадження стимулів та санкцій щодо порушення нормативно-правових актів в енергетичній сфері та галузі енергозбереження; 11) участь у міжнародних проектах щодо забезпечення енергоефективності, енергозбереження та охорони навколишнього середовища; 12) пропагування серед населення свідомого ставлення до необхідності підвищення енергоефективності, розвитку та використання відновлюваних джерел енергії [82].

Нафтогазова галузь є ключовим підсектором енергетичного сектору, що актуалізує потребу у посиленні її захисту. Враховуючи вказане видається

доцільним викласти диспозицію досліджуваної норми у такій редакції: *Марнотратне витрачання паливно-енергетичних ресурсів, тобто систематичне, без виробничої потреби, недовантаження або використання на холостому ходу електродвигунів, електрочай та іншого електро- і теплоустаткування; систематична пряма втрата стисненого повітря, води і тепла, спричинена несправністю арматури, трубопроводів, теплоізоляції трубопроводів, печей і тепловикористовуючого устаткування; використання без дозволу енергопостачальної організації електричної енергії для опалення службових та інших приміщень, а також для не передбаченої виробничим процесом мети; безгосподарне використання електричної енергії для освітлення; марнотратне використання нафти, нафтопродуктів та інших рідких видів палива, у тому числі їх витікання через несправність обладнання або порушення правил зберігання та транспортування, – тягне...*

Відповідно до ст. 101-1 КУпАП, недотримання вимог щодо обов'язкового проведення державної експертизи об'єктів з енергозбереження - тягне за собою накладення штрафу на керівників підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності або фізичних осіб - власників об'єктів, які підлягають державній експертизі з енергозбереження, від десяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Недотримання вимог щодо встановлення норм питомих витрат паливно-енергетичних ресурсів або перевищення таких норм, встановлених відповідно до законодавства, - тягне за собою накладення штрафу на керівників підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності від десяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [63].

Аналіз наведеної норми дозволяє констатувати її недосконалість, яка, відповідно, зумовлює неефективність. Це стосується, по-перше, невідповідності розміру адміністративного стягнення у виді штрафу потенційним негативним наслідкам цього адміністративного правопорушення. Відповідно це призводить до втрати ним превентивного ефекту та немає жодного економічного значення для підприємства. По-друге, як видається неаргументованим є обраний законодавцем перелік суб'єктів адміністративної відповідальності, який

обмежується виключно посадовими особами. По-третє, логічним було б доповнити норму кваліфікуючими та особливо кваліфікуючими ознаками. По-четверте, особливу увагу необхідно також звернути на рудиментарність адміністративно-правової норми, яка зумовлена втратою чинності Постанови від 15 липня 1998 р. № 1094 «Про державну експертизу з енергозбереження», якою було затверджено відповідне Положення.

Як видається, така ситуація може бути пояснена прийняттям нового Закону України від 21.10.2021 № 1818-IX «Про енергетичну ефективність», у якому було сформовано нові способи забезпечення енергоефективності, що зумовило недоцільність державної експертизи об'єктів з енергозбереження. Відповідно безпосередньо зміст досліджуваної адміністративно-правової норми має бути уточнений та викладений у такій редакції:

Стаття 101-1. Порухення законодавства у сфері забезпечення енергетичної ефективності під час виробництва, транспортування, передачі, розподілу, постачання та споживання енергії.

Недотримання встановлених законодавством вимог щодо обов'язкового здійснення енергетичного аудиту суб'єктами господарювання, для яких такий аудит є обов'язковим, –

тягне за собою накладення штрафу на посадових осіб підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності та фізичних осіб – власників суб'єктів господарювання від п'ятдесяти до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Недотримання вимог щодо реалізації енергоефективних заходів, –

тягне за собою накладення штрафу на посадових осіб підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності від п'ятдесяти до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені повторно протягом року після накладення адміністративного стягнення, –

тягнуть за собою накладення штрафу від двохсот до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Як вірно відмічають вчені, енергозбереження сприяє підвищенню кінцевих результатів діяльності підприємства, підвищенню енергетичної безпеки, зниженню шкідливої екологічної дії унаслідок використання енергоресурсів та підвищенню конкурентоспроможності промислових підприємств. Вчені також визначають фактори підвищення ефективності енергозбереження та методичні основи побудови економічного механізму стимулювання енергозбереження, що включають систему норм і нормативів, економічно обґрунтованих базових рівнів споживання паливно-енергетичних ресурсів і кратності тарифів за перевищення енергоспоживання. Також виявляють чинники, які впливають на рівень енергозбереження промислових підприємств, а саме природні монополії, втрати при передачі та споживанні енергоресурсів та високий рівень фізичного зносу технологічного устаткування на промислових підприємствах та пропонують основні напрями подальшого вирішення проблем енергозбереження на промислових підприємствах України, а саме необхідність впровадження прогресивних норм питомих витрат енергоносіїв; використання економічних санкцій у виді підвищення податків та штрафів за неефективне використання енергоресурсів; підвищення адміністративної відповідальності за порушення у сфері енергозбереження та енергоефективності [152].

Одночасно із цим, необхідно відзначити потребу у створенні належного механізму енергетичного менеджменту, який би сприяв уникненню випадків як умисного, так і необережного порушення заходів у сфері енергозбереження, а також посилення якості забезпечення енергетичної безпеки.

Вчені вірно відзначають, що для поширення в Україні практики енергетичного менеджменту, як інноваційної системи забезпечення ефективності та конкурентоспроможності, зрівноваженого розвитку економіки та інноваційності суб'єктів господарювання, доцільним є: 1) запровадження постійних тренінгів для працівників підприємств, які реалізують практику енергоменеджменту; створення інституційного забезпечення в частинах акредитації та сертифікації у сфері енергетичного менеджменту підприємств; 2) покращення промоційної політики щодо доцільності поширення практики

застосування підходів енергоменеджменту в бізнесовій та повсякденній діяльності; 3) новелізація освітніх програм при підготовці широкого кола фахівців, перш за все, технічних та економічних напрямів, зокрема: підготовка рекомендацій і посібників для підприємств, що впроваджують систему енергоменеджменту; створення вітчизняних структур, необхідних для атестації фахівців, органів акредитації і сертифікації (реєстрації), визнаних відповідними міжнародними і, насамперед, європейськими структурами й органами; вживання стимулюючих заходів, забезпечення визначених пільг щодо підприємств, сертифікованих відповідно до національних стандартів у сфері енергетичного менеджменту; ознайомлення широких кіл споживачів енергоносіїв, громадськості та інших зацікавлених сторін з результатами ефективного функціонування систем енергоменеджменту, іноземними і вітчизняними досягненнями в галузі енергозбереження; навчання і підготовка фахівців, що впроваджують на підприємствах систему енергетичного менеджменту, а також аудиторів, що перевіряють відповідність даної системи вимогам стандартів, а також ефективність цієї системи та ін. [160].

Одночасно із цим, як видається, першочерговим кроком має стати удосконалення адміністративного законодавства щодо забезпечення дотримання законодавства у сфері енергозбереження та приведення положень нормативно-правових актів у відповідність Закону України від 21.10.2021 № 1818-IX «Про енергетичну ефективність» у якому законодавцем було сформовано новий підхід до енергетичної безпеки. Зокрема це також актуалізується в умовах воєнного стану та чисельних посягань представниками держави-агресора на критичну інфраструктуру, зокрема – тепло-електростанції.

Останньою із досліджуваних норм є ст. 103-1 КУпАП, відповідно до якої самовільне використання з корисливою метою електричної, теплової енергії, гарячої чи питної води без приладів обліку, результати вимірювання яких використовуються для здійснення комерційних розрахунків (якщо використання приладів обліку обов'язкове), або внаслідок умисного пошкодження приладів обліку чи у будь-який інший спосіб, а так само інші порушення правил

користування електричною, тепловою енергією, гарячою чи питною водою, а також самовільне використання з корисливою метою газу, порушення правил користування газом у побуті, що не завдало значної шкоди, - тягнуть за собою попередження або накладення штрафу на громадян від десяти до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян і попередження або накладення штрафу на посадових осіб від тридцяти до вісімдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [63].

Наведена норма також не у повній мірі відповідає положенням оновленого регулюючого законодавства, оскільки була внесена до КУпАП відповідно до Закону України від 22.06.2017 № 2119-VIII «Про комерційний облік теплової енергії та водопостачання», який протягом останніх років, особливо – з моменту повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну зазнав низку змін та доповнень. Відповідно, із урахуванням того, що диспозиція адміністративно-правової норми є бланкетною, доцільним є уточнення її змісту з метою уникнення випадків, коли вказівка на конкретну норму, яку було порушено споживачем стає причиною для уникнення адміністративної відповідальності.

Так, прикладом є рішення Добропільського міськрайонного суду Донецької області від 10 березня 2020 року (справа № 227/315/20), у якій було викладено, що адміністративна комісія приймаючи постанову про притягнення особи до відповідальності за ст.103-1 КУпАП, не звернула увагу на те, що складений відносно нього протокол суперечить норма діючого законодавства, а саме в ньому не зазначено норма закону, яку він порушив, а оскільки ст. 103-1 КУпАП є бланкетною, посадова особа, яка складала протокол повинна була чітко зазначити норму чинного законодавства, яка передбачає відповідне порушення, інкриміноване особі, що притягається до адміністративної відповідальності. Крім того позивач зазначав, що в протоколі не зазначено час і місце вчинення правопорушення, яке йому інкримінувалось. Враховуючи наведене вважає, що відсутність конкретизації інкримінованого правопорушення позбавляє можливості зрозуміти суть правопорушення і є порушенням права на його захист. Таким чином вважає, що постанова б\н від 05.08.2019 року була винесена

відносно нього передчасно. Також позивач вказує на те, що розгляд справи про притягнення його до відповідальності відбувся за відсутності даних про своєчасне та належне його сповіщення про місце і час розгляду справи. Учасі в розгляді справи, внаслідок його неналежного сповіщення про розгляд справи, він не приймав, у зв'язку з чим було грубо порушено процедуру розгляду справи та порушено його право на захист. Крім того зазначив, що постанова є незаконною, оскільки адміністративне стягнення накладено на нього поза межами строків, передбачених ст. 38 КУпАП. Крім того, позивач вважає, що розглядати 05.08.2019 р. справу про адміністративне правопорушення відносно позивача за ознаками ст.103-1 КУпАП адміністративна комісія Добропільської міської ради при виконавчому комітеті міської ради не мала права у зв'язку з відсутністю на те необхідних у неї повноважень, оскільки станом на цей час не встановлено офіційного оприлюднення, у т.ч. через офіційний сайт ОМС, відповідачем будь-яких рішень або розпоряджень щодо утворення, зміни та визначення складу (членства) адміністративної комісії Добропільської міської ради при виконавчому комітеті міської ради. Позовну скаргу було частково задоволено [151].

Як видається із наведеного прикладу, основною підставою для задоволення позовної скарги стала відсутність вказівки на конкретну норму законодавства, яку було порушено, що свідчить про доцільність уточнення редакції статті та викладення її у такій редакції:

Стаття 103-1. Порушення правил користування енергетичними ресурсами та комунальними послугами

Самовільне підключення до електричних, теплових, газових або водопровідних мереж чи самовільне використання електричної, теплової енергії, природного газу, гарячої або питної води без приладів обліку, –

тягне за собою накладення штрафу на громадян від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, а на посадових осіб – від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Умисне пошкодження, втручання в роботу або інші незаконні дії із приладами обліку енергетичних ресурсів чи води з метою зміни показників, –

тягне за собою накладення штрафу на громадян від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, а на посадових осіб – від двохсот до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Таким чином, проведене дослідження надало підставу для констатації, що удосконалення положень КУпАП щодо запобігання адміністративним правопорушенням, що вчиняються у нафтогазовій галузі є заходом, спрямованим на удосконалення низки адміністративно-правових норм, у яких встановлюються межі відповідальності за делікти у енергетичному секторі. В результаті аналізу адміністративного законодавства та практики його застосування було виявлено, що більшість таких норм є застарілими та не відповідають положенням регулюючого законодавства як у сфері енергозбереження взагалі, так і у нафтогазовій галузі зокрема. Така ситуація відповідним чином зумовлює збільшення кількості адміністративних правопорушень.

3.2. Удосконалення адміністративно-правового запобігання правопорушенням у нафтогазовій галузі з урахуванням *acquis communautaire*

Розвиток механізму адміністративно-правового запобігання правопорушенням у нафтогазовій галузі є важливим напрямом удосконалення діяльності енергетичного комплексу держави, зокрема – в умовах дії особливого правового режиму воєнного стану. Необхідно відзначити, що одним із ефективних та актуальних способів вирішення такого завдання є інтеграція у національне законодавство положень, викладених у міжнародних та європейських правових документах, зокрема – низці директив та регламентів. Протидія правопорушенням завжди потребує першочергового удосконалення

законодавства, зокрема шляхом виявлення відповідності національних законодавчих та інших нормативно-правових актів *acquis communautaire*.

Відповідним чином має відбуватись і формування енергетичної політики. Вчені відзначають, що формування політики в секторі тривалий час здійснювалося під впливом політичних сил в інтересах окремих груп впливу. Саме ці групи впливу блокували повноцінний перехід на нові моделі організації енергетичних ринків, зберігали можливості для адміністративного впливу на учасників ринків та діяльність державних підприємств енергетичної галузі незалежно від організаційно-правової форми. Наслідком стала монополізація енергетичних ринків та висока концентрація капіталів під управлінням окремих фізичних та юридичних осіб, зниження прозорості конкуренції. Все це призвело до збільшення заборгованості суб'єктів енергетичних ринків, погіршення технічного стану основних фондів сектору та підвищення вартості енергозабезпечення. Енергетична інфраструктура країни зношена і характеризується високими втратами енергії під час виробництва, транспортування та споживання, відсутністю енергоефективних змін, а структура та характеристики генеруючих потужностей не відповідають потребам Об'єднаної енергетичної системи України та інтересам споживачів у забезпеченні доступною та якісною електроенергією. Майже всі енергоблоки теплових електростанцій та теплоелектроцентралей відпрацювали свій парковий ресурс, є технологічно застарілими та будуть виводитися з експлуатації, підлягати реконструкції або замінюватися іншими потужностями. Існуючі енергоблоки атомних електростанцій будуть виводитись з експлуатації у зв'язку із закінченням строку експлуатації. Зношеність електричних мереж становить понад 50 відсотків їх загального обсягу, при цьому зношеність деяких об'єктів електричних мереж в розрізі окремих компаній досягає понад 70 відсотків [168].

З моменту повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну ситуація була значно ускладнена, що може бути пояснено активними бойовими діями та чисельними посяганнями на критичну інфраструктуру.

Відповідно до даних, викладених у звіті, підготовленому аналітичною командою Київської школи економіки, у перші місяці повномасштабного вторгнення РФ прицільно знищувала об'єкти перероблення та зберігання нафти та нафтопродуктів. Від 24 лютого 2022 року було пошкоджено чи повністю зруйновано щонайменше 32 нафтобаз різного розміру та рівня модернізації, а також паливо, що зберігалось на них. За поточною оцінкою, прямі збитки, завдані сектору зберігання палива, складають майже \$266 млн. Окрім того, агресор неодноразово обстрілював потужності єдиних великих нафтопереробних заводів, що були активними, – Шебелинського (Харківська область) та Кременчуцького (Полтавська область). Секторальний звіт про оцінку збитків та втрат, що був опублікований у червні 2024 року, включав цю галузь в енергетичний сектор, додаючи до загальної суми прямих збитків понад \$2,1 млрд. Загальні прямі збитки підприємств оцінюються у \$14,4 млрд. Загалом від початку війни пошкоджено або зруйновано активи майже півтисячі великих та середніх приватних підприємств, а також державних підприємств, плюс десятки тисяч малих приватних. Ймовірно, справжня цифра є більшою, оскільки не про всі підприємства є інформація, особливо якщо йдеться про тимчасово окуповані території. Підприємства можна умовно поділити на дві групи. Перша – знищені випадково або «за компанію» під час обстрілів військових частин та населених пунктів. Друга – знищені навмисно, в рамках прицільних стратегічних ракетних ударів. Крім об'єктів транспортної та енергетичної інфраструктури, які описані у відповідних відділах, це насамперед виробництва військового та подвійного призначення. На відміну від першої групи, яка сконцентрована у прифронтових областях, друга рівномірно розподілена по всій території України. До прямих збитків відносяться: втрата основних засобів (береться первісна оцінка, оскільки за балансовою вартістю придбати актив у більшості випадків неможливо); втрата незавершених капітальних інвестицій; втрата запасів готових товарів та проміжних матеріалів (ми припускаємо, що у більшості випадків запаси були розташовані поруч з основними виробничими потужностями) [50].

Одночасно із цим, не можна залишити поза увагою те, що на сьогоднішній день в Україні відсутні актуальні механізми забезпечення захисту об'єктів критичної інфраструктури, які б також враховували умови воєнного стану. Це також стосується відповідних стратегічних та концептуальних стратегій. Не можна не відзначити, що у липні 2022 року постановою Кабінету Міністрів України від 22 липня 2022 року № 821 було затверджено Порядок проведення моніторингу рівня безпеки об'єктів критичної інфраструктури.

Відповідно до вказаного документа, метою проведення моніторингу є встановлення відповідності стану захищеності об'єкта критичної інфраструктури вимогам законодавства, достовірності наданої інформації визначеним суб'єктам національної системи захисту критичної інфраструктури, надання методичної допомоги операторам об'єктів критичної інфраструктури в удосконаленні системи захисту критичної інфраструктури. Моніторинг передбачає здійснення заходів, спрямованих на отримання, узагальнення, оброблення, збереження та проведення аналізу інформації про фактичний стан захищеності об'єкта критичної інфраструктури, дотримання вимог законодавства у сфері критичної інфраструктури, здійснення контролю за ризиками безпеки та удосконалення заходів, які здійснюються для забезпечення безпеки та стійкості об'єкта критичної інфраструктури, а також на визначення перспектив подальшого функціонування і розвитку національної системи захисту критичної інфраструктури. Проведення моніторингу здійснюється шляхом проведення один раз на три роки оцінки стану захищеності об'єктів критичної інфраструктури (далі - оцінка стану захищеності) секторальними та функціональними органами у сфері захисту критичної інфраструктури відповідно до їх повноважень, визначених Законом України «Про критичну інфраструктуру» [119].

Нафтова промисловість, відповідно до Порядку віднесення об'єктів до критичної інфраструктури, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 9 жовтня 2020 р. № 1109 відноситься до паливно-енергетичного сектору. Відповідно до Закону України «Про функціонування паливно-

енергетичного комплексу в особливий період», з метою підготовки підприємств, установ та організацій паливно-енергетичного комплексу до сталого функціонування в особливий період здійснюються організаційні, інженерно-технічні та спеціальні заходи. Основними організаційними заходами є: розроблення центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у паливно-енергетичному комплексі, мобілізаційного плану роботи підприємств, установ та організацій на особливий період; завчасне створення системи управління паливно-енергетичним комплексом в особливий період з використанням міських і позаміських пунктів управління; раціональне розміщення об'єктів паливно-енергетичного комплексу в межах території України; створення передумов для мінімізації загроз для населення, що проживає у безпосередній близькості від об'єктів паливно-енергетичного комплексу, які мають стратегічне значення; організація охорони та оборони об'єктів паливно-енергетичного комплексу; розроблення комплексних програм розвитку паливно-енергетичного комплексу з урахуванням особливостей його функціонування в особливий період; створення, зберігання та освіження (оновлення) запасів матеріальних цінностей державного, у тому числі мобілізаційного, резерву; створення страхового фонду документації для забезпечення виробництва продукції мобілізаційного призначення, проведення аварійно-рятувальних та відбудовних робіт під час ліквідації наслідків стихійного лиха, аварії та катастрофи; створення запасів державного резерву нафтопродуктів на особливий період; забезпечення створення, розвитку і збереження мобілізаційних потужностей згідно з мобілізаційним планом; бронювання військовозобов'язаних працівників за підприємствами, установами та організаціями паливно-енергетичного комплексу [142].

Наведене дозволяє констатувати доцільність розроблення стратегії забезпечення безпеки критичної інфраструктури в умовах дії особливого правового режиму воєнного стану. Вказаний документ, із урахуванням вразливостей та потенційних критичних наслідків порушень у роботі ПЕК має визначати ключові загрози для його об'єктів; основні напрями забезпечення

безпеки об'єктів ПЕК (технічної, кадрової, кібербезпеки тощо); систему управління та координації, зокрема ролі операторів ПЕК та особливостей взаємодії із міжнародними партнерами; програму фінансового та ресурсного забезпечення; способи здійснення моніторингу/аудиту та оцінки ефективності.

Доцільність запропонованого також підтверджуються положеннями, викладеними у Директиві Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2022/2557 від 14 грудня 2022 року про стійкість критично важливих суб'єктів та скасування Директиви Ради 2008/114/ЄС, де зазначено, що для забезпечення комплексного підходу до забезпечення стійкості критично важливих суб'єктів кожна держава-член повинна мати стратегію посилення стійкості критично важливих суб'єктів («стратегія»). Така стратегія має визначати стратегічні цілі та інструменти політики, які належить реалізувати. В інтересах узгодженості та ефективності така стратегія має бути розроблена таким чином, щоб органічно інтегрувати існуючі політики, спираючись, за можливості, на відповідні існуючі національні та секторальні стратегії, плани або аналогічні документи. Для досягнення комплексного підходу держави-члени мають забезпечити, щоб їхні стратегії встановлювали рамку політики щодо посилення координації між компетентними органами згідно з цією Директивою та компетентними органами згідно з Директивою (ЄС) 2022/2555 в контексті обміну інформацією щодо ризиків для кібербезпеки, кіберзагроз та кіберінцидентів, а також ризиків, загроз та інцидентів, не пов'язаних із кібербезпекою, і в контексті виконання наглядових завдань. При впровадженні своїх стратегій держави-члени мають належним чином враховувати гібридний характер загроз для критично важливих суб'єктів [31].

Відповідно основною стратегічною метою має бути забезпечення енергетичної стійкості держави в умовах воєнного стану шляхом розвитку, систематизації та інтеграції у практичну діяльність сукупності заходів, спрямованих на забезпечення захисту та відновлення критичної інфраструктури паливно-енергетичного комплексу, а також сприяння протидії правопорушенням, які вчиняються у цій сфері.

Раніше вчені також звертали увагу на потребу укладення «Концепції вдосконалення державного регулювання нафтогазовим комплексом» метою якої має бути створення ефективної системи державного регулювання нафтогазового комплексу, спрямованої на забезпечення енергетичної безпеки, стабільного розвитку галузі, залучення інвестицій, підвищення енергоефективності та екологічної стійкості. Ключовими завданнями відповідної Концепції мають бути: оптимізація суб'єктів здійснення державного контролю у відповідній галузі; залучення інвестицій та модернізація інфраструктури; розвиток інфраструктури, пов'язаної із транспортуванням, зберіганням та переробкою нафти й газу; оптимізація ліцензійних та дозвільних процедур; посилення державного нагляду за дотриманням екологічних і технічних стандартів; впровадження прозорих механізмів розподілу ресурсів; перегляд механізмів ринкового ціноутворення; впровадження новітніх технологій; гармонізація регулювання з вимогами міжнародних організацій; цифровізація та автоматизація регуляторних процесів; використання сучасних ІТ-рішень для управління ресурсами та контролю якості. Окрім того, перспективними напрямками зазначеної вище Концепції є: 1) реформування законодавчої бази, а також гармонізації його відповідно до міжнародних вимог та стандартів; 2) державна підтримка видобувного сектору; 3) впровадження пільг та субсидій для стратегічно важливих проєктів; 4) цифровізація та автоматизація регуляторних процесів; 5) залучення міжнародних партнерів для модернізації українського нафтогазового комплексу; 6) адаптація державного управління у цій сфері до вимог надзвичайного та воєнного стану [70, с. 164].

Одночасно із цим у запропонованому документі доцільно також визначити потребу у забезпеченні стійкості та захисту об'єктів критичної енергетичної інфраструктури, що дозволить забезпечити одноманітність із стратегією. Особливої уваги потребує удосконалення інституційної спроможності органів державної та виконавчої влади, а також посилення якості забезпечення екологічної безпеки під час виконання робіт у нафтогазовій галузі. Ще одним

напрямом є формування та інтеграція механізмів оцінки ефективності державного регулювання діяльності у паливно-енергетичному комплексі.

Вчені відзначають, що поряд із вказаним вище концептуальним нормативним документом, необхідним кроком є прийняття «Концепції удосконалення механізмів державного регулювання нафтогазової галузі України в умовах дії правового режиму воєнного стану», метою якої має бути створення сприятливих правових, економічних, організаційно-управлінських та інших умов для забезпечення стабільності та розвитку нафтогазового комплексу в умовах правового режиму воєнного стану. Завданнями документу мають бути: забезпечення пріоритету постачання енергоносіїв для критичної інфраструктури, оборонного сектору та населення; розробка та реалізація комплексних заходів з фізичної безпеки об'єктів видобутку, транспортування та зберігання газу й нафти; підвищення кібербезпеки та запобігання диверсіям на підприємствах галузі; спрощення процедур митного контролю та імпорту критично важливих енергоносіїв; використання механізмів міжнародної допомоги для відновлення пошкодженої інфраструктури; впровадження єдиної системи моніторингу та оперативного контролю за станом енергетичної безпеки; тощо [70, с. 165].

Наведене можливо лише шляхом аналізу та інтеграції у національне законодавство положень міжнародних та європейських правових документів. Основними серед останніх доцільно вважати *Директиву (ЄС) 2023/1791 Європейського парламенту та Ради від 13 вересня 2023 року щодо енергоефективності та внесення змін до Регламенту (ЄС) 2023/955; Директиву 2013/30/ЄС Європейського парламенту та Ради від 12 червня 2013 року про безпеку морських нафтогазових операцій та внесення змін до Директиви 2004/35/ЄС; Директиву Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2022/2555 від 14 грудня 2022 року про заходи для високого спільного рівня кібербезпеки на всій території Союзу, внесення змін до Регламенту (ЄС) № 910/2014 та Директиви (ЄС) 2018/1972 та скасування Директиви (ЄС) 2016/1148 (Директива NIS 2).*

Так, у Директиві (ЄС) 2023/1791 Європейського парламенту та Ради від 13 вересня 2023 року щодо енергоефективності та внесення змін до Регламенту

(ЄС) 2023/955 визначено, що Держави-члени забезпечують, щоб регіональні та місцеві органи влади встановлювали конкретні заходи з енергоефективності у своїх інструментах довгострокового планування, такі як плани декарбонізації або сталого розвитку енергетики, після консультацій з відповідними зацікавленими сторонами, включаючи енергетичні агентства, де це доречно, та громадськістю, зокрема, вразливими групами, які ризикують постраждати від енергетичної бідності або є більш схильними до її наслідків. Держави-члени також повинні забезпечити, щоб компетентні органи вживали заходів для пом'якшення значного негативного прямого або непрямого впливу заходів з енергоефективності на енергобідні, малозабезпечені домогосподарства або вразливі групи під час розробки та впровадження заходів з енергоефективності. Держави-члени повинні підтримувати державні органи. Така підтримка може, без шкоди для правил державної допомоги, включати фінансову та технічну підтримку з метою впровадження заходів з підвищення енергоефективності та заохочення державних органів до врахування ширших переваг, що виходять за рамки економії енергії, наприклад, якості внутрішнього середовища, зокрема на регіональному та місцевому рівнях, шляхом надання рекомендацій, сприяння розвитку компетенцій, набуття навичок та можливостей навчання, а також шляхом заохочення співпраці між державними органами [5].

Необхідно відзначити, що в Україні частково було вирішено питання щодо імплементації положень вказаної Директиви, зокрема це стосується визначення меж та способів участі локальних органів виконавчої влади, а також забезпечення участі та захисту вразливих груп населення у програмах енергоефективності. Так, наприклад, у 2024 році було прийнято Закон України від 04.06.2024 № 3764-ІХ «Про внесення змін до деяких законів України щодо врегулювання повноважень центральних органів виконавчої влади у сфері забезпечення енергетичної ефективності» [128], яким було внесено зміни до Закону України від 21.10.2021 № 1818-ІХ «Про енергетичну ефективність» [133], відповідно до яких було визначено, що органам місцевого самоврядування необхідно прийняти місцеві енергетичні плани протягом чотирьох років з дня

набрання чинності цим Законом. Одночасно із цим імплементацію не можна вважати повноцінною, оскільки вона не враховує всіх положень, визначених Директивою. Як видається, наразі потребує удосконалення процедура консультації із зацікавленими сторонами та врахування потреб вразливих груп, зокрема вона має стати обов'язковою.

Невиконання вимог та заходів з об'єднання систем (мереж) України із системами електро- та газопостачання ЄС, зокрема розширення пропускних спроможностей міждержавних перетинів (інтерконекторів) – стримування реалізації стратегічного вибору України в частині інтеграції до європейського економічного простору, формування ефективно функціонуючих енергетичних ринків; відсутність системи стратегічного планування та координації розвитку економіки та енергетики – відсутність законодавчо визначеної системи стратегічного планування в енергетичній сфері, неврегульованість завдань та повноважень різних органів державної влади у сфері забезпечення енергетичної безпеки, неузгодженість енергетичної політики з іншими державними політиками (економічна, екологічна, соціальна), що зумовлює прийняття рішень, які негативно впливають на розвиток енергетики або ж відволікають значні суспільні ресурси; загрози фізичній безпеці об'єктів енергетичної інфраструктури – протиправні дії, фізичні атаки, диверсії, спрямовані на відключення або пошкодження роботи операційних систем або систем забезпечення фізичної безпеки об'єкта критичної інфраструктури енергетичного сектору [168].

Логічним висновком є те, що невиконання чи неповне виконання заходів із об'єднання електроенергетичної та газотранспортної систем України із системами Європейського Союзу ускладнює/гальмує євроінтеграцію держави. Відповідно, одним із актуальних способів вирішення такої проблеми має стати законодавче закріплення потреби у створенні проєктів розвитку міждержавних інтерконекторів як об'єктів критичної інфраструктури; розроблення та затвердження дорожньої карти інтеграції енергетичних систем України до

ENTSO-E та ENTSOG; активізація участі України в механізмах фінансування ЄС (Connecting Europe Facility, Energy Community, міжнародні фінансові інституції).

З моменту запровадження воєнного стану в Україні держава застосувала широкий спектр адміністративно-правових заходів для подолання загроз енергетичній безпеці в нафтогазовому секторі. Такі заходи стосуються переважно збільшення обсягів імпорту енергоресурсів з-за кордону, диверсифікації джерел їх постачання та місць зберігання, а також захисту відповідної інфраструктури. Застосування державою відповідних адміністративно-правових заходів має бути комплексним та враховувати можливі негативні наслідки. Для цього можуть бути запроваджені мораторії на підвищення ціноутворення та тарифів, їх державне регулювання, зниження податкового навантаження на суб'єктів господарювання та споживачів, посилення юридичної відповідальності. Також доречно виділити посилення ролі суб'єктів господарювання в енергетичному секторі, який набуває особливого статусу та несе підвищену відповідальність за вжиття заходів щодо подолання загроз енергетичній безпеці. Посилення ролі таких суб'єктів на внутрішньому ринку має супроводжуватися ефективністю антимонопольного законодавства та захистом прав споживачів. Ще одним важливим аспектом є необхідність забезпечення актуальної інформації про рівень споживання енергетичних ресурсів та його подальше планування, що вимагає наявності відповідального державного органу з відповідними повноваженнями. Наявний досвід також доводить доцільність впровадження в законодавство всіх країн конкретних та детальних положень щодо особливостей функціонування енергетичного сектору країни у разі виникнення особливих умов (наприклад, у разі запровадження воєнного стану), зокрема у сфері забезпечення енергетичної безпеки. Це значно покращить можливості оперативного реагування на загрози у разі виникнення особливих умов. Крім того, слід враховувати критерії сталого розвитку, де увага приділяється ефективному використанню енергетичних ресурсів та використанню відновлюваних джерел енергії [13].

У контексті наведеної думки необхідно акцентувати увагу на потребі формування та запровадження у практичну діяльність належних комплаєнс процедур, які б надали можливість не тільки забезпечити своєчасний моніторинг та аудит якості та прозорості функціонування великих підприємств, які здійснюють діяльність у нафтогазовій галузі, а й повноцінно забезпечувати протидію корупції на ранніх етапах. Необхідно відзначити, що право ЄС у контексті діяльності критичної інфраструктури та паливно-енергетичного комплексу не використовує поняття «корупції», замінюючи його на такі поняття як «маніпуляції», «внутрішні загрози» тощо. Низка Директив вказують на потребу у мінімізації зловживань з боку персоналу. Вказане зумовлює потребу у створенні належних та одночасно із цим суто специфічних комплаєнс-процедур, здатних унеможливити зловживання з боку персоналу.

Метою Директиви 2013/30/ЄС Європейського парламенту та Ради від 12 червня 2013 року про безпеку морських нафтогазових операцій та внесення змін до Директиви 2004/35/ЄС є максимально можливе зменшення кількості великих аварій, пов'язаних з морськими нафтогазовими операціями, та обмеження їхніх наслідків, тим самим посилюючи захист морського середовища та прибережної економіки від забруднення, встановлюючи мінімальні умови для безпечної розвідки та експлуатації нафти і газу на шельфі та обмежуючи можливі перебої у виробництві енергії в Союзі, а також удосконалюючи механізми реагування у разі аварії. У документі визначено, що відповідно до найкращих практик у Союзі, операторам та власникам рекомендується впроваджувати ефективну корпоративну політику безпеки та охорони навколишнього середовища та впроваджувати її в комплексній системі управління безпекою та охороною навколишнього середовища, а також у плані реагування на надзвичайні ситуації. Для того, щоб вжити відповідних заходів для запобігання великим аваріям, оператори та власники повинні всебічно та систематично визначати всі сценарії великих аварій, пов'язані з усіма небезпечними видами діяльності, які можуть здійснюватися на цій установці, включаючи вплив на навколишнє середовище внаслідок великої аварії. Ці найкращі практики також вимагають оцінки

ймовірності та наслідків, а отже, і ризику великих аварій, а також заходів, необхідних для їх запобігання, та заходів, необхідних для реагування на надзвичайні ситуації, якщо велика аварія все ж таки станеться. Оцінки ризиків та заходи щодо запобігання великим аваріям повинні бути чітко описані та зібрані у звіті про великі небезпеки. Звіт про великі небезпеки повинен доповнювати документ з безпеки та гігієни праці, зазначений у Директиві 92/91/ЄЕС. З працівниками слід консультуватися на відповідних етапах підготовки звіту про великі небезпеки. Звіт про великі небезпеки повинен бути ретельно оцінений та прийнятий компетентним органом. Вкрай важливо, щоб вся відповідна інформація, включаючи технічні дані та параметри, була доступною для подальшого розслідування. Держави-члени повинні забезпечити збір відповідних даних під час морських нафтогазових операцій, а у разі великої аварії – захист відповідних даних та належну інтенсифікацію їх збору. У цьому контексті держави-члени повинні заохочувати використання відповідних технічних засобів для підвищення надійності та реєстрації відповідних даних, а також запобігання можливим маніпуляціям з ними [6].

Одночасно із цим, системний аналіз законодавчих та інших нормативно-правових актів, якими врегульовано діяльність у нафтогазовій галузі надає підставу для констатації часткової його невідповідності положенням вказаного європейського правового документу. Зокрема це стосується відсутності цілеспрямованого посиленого захисту морських нафтогазових операцій взагалі та технічних і експлуатаційних даних. У національному законодавстві також не визначено потребу та порядок інтенсифікації збору даних після аварій та способів запобігання маніпуляціям під час здійснення морських нафтогазових операцій. Відповідно відсутність законодавчого закріплення унеможливує проведення відповідних розслідувань у цій сфері. Таким чином, *актуальною видається пропозиція доповнити КУпАП спеціальною нормою, в якій встановити адміністративну відповідальність за знищення, приховування або фальсифікацію інформації, пов'язаної зі здійсненням морських нафтогазових*

операцій, а також за порушення вимог щодо збору та збереження відповідних даних.

Відповідно, актуальним є внесення змін та доповнень до Закону України «Про нафту і газ», а саме:

– доповнення поняттям «морський нафтогазовий об'єкт» – *технічна споруда або комплекс обладнання, призначений для забезпечення можливості здійснення діяльності у нафтогазовій галузі в морських водах, а також моніторингу, аудиту та управління ризиками під час виробничих процесів;*

– доповнення нормою, у якій буде визначено необхідність забезпечення збору та захисту технічних та експлуатаційних даних під час морських нафтогазових операцій, зокрема шляхом передбачення таких обов'язків для відповідних операторів як: здійснювати збір, реєстрацію та збереження технічних і експлуатаційних даних про стан споруд та/або комплексів обладнання; за потреби використовувати технічні засоби фіксації та контролю, що унеможливають несанкціоновані зміни або маніпуляції даними; у разі аварії або надзвичайної події забезпечувати безпеку технічних та експлуатаційні дані для подальшого розслідування; надавати доступ до таких даних уповноваженим державним органам у встановленому законодавством порядку.

Відповідно задля забезпечення виконання запропонованого положення доцільно встановити юридичну відповідальність за його порушення шляхом доповнення адміністративного законодавства нормою у такій редакції:

Стаття 91⁷. Порушення вимог щодо збору, збереження та захисту технічних та експлуатаційних даних під час здійснення морських нафтогазових операцій

Невиконання або неналежне виконання вимог законодавства щодо збору, реєстрації, збереження чи захисту технічних та експлуатаційних даних під час здійснення морських нафтогазових операцій –

тягне за собою накладення штрафу на посадових осіб від п'ятдесяти до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Знищення, приховування, умисне пошкодження, фальсифікація або інше незаконне втручання у технічні та експлуатаційні дані, що підлягають збереженню для цілей контролю, нагляду або розслідування, а також перешкоджання доступу до таких даних уповноважених осіб –

тягне за собою накладення штрафу на посадових осіб від двохсот до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю строком на один рік.

Відповідно для забезпечення послідовності юридичної відповідальності, аналогічні дії, які потенційно могли призвести або призвели до суспільно небезпечних наслідків мають бути криміналізовані. Кримінально-правова норма може бути викладена у такій редакції:

Стаття 238¹. Незаконне втручання в технічні та експлуатаційні дані, пов'язані зі здійсненням морських нафтогазових операцій

1. Умисне знищення, приховування, фальсифікація або інше незаконне втручання в технічні чи експлуатаційні дані, що підлягають обов'язковому збиранню, реєстрації або збереженню під час здійснення морських нафтогазових операцій, якщо такі дії перешкодили здійсненню державного контролю, нагляду або розслідуванню аварії чи інциденту, –

караються штрафом від однієї тисячі до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років, або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на той самий строк.

2. Ті самі дії, вчинені повторно або після настання аварії чи надзвичайної ситуації, або з метою приховування загрози заподіяння значної шкоди довкіллю, життю чи здоров'ю людей, –

караються обмеженням волі на строк від двох до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого.

3. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені повторно або в місцевості, оголошеній зоною надзвичайної екологічної ситуації або якщо вони спричинили тяжкі наслідки, –

караються позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років.

Останньою, важливою в межах дослідження Директивою є Директива Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2022/2555 від 14 грудня 2022 року про заходи для високого спільного рівня кібербезпеки на всій території Союзу, внесення змін до Регламенту (ЄС) № 910/2014 та Директиви (ЄС) 2018/1972 та скасування Директиви (ЄС) 2016/1148 (Директива NIS 2). У документі визначено, що у своїх національних стратегіях кібербезпеки держави-члени мають вирішувати конкретні потреби у сфері кібербезпеки малих і середніх підприємств. Малі та середні підприємства на території Союзу репрезентують великий відсоток промислового та ділового ринку, і часто їм буває важко пристосуватися до нових практик ведення бізнесу в більш взаємозв'язаному світі та до цифрового середовища, де співробітники працюють з дому, а справи все більше ведуться онлайн. Деякі малі та середні підприємства стикаються зі специфічними викликами у сфері кібербезпеки, зокрема з низькою обізнаністю у сфері кібербезпеки, відсутністю дистанційної ІТ-безпеки, високою вартістю рішень у сфері кібербезпеки і підвищеним рівнем загроз на кшталт програм-вимагачів, для яких їм потрібно отримувати інструкції та допомогу. Малі та середні підприємства все частіше стають мішенями атак на ланцюжки постачання у зв'язку з менш жорсткими заходами управління ризиками кібербезпеки і керування атаками, а також з огляду на той факт, що вони мають обмежені безпекові ресурси. Атаки на ланцюжки постачання не лише мають вплив на малі та середні підприємства та їхні операції відособлено, але й мають каскадний ефект на більш масштабні атаки проти суб'єктів, яким вони забезпечували постачання. Держави-члени через свої національні стратегії кібербезпеки мають допомогти малим і середнім підприємствам упоратися з викликами, які стоять перед ними у ланцюжках постачання. Державам-членам потрібно мати контактний пункт для малих і середніх підприємств на

національному чи регіональному рівні, котрий надає інструкції та допомогу малим і середнім підприємствам або скеровує їх до відповідних органів за інструкціями і допомогою у питаннях, пов'язаних із кібербезпекою. Державам-членам також рекомендується пропонувати такі послуги як конфігурація вебсайтів та активація журналу подій мікропідприємствам і малим підприємствам, яким бракує таких можливостей [30].

Необхідно відзначити, що в Україні стратегія кібербезпеки була затверджена ще у 2021 році – до повномасштабної агресії російської федерації в Україну та введення у дію особливого правового режиму воєнного стану. Відповідно більшість актуальних проблем, зокрема тих, що пов'язані із забезпеченням кібербезпеки критичної інфраструктури у документі визначено не було, що ускладнює подальшу інтеграцію положень вказаної вище Директиви у національне законодавство. Енергетичний сектор, так само як і його нафтогазовий підсектор потребує посиленого захисту, оскільки актуалізовані спроби посягання на кібербезпеку відповідних підприємств може призвести не тільки до ускладнення їх подальшої роботи, а і більш тяжких наслідків, якими є завдання матеріальної шкоди у значних розмірах, порушення екологічної безпеки, а також спричинення шкоди населенню. Одночасно із цим, не можна не відмітити, що частково у стратегії забезпечення кібербезпеки в Україні окремі положення щодо захисту критичної інфраструктури було виокремлено.

Так, наприклад, вказано, що Україна забезпечить ефективну протидію розвідувально-підривній діяльності у кіберпросторі та кібертероризму шляхом: створення відповідно до схвалених концептуальних засад загальнодержавної системи виявлення кібератак, протидії актам кібертероризму і кібершпигунства щодо об'єктів критичної інформаційної інфраструктури; удосконалення аналітичного і криміналістичного забезпечення контррозвідувального захисту кібербезпеки держави за рахунок впровадження інноваційних методик обробки та оцінки цифрових даних, формування електронних доказів; посилення спроможностей у проведенні негласних перевірок стану готовності об'єктів критичної інфраструктури до можливих кібератак та кіберінцидентів, поступово

охопивши такими заходами всі такі об'єкти; посилення контррозвідального захисту сфери електронних комунікацій, ІТ-сфери, афілійованого з ними середовища, спрямованого на виявлення, попередження і припинення розвідально-підривних посягань спецслужб іноземних держав на національну безпеку України у сфері кібербезпеки; створення технологічних можливостей для автоматичного виявлення кібератак у режимі реального часу в потоках даних загальнодержавних інформаційно-комунікаційних систем та на окремих об'єктах критичної інфраструктури, їх блокування та визначення пріоритетності; вдосконалення нормативно-правового, організаційного та кадрового забезпечення загальнодержавної системи боротьби з тероризмом у частині, що стосується залучення правоохоронних органів до здійснення заходів з попередження, виявлення і припинення актів кібертероризму [18].

Із урахуванням того, що у аналізованій Директиві підсектор нафти сектору енергетики віднесено до секторів високої критичності, а також враховуючи положення ст. 2, де визначено, що незалежно від їхнього розміру, цю Директиву також застосовують до суб'єктів за умови, що: послуги надають: постачальники публічних електронних комунікаційних мереж або загальнодоступних електронних комунікаційних послуг; надавачі довірчих послуг; реєстри доменних імен верхнього рівня та надавачі послуг системи доменних імен; суб'єкт є єдиним у державі-члені надавачем послуги, яка є суттєвою для підтримки критичної соціальної або економічної діяльності; перебої у наданні послуги цим суб'єктом можуть мати значний вплив на суспільну безпеку, громадську безпеку чи громадське здоров'я; перебої у наданні послуги цим суб'єктом можуть спричинити значний системний ризик, зокрема для секторів, де такі перебої можуть мати транскордонний вплив; суб'єкт є критично важливим внаслідок своєї специфічної важливості на національному чи регіональному рівні для певного сектору чи типу послуг, або ж для інших взаємозалежних секторів у державі-члені; суб'єкт є суб'єктом публічної адміністрації: центрального уряду, визначеного державою-членом відповідно до національного права; або на місцевому рівні, як визначено державою-членом

відповідно до національного права, що за результатами ризик-орієнтованого оцінювання надає послуги, перебої у наданні яких можуть мати значний вплив на суспільну або економічну діяльність [30], доцільним видається внести зміни до адміністративного законодавства шляхом встановлення відповідальності за невиконання вимог кіберзахисту об'єктів критичної інфраструктури. Норму доцільно викласти у такій редакції:

Стаття 188⁵⁸. Невиконання вимог щодо забезпечення кіберзахисту об'єктів критичної інфраструктури

Невиконання або неналежне виконання посадовими особами суб'єктів господарювання, що належать до об'єктів критичної інфраструктури, встановлених законодавством вимог щодо забезпечення кіберзахисту інформаційних, електронних комунікаційних та технологічних систем, –

тягне за собою накладення штрафу на посадових осіб від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Невиконання законних вимог уповноваженого органу у сфері кібербезпеки щодо усунення порушень вимог кіберзахисту об'єктів критичної інфраструктури –

тягне за собою накладення штрафу на посадових осіб від двохсот до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені повторно протягом року, –

тягнуть за собою накладення штрафу від трьохсот до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Відповідно, якщо такі дії мають підвищений ступінь суспільної небезпечності вони мають бути криміналізовані. Кримінально-правову норму доцільно викласти у такій редакції:

Стаття 363². Порушення вимог кіберзахисту об'єктів критичної інфраструктури

1. Умисне невиконання або неналежне виконання службовою особою суб'єкта господарювання, що є оператором об'єкта критичної інфраструктури,

встановлених законодавством вимог щодо забезпечення кіберзахисту інформаційних, комунікаційних та технологічних систем, якщо це створило загрозу порушення їх функціонування, –

карається штрафом від двох тисяч до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до трьох років, з позбавленням права обіймати певні посади на строк до трьох років.

2. Ті самі дії, якщо вони спричинили аварію або інші тяжкі наслідки, – караються обмеженням волі на строк від трьох до п'яти років з позбавленням права обіймати певні посади на строк до трьох років.

3. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені в умовах воєнного стану або щодо об'єктів енергетичної інфраструктури, – караються позбавленням волі на строк до п'яти років.

Таким чином, проведене дослідження надало підставу для констатації, що на сьогоднішній день більшість положень Директив щодо регулювання діяльності у нафтогазовій галузі залишається неінтегрованими у національні законодавчі та інші нормативно-правові акти, що зумовлює інтенсифікацію відповідних правопорушень.

*Аналіз законодавства Європейського Союзу надав можливість виявити такі актуальні напрями розвитку національного законодавства щодо запобігання адміністративним правопорушенням у нафтогазовій галузі та наближення його до *acquis communautaire*: 1) забезпечення поетапного правового механізму захисту даних під час здійснення морських нафтогазових операцій шляхом встановлення алгоритму збору та захисту технічних та експлуатаційних даних під час морських нафтогазових операцій, а також встановлення адміністративної та кримінальної відповідальності за його порушення; 2) сприяння подальшому розвитку механізму забезпечення безпеки критичної інфраструктури у енергетичному секторі, зокрема шляхом встановлення відповідальності за порушення вимог щодо забезпечення кіберзахисту об'єктів критичної інфраструктури; 3) удосконалення механізму захисту екологічної безпеки під час здійснення діяльності у нафтогазовій галузі;*

4) посилення комплаєнс-процедур, які здійснюються в межах нафтогазової промисловості.

Висновки до розділу 3

1 Аналіз положень адміністративного законодавства дав змогу систематизувати адміністративні правопорушення, що вчиняють у нафтогазовій галузі, на такі групи: 1) адміністративні правопорушення, пов'язані з порушенням законодавства з безпечного ведення робіт у галузях промисловості; 2) адміністративні правопорушення, пов'язані з витрачанням/використанням/користуванням паливно-енергетичними ресурсами; 3) адміністративні правопорушення, пов'язані з порушенням екологічних норм під час здійснення діяльності в нафтогазовій галузі.

2. З'ясовано, що основними напрямками запобігання адміністративним правопорушенням у нафтогазовій галузі є такі: 1) удосконалення нормативно-правового забезпечення (гармонізація національного законодавства з міжнародними та європейськими стандартами, удосконалення правил ліцензування та контролю в цій сфері тощо); 2) посилення організаційно-управлінських й економічних заходів (розроблення процедур комплаєнс-контролю, мінімізація корупційних ризиків, удосконалення взаємодії між суб'єктами, відповідальними за реалізацію державної політики в нафтогазовому комплексі, тощо); 3) підвищення ефективності інформаційно-просвітницьких заходів.

3. Систематизовано основні міжнародні та європейські правові документи, положення яких доцільно інтегрувати в національне законодавство у сфері регулювання діяльності в нафтогазовій галузі: Директива (ЄС) 2023/1791 Європейського парламенту та Ради від 13 вересня 2023 року щодо енергоефективності та внесення змін до Регламенту (ЄС) 2023/955; Директива 2013/30/ЄС Європейського парламенту та Ради від 12 червня 2013 року про безпеку морських нафтогазових операцій та внесення змін до Директиви

2004/35/ЄС; Директива Європейського парламенту і Ради (ЄС) 2022/2555 від 14 грудня 2022 року про заходи для високого спільного рівня кібербезпеки на всій території Союзу, внесення змін до Регламенту (ЄС) № 910/2014 і Директиви (ЄС) 2018/1972 та скасування Директиви (ЄС) 2016/1148 (Директива NIS 2).

4. Наведено додаткові аргументи стосовно доцільності розроблення стратегії забезпечення безпеки критичної інфраструктури в умовах дії особливого правового режиму воєнного стану. Цей документ, з огляду на вразливості та потенційні критичні наслідки порушень у роботі паливно-енергетичного комплексу, має визначати ключові загрози для його об'єктів; основні напрями забезпечення безпеки об'єктів (технічної, кадрової, кібербезпеки тощо); систему управління та координації, зокрема ролі операторів та особливостей взаємодії з міжнародними партнерами; програму фінансового та ресурсного забезпечення; способи здійснення моніторингу/аудиту й оцінювання ефективності.

ВИСНОВКИ

У дисертації на основі дослідження теоретико-прикладних засад адміністративної відповідальності та законодавчих положень щодо регулювання діяльності паливно-енергетичного комплексу з'ясовано сутність, зміст, ознаки та види правопорушень, що вчиняють у нафтогазовій галузі, визначено адміністративно-правовий статус суб'єктів, які здійснюють діяльність щодо запобігання правопорушенням, які вчиняють у нафтогазовій галузі, надано характеристику змісту адміністративно-правового забезпечення запобігання таким деліктам, а також розроблено сукупність заходів, спрямованих на вдосконалення національного законодавства та практики його застосування в цій сфері. Основні результати здійсненого дослідження такі:

1. Визначено, що діяльність нафтогазової галузі як провідної галузі економіки України, правові, економічні й організаційні засади якої визначає комплексний нормативно-правовий акт – Закон України «Про нафту і газ», а також Закон України «Про угоди про розподіл продукції» є предметом адміністративно-правового регулювання, що підтверджує наявність усіх його ознак. Нафтогазова галузь також є об'єктом державного регулювання. На сучасному етапі державотворення адміністративно-правове регулювання діяльності нафтогазової галузі має не тільки бути спрямовано за забезпечення суспільних відносин у цій сфері, а й передбачати комплекс заходів і засобів подолання ризиків та загроз, які можуть стати наслідком чисельних злочинів, що вчиняють представники російської федерації на території України, а також на забезпечення можливості створення та реалізації інноваційних проєктів щодо розвитку нафтогазової галузі.

2. Виокремлено проблемні питання, які потребують подальшого вивчення та розв'язання: 1) удосконалення адміністративно-правових норм щодо адміністративної відповідальності за порушення нафтогазовими підприємствами законодавства щодо захисту навколишнього природного середовища; 2) удосконалення комплаєнс-процедур на підприємствах, які займаються

діяльністю з видобутку газу та нафти; 3) диференціація адміністративних і кримінальних правопорушень, які вчиняють у нафтогазовому секторі, їх актуалізація; 4) приведення національного адміністративного законодавства відповідно до вимог міжнародних і європейських стандартів забезпечення діяльності нафтогазової галузі.

3. Доведено доцільність запозичення та інтеграції в національне адміністративне законодавство та практику його застосування позитивного досвіду зарубіжних держав, зокрема в частині: 1) встановлення особливих адміністративних санкцій за правопорушення в нафтогазовій галузі, які призвели до порушення екологічної безпеки (Норвегія); 2) закріплення обов'язку щодо створення та запровадження в діяльність нафтогазових компаній комплаєнс-процедур, зокрема це також стосується і приватних компаній (Франція); 3) удосконалення превентивної моделі шляхом створення та запровадження превентивних заходів у стратегіях розвитку нафтогазової галузі (Франція); 4) створення диференційованого та розгалуженого алгоритму отримання ліцензії на здійснення діяльності в нафтогазовій галузі (Велика Британія).

4. Удосконалено класифікацію правопорушень, що вчиняють у нафтогазовій галузі за такими критеріями: 1) за галуззю законодавства: кримінальні правопорушення; адміністративні правопорушення, господарські правопорушення; цивільні правопорушення; екологічні правопорушення; 2) за характером наслідків: правопорушення з майновою шкодою; правопорушення з екологічною шкодою; правопорушення, що спричиняють негативний вплив на енергетичну безпеку; правопорушення, що спричиняють репутаційну шкоду; 3) за суб'єктом складом: правопорушення, що вчиняють фізичні особи; правопорушення, що вчиняють юридичні особи; правопорушення, що вчиняють спеціальні суб'єкти.

5. Систематизовано суб'єктів адміністративно-правового регулювання діяльності національної нафтогазової галузі за такими критеріями: 1) за рівнем державного управління: суб'єкти, які здійснюють повноваження загальнодержавного характеру; центральні органи виконавчої влади галузевої,

міжгалузевої та функціональної компетенції; центральні органи виконавчої влади зі спеціальним статусом; органи місцевого самоврядування; 2) за способом реалізації адміністративно-правових повноважень: суб'єкти, які здійснюють правотворчу діяльність; суб'єкти, які здійснюють дозвільно-ліцензійну діяльність; суб'єкти, які здійснюють контроль-наглядову діяльність; суб'єкти, які здійснюють координацію; 3) за функціональною спрямованістю адміністративно-правових повноважень: суб'єкти стратегічного управління; суб'єкти, які здійснюють державне регулювання та ресурсне забезпечення нафтогазової галузі; суб'єкти, що регулюють відносини між роботодавцем і працівником з питань безпеки та виробничого середовища.

6. Обґрунтовано, що забезпечення умов дотримання законодавства у сфері використання надр здійснюють шляхом визначення переліку заходів, які можуть бути застосовані до осіб, що їх порушують: 1) спеціальні адміністративно-господарські – анулювання спеціального дозволу; призупинення діяльності підприємства; вилучення видобутих із порушенням законодавства ресурсів; 2) дисциплінарна відповідальність, яка може бути застосована до працівників підприємств, які порушили законодавство в досліджуваній сфері, що пов'язано з невиконанням або неналежним виконанням обов'язків; 3) цивільно-правова відповідальність – відшкодування збитків, які було заподіяно державі через порушення законодавства у сфері використання надр; 4) адміністративна відповідальність за адміністративні правопорушення, пов'язані з порушенням вимог щодо охорони надр, порядку здійснення господарської діяльності тощо; 5) кримінальна відповідальність за порушення правил охорони або використання надр.

7. Визначено, що адміністративні правопорушення, що вчиняють у нафтогазовій галузі, може бути систематизовано так: 1) адміністративні правопорушення, пов'язані з порушенням законодавства з безпечного ведення робіт у галузях промисловості; 2) адміністративні правопорушення, пов'язані з витрачанням/використанням/користуванням паливно-енергетичними ресурсами;

3) адміністративні правопорушення, пов'язані з порушенням екологічних норм під час здійснення діяльності в нафтогазовій галузі.

8. Доведено, що більшість положень Директив щодо регулювання діяльності в нафтогазовій галузі залишаються неінтегрованими в національні законодавчі й інші нормативно-правові акти, і це зумовлює інтенсифікацію відповідних правопорушень. Аналіз законодавства Європейського Союзу надав можливість виявити такі актуальні напрями розвитку національного законодавства щодо запобігання адміністративним правопорушенням у нафтогазовій галузі й наближення його до *acquis communautaire*: 1) забезпечення поетапного правового механізму захисту даних під час здійснення морських нафтогазових операцій шляхом встановлення алгоритму збору та захисту технічних й експлуатаційних даних під час морських нафтогазових операцій, а також встановлення адміністративної та кримінальної відповідальності за його порушення; 2) сприяння подальшому розвитку механізму забезпечення безпеки критичної інфраструктури в енергетичному секторі, зокрема шляхом встановлення відповідальності за порушення вимог щодо забезпечення кіберзахисту об'єктів критичної інфраструктури; 3) удосконалення механізму захисту екологічної безпеки під час здійснення діяльності в нафтогазовій галузі; 4) посилення комплаєнс-процедур, які здійснюються у межах нафтогазової промисловості.

9. Сформовано рекомендації з удосконалення законодавства, що регулює діяльність у нафтогазовій галузі, зокрема Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо відповідальності за правопорушення, які посягають на нормальну діяльність у паливно-енергетичному комплексі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. 2023 EITI Standard: Summary of changes. Key changes to the EITI Standard. URL: <https://eiti.org/documents/2023-eiti-standard-summary-change>
2. Act 29 November 1996 No. 72 relating to petroleum activities. URL: <https://www.sodir.no/en/regulations/acts/act-29-november-1996-no2.-72-relating-to-petroleum-activities>
3. Ambiente Italia. URL: <https://www.ambienteitalia.it/en/chi-siamo/>
4. Code de l'énergie. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/section_lc/LEGITEXT000023983208/LEGISCTA000023986232/#LEGISCTA000023986232
5. Directive (EU) 2023/1791 of the European Parliament and of the Council of 13 September 2023 on energy efficiency and amending Regulation (EU) 2023/955 (recast). URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2023/1791/oj/eng>
6. Directive 2013/30/EU of the European Parliament and of the Council of 12 June 2013 on safety of offshore oil and gas operations and amending Directive 2004/35/EC Text with EEA relevance. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2013/30/oj/eng>
7. Eaton T. Theft and smuggling of petroleum products. DOI:10.4324/9781003043645-19
8. Jahidi Z., Mohd-Danuri M. S., Abd-Karim S. B. Regulatory Non-Compliance and Its Limitations Towards Risk Minimisation in the Oil and Gas Industry. *Journal of Project Management Practice*, Vol.4, Issue 1, 2024, P. 42-61.
9. OECD (2016), Corruption in the Extractive Value Chain: Typology of Risks, Mitigation Measures and Incentives, OECD Development Policy Tools, OECD Publishing, Paris. URL: <http://dx.doi.org/10.1787/9789264256569-en>
10. Open Government Partnership. URL: <https://www.opengovpartnership.org/about/>
11. Petroleum Act 1998. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1998/17/section/4>

12. Shumilo O., Shekhovtsov V., Anisimova H., Diligul A., Pakhomov V. Administrative and Legal Regulation in the Field of Subsoil Use in Ukraine and Foreign Countries. URL: <https://www.abacademies.org/articles/administrative-and-legal-regulation-in-the-field-of-subsoil-use-in-ukraine-and-foreign-countries-11438.html>
13. Tsybka A. Administrative and legal measures to overcome threats to energy security of Ukraine in the oil and gas sector. URL: <https://journals.uran.ua/journal-vjhr/article/view/295325/288203>
14. Аблєєва І. Ю., Пляцук Л.Д. Системний підхід до підвищення екологічної безпеки нафтовидобувних територій : монографія. Суми : Сумський державний університет, 2021. 275 с.
15. Ахірей М. М. Підвищення ефективності управління безпекою праці у нафтогазовій промисловості на основі поведінкової безпеки : дис. ... канд. техн. наук : 05.26.01 – Охорона праці. Національний технічний університет «Дніпровська політехніка». Дніпро, 2021. 212 с.
16. Бакай Д.О. Державний контроль у нафтогазовому секторі України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2015. 23 с.
17. Баула О.В., Ружевич Д.І. Передумови інноваційного розвитку нафтогазової галузі України в умовах трансформації економіки. URL: https://economicscience.net/wp-content/uploads/2024/08/8.24._topic_Oleksii-Baula-Dmytro-Ruzhevych-95-106-1.pdf
18. Безпечний кіберпростір - запорука успішного розвитку країни. Стратегія кібербезпеки України, затверджена Указом Президента України від 26 серпня 2021 року № 447/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/447/2021#Text>
19. Битяк О.Ю. Проблеми розвитку електроенергетичного комплексу та електроенергетичного законодавства. URL: https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2018/10/Zadykhailo/Zadykhailo_2013_6.pdf
20. Благодарний А. М., Лисенко О. В. Антропологічна компонента попередження адміністративної деліктності. URL:

<http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/322/8760/18361-1?inline=1>

21. Вирок Долинського районного суду Івано-Франківської області 19 травня 2021 року (справа №: 343/775/21). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97007291>

22. Воронін Я.Г. Дозвільна діяльність у нафтогазовому комплексі України: адміністративно-правовий аспект : автореф. дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.07 Харків, 2016. 44 с.

23. Воронін Я.Г. Аналіз адміністративно-правового регулювання вітчизняної нафтогазової галузі. URL: <http://www.apdp.in.ua/v76/6.pdf>

24. Воронін, Я. Г. Громадський контроль у нафтогазовому комплексі України: питання правової регламентації. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція. 2014. № 10-2, т. 1. С. 87-90.

25. Гумін О. М., Пряхін Є. В. Адміністративно-правове забезпечення: поняття та структура. *Наше право*. 2014. № 4. С. 46-50.

26. Даценко О. М. Адміністративно-правове регулювання нафтогазового комплексу України: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Класич. приват. ун-т. Запоріжжя, 2016. 210 с.

27. Джафарова О.В. Дозвільна діяльність органів публічної адміністрації в Україні: адміністративно-правові засади: дис. ... доктора юрид. наук: 12.00.07. Х, 2015. 572 с.

28. Дзюндзюк В.Б., Мельтюхова Н.М. Публічне адміністрування в Україні : навчальний посібник. Харків : Магістр, 2011. 306 с.

29. Директива 2013/34/ЄС Європейського парламенту та Ради від 26 червня 2013 року про річну фінансову звітність, консолідовану фінансову звітність та пов'язані з нею звіти певних типів підприємств, що вносить зміни до Директиви Європейського Парламенту та Ради 2006/43/ЄС та скасовує Директиви Ради 78/660/ЄЕС та 83/349/ЄЕС. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2013/34/2024-01-09>

30. Директива Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2022/2555 від 14 грудня 2022 року про заходи для високого спільного рівня кібербезпеки на всій території Союзу, внесення змін до Регламенту (ЄС) № 910/2014 та Директиви (ЄС) 2018/1972 та скасування Директиви (ЄС) 2016/1148 (Директива NIS 2). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/9a3_001-22#Text

31. Директива Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2022/2557 від 14 грудня 2022 року про стійкість критично важливих суб'єктів та скасування Директиви Ради 2008/114/ЄС. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/9a3_002-22#Text

32. Діденко С.В. Адміністративно-правове забезпечення обігу та застосування зброї в Україні: дис. ... доктора юрид. наук: 12.00.07. К., 2016. 443 с.

33. Добровінський А.В. Європейські стандарти діяльності поліції та їх реалізація в Україні. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/11_04_2019/pdf/47.pdf

34. Домброван Н.В., Ізбаш К.С. Превентивні заходи реагування поліції на правопорушення. *Соціально-правові студії*. 2020. Випуск 3 (9). С. 84-90.

35. Дронік Д.С. Напрями адміністративної поліцейської діяльності патрульної поліції. URL: <https://ljd.dnuvs.ukr.education/wp-content/uploads/2022/06/dronik.pdf>

36. Дубова К. О. Тенденції розвитку законодавства про адміністративну відповідальність (прогностичний підхід): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. Запорізький національний університет. 2023. 26 с.

37. Дубовий Є.О. Адміністративно-правовий механізм контрольно-наглядової діяльності правоохоронних органів у сфері обігу підакцизних товарів в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. Випуск 4. 2020. С. 98–106

38. Дудла П. А. Міжнародний досвід запобігання правопорушенням у нафтогазовій галузі. *Право і правоохоронна діяльність: сучасний вимір і виклики глобалізації* : матеріали круглого столу (Київ, 6 груд. 2024 р.). Київ, 2024. С. 67–69.

39. Дудла П. А. Адміністративно-правовий статус суб'єктів, що здійснюють регулювання у нафтогазовій сфері. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2025. Вип. 6. С. 17–22.

40. Дудла П. А. Запобігання правопорушенням у нафтогазовій галузі: досвід Норвегії. *Сучасна доктрина юридичної практики та правоохорони* : матеріали круглого столу (Київ, 22 берез. 2024 р.). Київ, 2024. С. 61–62.

41. Дудла П. А. Контроль як метод запобігання правопорушенням у нафтогазовій галузі. *Право і суспільство*. 2025. № 6. С. 751–756.

42. Дудла П. А. Особливості адміністративно-правового регулювання діяльності національної нафтогазової галузі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 12. С. 363–366.

43. Дудла П. А. Особливості удосконалення адміністративного законодавства в частині відповідальності за правопорушення у нафтогазовій галузі. *Правові новели*. 2025. № 27. С. 293–299.

44. Дудла П. А. Особливості формування та реалізації політики у сфері ефективного використання паливно-енергетичних ресурсів в умовах дії особливого правового режиму воєнного стану. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2025. № 6 (74). С. 103–107.

45. Єрмолаєва Т.В. Особливості правового забезпечення екологічної безпеки при застосуванні нафти та нафтопродуктів та інших небезпечних речовин. URL:

https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/11211/1/Ermolaeva_120-123.pdf

46. Єсімов С. С. Проблеми формування законодавства України про адміністративні правопорушення з точки зору юрисдикційної діяльності Національної поліції. URL:

<https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/4407/1/%D1%94%D1%81%D1>

%96%D0%BC%D0%BE%D0%B2%20%D0%BC%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%8F.pdf

47. Журавель Я.В. Адміністративно-правове забезпечення децентралізації органів виконавчої влади в Україні : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.07. Національний авіаційний університет. Київ, 2021. 517 с.

48. Загальна теорія права: Підручник / За заг. ред. М.І. Козюбри. К.: Ваіте, 2015. 392 с.

49. Загальне адміністративне право : підручник / Гриценко І.С., Мельник Р.С., Пухтецька А.А. та ін.; за заг. ред. І.С. Гриценка. К.: Юринком Інтер, 2015. 568 с.

50. Звіт про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії росії проти України станом на листопад 2024 року. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2025/02/KSE_Damages_Report-November-2024-UA.pdf

51. Здреник І.В., Рудий Н.Я. Теоретико-правова конструкція громадського контролю як засобу запобігання та протидії корупції. URL: <http://journals.lvduvs.lviv.ua/index.php/law/article/view/813/795>

52. Злочинність у паливно-енергетичній сфері України: кримінологічна характеристика та запобігання : монографія / Б. М. Головкін, Г. Ю. Дарнопих, І. О. Христич та ін. ; за заг. ред. Б. М. Головкіна. Х. : Право, 2013. 248 с.

53. Ільєва Н.В., Ковальчук О.М. Класифікація суб'єктів адміністративного права та місце в ній адвоката. URL: <http://pd.onu.edu.ua/article/view/304861/298183>

54. Казанчук І.Д. Підвищення рівня професіоналізму поліцейських – запорука успіху антикорупційної політики правоохоронної системи України. *Правові, економічні та соціальні аспекти протидії корупції в сучасних умовах*: тези науково-практичного семінару, м. Миколаїв, 20-21 травня 2016 р. Миколаїв : Національний унів-т кораблебудування ім. адмірала Макарова, 2016. URL: <http://conference.nuos.edu.ua/catalog/>

55. Кантор Н.Ю. Адміністративно-правовий механізм запобігання правопорушенням у сфері економіки як основа забезпечення економічної стабільності держави. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/may/2093/vnulpurn20158249.pdf>

56. Катріч Д.К. Мета та завдання Національної поліції України: теоретико-правовий аспект. URL: http://www.lj.kherson.ua/2017/pravo03/part_2/5.pdf.

57. Кельман М.С. Загальна теорія держави і права: методологічні проблеми розвитку та системний аналіз: монографія. Тернопіль: Тернограф, 2007. 152 с.

58. Ківалов С.В., Біла Р.В. Адміністративне право України: навчально-методичний посібник. 3-є вид., перероблене і доп. Одеса: Фенікс, 2008. 394 с.

59. Кісіль З.Р. Адміністративно-правовий статус працівника міліції як фактор протидії професійній деформації. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2008. № 2. С. 123–126.

60. Коваленко Л.П. Поліцейські заходи патрульної поліції. *Вісник Запорізького національного університету*. 2016. № 4. С. 59–64.

61. Ковалів М.В. Основи управління в органах внутрішніх справ : навч. посіб. Львів : ЛьвДУВС, 2010. 329 с.

62. Кодекс систем розподілу, затверджений постановою НКРЕКП 14.03.2018 № 310. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0310874-18#Text>

63. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-Х. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>

64. Конституція від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

65. Корнійченко А.О. Адміністративно-правовий механізм запобігання булінгу в Україні: дис. ... д-р філософії: 081 (Право). Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка. Кропивницький, 2021. 270 с.

66. Корнійченко А.О. До питання визначення дефініції адміністративно-правового механізму запобігання булінгу в Україні. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля*. Серія: Право. 1(1). 2020. С. 142–148.
67. Корольова В.В. Функції поліції України як юридична категорія. *Legal Bulletin*, № 4. 2022. С. 69–73.
68. Кривицький Ю.В. Механізм правового регулювання в сучасній теорії права. *Часопис Київського університету права*. 2009. № 4. С. 74–79
69. Кривов'яз Е. С. Нафтогазова галузь як об'єкт державного регулювання та предмет адміністративно-правового регулювання. *KELM*. 2023. № 7 (59). С. 421–424
70. Кривов'яз Е.С. Адміністративно-правові засади державного регулювання нафтогазової галузі. Дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. НДІ публ. права. Київ, 2025. 208 с.
71. Криштанович М. Ф. Функції Національної поліції України в системі забезпечення публічної безпеки й порядку в державі. *Публічне управління у сфері державної безпеки та митної справи*. № 2 (25). 2020. С. 192–195.
72. Куракін О. М. Особливості предмета правового регулювання. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 3. С. 28-33.
73. Куракін О.М. Структура механізму правового регулювання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія ПРАВО. Випуск 35. Частина II. Том 1. 2015. С. 46–49
74. Кучеренко І.Г. Форми та методи контрольно-наглядової діяльності у сфері публічних закупівель. *Юридична наука*. № 2(104). 2020. С. 192–202
75. Лакійчук Я.О. До характеристики організаційних заходів поліції щодо здійснення нею превентивних заходів. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Вип. 1. Т. 4. С. 121-126.
76. Ластович Д.М. Місце та значення поліцейських послуг в діяльності національної поліції. *Форум права*. 2016. № 1. С. 141–146.
77. Литвин Д.І. Особливості адміністративно-примусової діяльності підрозділів ДАІ. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2010. № 2. С. 192–194.

78. Литвин І. Сутність системи суб'єктів адміністративно-правових відносин у сфері надання освітніх послуг. URL: <http://www.pgp-journal.kiev.ua/archive/2016/05/13.pdf>

79. Ліпін Ю.О. Розслідування заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем у паливноенергетичному комплексі України : дис. доктора філософії 081 «Право» Київ. 2021. 302 с.

80. Ліцензійні умови провадження господарської діяльності з транспортування природного газу, затверджених постановою Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг від 16.02.2017 № 201. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0201874-17#Text>

81. Ліцензійні умови провадження господарської діяльності з транспортування нафти, нафтопродуктів магістральним трубопроводом, затверджених постановою Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг від 16.02.2017 № 202. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0202874-17#Text>

82. Мазур І.М. Теоретичні засади раціонального використання паливно-енергетичних ресурсів. URL: <https://visnyk.iful.edu.ua/wp-content/uploads/2019/02/7-49-13.pdf>

83. Майоров В.В. Мета діяльності Національної поліції України: сучасні погляди на розуміння. *Правова позиція*. № 4 (25), 2019. С. 186–190

84. Макаренко Н. Еколого-правовий аспект відповідальності суб'єктів нафтогазовидобування за порушення законодавства про нафту та газ. *Юридичні науки*. № 92. 2012. С. 83-88

85. Малиновський В. Я. Державне управління : навч. посіб.. Луцьк : Вежа, 2000. 558 с.

86. Маркова О.О. Адміністративна процедура контролю (нагляду). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція. № 49. 2021. С. 64–68

87. Матвійчук А.В. Адміністративно-правове забезпечення державної регуляторної політики. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 1. С.108-111

88. Матійчук Л. П. Особливості системного забезпечення безпеки газового ринку України. URL: https://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2022-2_0-pages-58_65.pdf

89. Мачуська І.Б. Адміністративна відповідальність за правопорушення у сфері надрокористування: теоретико-правовий аспект. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2022/05/37.pdf>

90. Машніцька Н.В. Сутність переконання як методу адміністративної діяльності міліції. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2012. № 3 (58). С. 204–211.

91. Мельник І.В. Застосування заходів адміністративного примусу в умовах розбудови правової держави : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2004. 186 с.

92. Мельничук С.М. Контрольно-наглядова форма правозастосовної діяльності: особливості теоретичного розуміння. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. № 7. 2016. С. 62–68

93. Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації. Набула чинності 04 січня 1969 р., для України – 07 квітня 1969 р. Конвенція підписана Українською РСР 07 березня 1966 року, Ратифікована Президією Верховної Ради Української РСР 21 січня 1969 року із застереженням до статті 22, Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 14 березня 1989 року № 7248-11 застереження до статті 22 Конвенції зняте.

94. Міжнародна поліцейська енциклопедія: у 10 т. / Відп. ред. Ю.І. Римаренко, Я.Ю. Кондратьєв, В.Я. Тацій, Ю.С. Шемшученко. Т. І. К.: Концерн «Видавничий дім Ін Юре», 2003. 1232 с.

95. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права. – Прийнята 16 грудня 1966 р. Ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української

РСР 19 жовтня 1973 р. № 2148-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043

96. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права. – Прийнята 16 грудня 1966 р. Ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 19 жовтня 1973 р. № 2148-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text

97. Міловідова С.В. Попередження та протидія адміністративним правопорушенням в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ : Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, 2016. 231 с.

98. Мовчан М.А. Застосування спеціальних засобів як захід адміністративного припинення. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2010. № 1. С. 137–144.

99. Моргунов О.А. Поняття та механізм адміністративно-правового регулювання публічного адміністрування сфер фізичної культури і спорту. URL: http://www.lsej.org.ua/3_2019/72.pdf

100. Музичук О. М. Види та форми контролю за діяльністю міліції. *Вісник Харківськ. нац. ун-ту внутр. справ*. 2010. № 49. С. 98–105.

101. Музичук О.М. Форми контролю за діяльністю правоохоронних органів. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/3506a36a-10e0-4c4d-bfbb-87988ad24845/content>

102. Мурза В. В. Форми та методи державної контрольно-наглядової діяльності. *Публічне право*. 2013. № 2 (10). С. 110-116

103. Надьон О. В. Адміністративно-правове забезпечення фінансової безпеки банків: поняття та необхідні ознаки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2016. Вип. 39(2). С. 17-21.

104. Назаренко, Д. О. Адміністративний нагляд чи контроль за поведінкою осіб, звільнених з місць позбавлення волі. *Від громадянського суспільства до правової держави* : міжнар. наук.-практ. конф., Харків, 28 квіт. 2006 р. Х., 2006. С. 96–99.

105. Національна економічна стратегія на період до 2030 року, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 р. № 179. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-%D0%BF#Text>

106. Національний план захисту та забезпечення безпеки та стійкості критичної інфраструктури, затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 19 вересня 2023 р. № 825-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/825-2023-%D1%80#Text>

107. Основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2030 року, затверджених Законом України від 28 лютого 2019 року № 2697-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text>

108. Остапенко О. Наукові уявлення про механізм адміністративно-правового регулювання. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ (серія юридична)*. 2010. № 2. С. 142-149.

109. Остапенко О. Про сучасні правові засади протидії вчиненню адміністративних правопорушень. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2018/jun/13208/182-187.pdf>

110. Пал Л. Міграційні потоки у сучасному світі. К. : Основи, 1999. 137 с.

111. Парханов Г.Р. Превентивна робота підрозділів Національної поліції у сфері дозвільної системи. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/2754e089-1720-4dbc-b113-d75882dd18e7/content>

112. Пахомов В. В. Організаційно-правові засади здійснення державного контролю за правозастосовчою діяльністю податкових органів: дис.... канд. юрид. наук : 12.00.07. Х., 2007. 187 с.

113. Поліцейська діяльність : підручник / за заг. ред. проф. С. С. Вітвіцького. Київ : ВД Дакор, 2021. 372 с.

114. Положення про Державну службу геології та надр України, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2015 р. № 1174. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1174-2015-%D0%BF#Text>

115. Положення про Державну екологічну інспекцію України, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 19 квітня 2017 р. № 275. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/275-2017-%D0%BF#Text>

116. Положення про Міністерство енергетики України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17 червня 2020 р. № 507. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/507-2020-%D0%BF#Text>

117. Порядок ведення Державного реєстру нафтових та газових свердловин, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 21 липня 2023 р. № 750. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/750-2023-%D0%BF#Text>

118. Порядок ведення Державного реєстру спеціальних дозволів на користування надрами, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 30 червня 2023 р. № 659. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/659-2023-%D0%BF#Text>

119. Порядок проведення моніторингу рівня безпеки об'єктів критичної інфраструктури, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 22 липня 2022 року № 821. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/821-2022-%D0%BF#Text>

120. Порядок розслідування зловживань та інших порушень на оптовому енергетичному ринку, затверджений Постановою Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг від 26.09.2023 № 1756. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1756874-23#Text>

121. Постанова Кабінету Міністрів України від 12.10.1992 № 576 «Про затвердження Положення про дозвільну систему». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/576-92-п#Text>

122. Постанова Кам'янець-Подільського міськрайонного суду Хмельницької області від 22 грудня 2011 р. (справа № 2-а-8785/11). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/21713993>

123. Постанова Подільського районного суду м. Києва від 26 квітня 2024 року (справа № 758/14042/23). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118655495>

124. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за порушення вимог законодавства про охорону праці та охорону надр». URL: https://w2.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=9071&skl=7

125. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо відповідальності за порушення законодавства в нафтогазовій сфері». URL: https://w2.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=4536&skl=5

126. Правила безпеки в нафтогазодобувній промисловості, затверджені Наказом Міністерства економіки України від 27 квітня 2023 року № 2610. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0928-23#Text>

127. Про Антимонопольний комітет України: Закон України від 26.11.1993 № 3659-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3659-12#Text>

128. Про внесення змін до деяких законів України щодо врегулювання повноважень центральних органів виконавчої влади у сфері забезпечення енергетичної ефективності: Закон України від 04.06.2024 № 3764-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3764-20#n409>

129. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо посилення адміністративної відповідальності у вигляді штрафу: Закон України від 07.02.1997 № 55/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55/97-%D0%B2%D1%80#Text>

130. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення: Закону України від 05.04.2001 № 2342-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2342-14#Text>

131. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо посилення

відповідальності за порушення вимог законодавства про охорону праці та охорону надр: Закон України від 24.05.2012 № 4837-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4837-17#n7>

132. Про внесення змін і доповнень до Кодексу України про адміністративні правопорушення і Кримінального кодексу України: Закон України від 19.01.1995 № 8/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/8/95-%D0%B2%D1%80#Text>

133. Про енергетичну ефективність: Закон України від 21.10.2021 № 1818-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1818-20#Text>

134. Про затвердження Інструкції про порядок приймання, транспортування, зберігання, відпуску та обліку нафти і нафтопродуктів на підприємствах і організаціях України: наказ № 281/171/578/155 від 20.05.2008 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0805-08#Text>

135. Про затвердження Положення про Національну поліцію : Постанова Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 № 877 URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/877-2015-%D0%BF>.

136. Про ліцензування видів господарської діяльності: Закон України від 02.03.2015 № 222-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-19#Text>

137. Про нафту і газ: Закон України від 12.07.2001 № 2665-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2665-14#Text>

138. Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг: Закон України від 22.09.2016 № 1540-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1540-19#Text>

139. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>

140. Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб: Закон України від 09.01.2025 № 4196-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4196-20#n174>

141. Про угоди про розподіл продукції: Закон України від 14.09.1999 № 1039-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1039-14#Text>

142. Про функціонування паливно-енергетичного комплексу в особливий період: Закон України від 02.11.2006 № 307-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/307-16#Text>

143. Проблеми нафтогазового комплексу України та шляхи їхнього вирішення. URL: <https://www.niss.gov.ua/sites/default/files/2017-07/nafta-4a5a4.pdf>

144. Пробоїв О.А. Економіка Італії в контексті кризи заборгованості країн ЄС. URL: https://www.bses.in.ua/journals/2017/13-2_2017/6.pdf

145. Проект Закону України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо відповідальності за порушення законодавства в нафтогазовій сфері». URL: https://w2.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=4536&skl=5

146. Проневич О. С. Функції поліції (міліції): нормативно-доктринальна інтерпретація. *Право і безпека*. №4. 2010. С. 141-146.

147. Пухтинський М. Становлення механізму адміністративного контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування відповідно до європейських стандартів. *Вісник АПСВТ*. 2018. № 1. С. 68-71.

148. Пушкарьова Н.Ф. Поняття та види спеціального адміністративно-правового статусу. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2022/03/35.pdf>

149. Резолюція № 690 (1979) Парламентської асамблеї Ради Європи «Декларація про поліцію». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_803.

150. Рекомендації Rec (2001) 10 Комітету Міністрів державам-учасникам Ради Європи «Про Європейський кодекс поліцейської етики» (Ухвалена Комітетом міністрів 19 вересня 2001 року на 765-му засіданні заступників міністрів). Центр політико-правових реформ : сайт. URL: <http://pravo.org.ua/files/Criminal%20justice/rec1.pdf>

151. Рішення Добропільського міськрайонного суду Донецької області від 10 березня 2020 року (227/315/20). URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/88144730/>

152. Севастьянов Р.В. Проблеми та перспективи енергозбереження на промислових підприємствах. URL: <https://files01.core.ac.uk/download/pdf/72005887.pdf>

153. Семерей Б. В. Адміністративно-правові засади реалізації принципу відкритості та прозорості у діяльності Національної поліції України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2017. 19 с.

154. Сердюк Є.В., Іванищук А.А, Підберезних І.Є. Суб'єкти публічної адміністрації, які забезпечують публічне адміністрування ринку природного газу України. URL: http://lsej.org.ua/8_2025/64.pdf

155. Скакун О.Ф. Теорія права і держави : підручник. 3-є вид. К. : Алерта ; ЦУЛ, 2011. 524 с.

156. Скочиляс-Павлів О. Співвідношення контролю та нагляду в діяльності органів системи міністерства внутрішніх справ України. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка"*. Серія: "Юридичні науки". № 3 (27). 2020. С. 166–172

157. Слинько Д. Правова форма діяльності держави як критерій класифікації юридичного процесу. *Jurnalul juridic national: teorie și practică. Национальный юридический журнал: теория и практика*. 2016. № 6, ч. 2. С. 16-20.

158. Слободянюк М.А. Система суб'єктів адміністративного права в умовах євроінтеграції. URL: http://lsej.org.ua/1_2023/77.pdf

159. Собакарь А.О. Співвідношення державного контролю та адміністративного нагляду як засобів публічного адміністрування. URL: <https://visnik.dduvs.in.ua/wp-content/uploads/2019/12/3-19-ua/16.pdf>

160. Собко, О. М., Смерека С.Б. Особливості-нормативно-правового забезпечення сфери енергозбереження України. *Інноваційна економіка*. Тернопіль. 2021. № 1-2. С. 34–36.

161. Сопільник Р.Л., Єсімов С.С., Ковалів М.В. *Форми адміністративно-правового забезпечення законності в роботі органів місцевого самоврядування*. URL:<https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/3261/1/ЛУБП%20№%2024%202020.pdf>
162. Стародубцев А.А. *Організаційно-правові питання діяльності інспекцій з особового складу щодо зміцнення законності і дисципліни в органах внутрішніх справ*. дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.07. Харків, 1999. 176 с.
163. *Статус поліції : міжнародні стандарти і зарубіжне законодавство / за заг. ред. О. А. Банчука*. К. : Москаленко О.М., 2013. 588 с.
164. Степанюк Г.С., Степанюк О.С. *Управління підрядниками у нафтогазовій галузі як фактор екологічної безпеки*. URL:https://economyandsociety.in.ua/journals/9_ukr/112.pdf
165. Стеценко С. Г. *Адміністративне право України : навч. посіб.* Київ : Атіка, 2007. 624 с.
166. *Стратегія розвитку органів системи Міністерства внутрішніх справ на період до 2020 року*. Розпорядження Кабінету Міністрів України № 1023-р від 15.11.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-2017-%D1%80#n9>.
167. *Стратегія економічної безпеки України на період до 2025 року, затверджена Указом Президента України від 11 серпня 2021 року № 347/2021*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2021#Text>
168. *Стратегія енергетичної безпеки, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 4 серпня 2021 р. № 907-р*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/907-2021-%D1%80#Text>
169. Сукманова О. *Особливості видів адміністративних процедур щодо охорони права власності в Україні. Підприємництво, господарство і право*. № 3. 2019. С. 184–189.
170. Суходоля О. М., Харазішвілі Ю. М., Бобро Д. Г., Сменковський А. Ю., Рябцев Г. Л., Завгородня С. П. *Енергетична безпека України: методологія системного аналізу та стратегічного планування : аналіт. доп. / за заг. ред. О. М. Суходолі*. Київ : НІСД. 2020. 178 с.

171. Сушко Л. Зміст контрольної діяльності органів державної влади. *Право України*. 2007. № 9. С. 118-131.
172. Танько А. Стратегічні завдання та форми діяльності органів Національної поліції України як суб'єкта реалізації державної політики у сфері забезпечення прав і свобод людини. URL: <http://pgr-journal.kiev.ua/archive/2020/7/35.pdf>
173. Товпига Л.М. Правова основа діяльності поліції: сучасний стан в Україні і досвід країн ЄС. URL: http://www.lsej.org.ua/4_2023/11.pdf
174. Томіліна І.П. Превентивні заходи Національної поліції як суб'єкта адміністративного нагляду у сфері забезпечення публічної безпеки і порядку. *Наукові записки*. Серія: Право. № 12. 2022. С. 133–137
175. Трубников, В. М., Шинкарьов Ю.В. Арешт як вид кримінального покарання та особливості його застосування: монографія. Х. : Харків юридичний, 2007. 288 с.
176. Цивільний контроль за діяльністю міліції: організаційно-правові питання : наук.-практ. посіб. / за заг. ред. М. І. Іншина, О. М. Музичука, Р. С. Веприцького. Х. : Видво Харк. нац. ун-ту внутр. справ, 2007. 206 с.
177. Чирик С. В. Принципи адміністративної діяльності патрульної поліції : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Запоріжжя, 2018. 15 с.
178. Чистоклетов Л., Хитра О. Поняття адміністративно-правового забезпечення та його механізму. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: «Юридичні науки». 2020. № 3(27). С. 137–180. С. 176.
179. Шатрава С.О., Парханов Г.Р. Принципи превентивної поліцейської діяльності: поняття, зміст та їх класифікація. *Право і безпека*. № 3 (74). 2019. С. 41–47
180. Швидка Т. І. Економічна конкуренція: сучасний стан законодавчого забезпечення та перспективи його модернізації : монографія. Харків : Право, 2020. 376 с.
181. Шевчук Г. Принципи та завдання діяльності Національної поліції України. *Підприємництво, господарство і право*. № 7. 2019. С. 120–124

182. Шевчук О.М. Засоби державного примусу у правовій системі України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Одеса, 2003. 18 с.
183. Шопіна І.М. Адміністративно-правове забезпечення та адміністративно-правове регулювання: співвідношення понять. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/294790/287639>
184. Юридична енциклопедія : у 6 т. / за наук. ред. Ю.С. Шемшученка. Київ : Українська енциклопедія, 2001. Т. 3. 792 с.
185. Юровська В. Метод адміністративного права: теоретико-правовий аналіз. URL <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/12/41.pdf>
186. Ярмакі Х.П. Щодо питання про розуміння правосуддя при розгляді судьями судів загальної юрисдикції справ про адміністративні правопорушення. *Роль та місце правоохоронних органів у розбудові демократичної правової держави: матеріали XVII міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., присв. Дню юриста, м. Одеса, 07 жовтня 2025 р., Т. 1. Одеса: ОДУВС, 2025. С. 299-303*
187. Ярмакі Х. П. Адміністративна процедура як складова частина адміністративного процесу. *Науковий вісник публічного та приватного права.* 2019. Вип. 3. Т. 1. С. 262–268.
188. Яцишин Т. М. Розроблення наукових основ запобігання розвитку екологічно небезпечних процесів нафтогазовидобувними об'єктами : дис. ... д-ра техн. наук : спец. «Екологічна безпека». М-во освіти і науки України, Івано-Франків. НТУ нафти і газу. Івано-Франківськ, 2021. 418 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Акти впровадження

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор
 Національної академії
 внутрішніх справ,
 доктор юридичних наук, професор
 полковник поліції

Олег ТАРАСЕНКО

2026 року

АКТ

20. 02. 2026

м. Київ

№ 40-116

Впровадження результатів дисертації
 Дудла П.А. на тему «Адміністративно-
 правові засади запобігання
 правопорушенням у нафтогазовій галузі»
 у наукову діяльність НАВС

Уклала експертна комісія з виявлення, узагальнення та впровадження позитивного досвіду роботи у складі:

– т.в.о. начальника відділу організації наукової діяльності, кандидата філософських наук, старшого дослідника майора поліції Антипової Ольги Петрівни;

– завідувача кафедри адміністративно-правових дисциплін ННПП, доктора юридичних наук, професора Стрельченко Оксани Григорівни;

– завідувача науково-дослідної лабораторії з проблем управління правоохоронною діяльністю та її психологічного супроводження ННПО, доктора психологічних наук, професоро Бойко-Бузиль Юлії Юрївни;

– начальника відділу аспірантури (ад'юнктури) і докторантури, доктора юридичних наук, професора підполковника поліції Тихонової Олени Вікторівни;

– завідувача загальної бібліотеки Гайдар Людмили Георгіївни.

Комісія розглянула й проаналізувала наукові праці здобувача Науково-дослідного інституту публічного права Дудла П.А. на тему «Адміністративно-правові засади запобігання правопорушенням у нафтогазовій галузі».

Проаналізовано основні результати дослідження Дудла П.А., зокрема наукові праці, в яких опубліковані теоретичні положення дисертації, а саме:

1. Дудла П.А. Адміністративно-правовий статус суб'єктів, що здійснюють регулювання у нафтогазовій сфері. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2025. Випуск 6. С. 17–22.

2. Дудла П.А. Особливості адміністративно-правового регулювання діяльності національної нафтогазової галузі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 12. С. 363–366. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-12/79>.

3. Дудла П.А. Особливості удосконалення адміністративного законодавства

в частині відповідальності за правопорушення у нафтогазовій галузі. *Правові новели*. 2025. № 27. С. 250–257.

4. Дудла П.А. Особливості формування та реалізації політики у сфері ефективного використання паливно-енергетичних ресурсів в умовах дії особливого правового режиму воєнного стану. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2025. № 6 (74). С. 103–107. DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2025.6.14>

5. Дудла П. А. Міжнародний досвід запобігання правопорушенням у нафтогазовій галузі. *Право і правоохоронна діяльність: сучасний вимір і виклики глобалізації* : матеріали круглого столу (Київ, 6 груд. 2024 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2024. С. 67–69.

На основі проведеного аналізу комісія дійшла висновку про те, що зазначені вище наукові праці Дудла Павла Андрійовича, мають високий теоретичний рівень та практичну значущість і можуть бути використані під час підготовки монографій, підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій, узагальнення аналітичних матеріалів, обґрунтування пропозицій до чинних проєктів нормативно-правових актів, підготовка яких потребує проведення відповідних наукових досліджень або містить наукову складову.

Члени комісії:

 Ольга АНТИПОВА

 Оксана СТРЕЛЬЧЕНКО

 Юлія БОЙКО-БУЗИЛЬ

 Олена ТИХОНОВА

 Людмила ГАЙДАР

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор Національної
академії внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор
полковник поліції

Сергій ЧЕРНЯВСЬКИЙ
2026 року

АКТ

м. Київ

№ 39-с

20.02. 2026

Впровадження результатів дисертації
Дудла П.А. на тему «Адміністративно-
правові засади запобігання
правопорушенням у нафтогазовій галузі»
в освітній процес НАВС

Уклала експертна комісія з виявлення, узагальнення та впровадження позитивного досвіду роботи у складі:

- т.в.о. начальника відділу організації освітнього процесу, кандидата юридичних наук, старшого наукового співробітника полковника поліції Корольчука Віктора Володимировича;
- т.в.о. начальника відділу організації наукової діяльності, кандидата філософських наук, старшого дослідника майора поліції Антіпової Ольги Петрівни;
- завідувача кафедри адміністративно-правових дисциплін ННПП, доктора юридичних наук, професора Стрельченко Оксани Григорівни;
- начальника відділу аспірантури (ад'юнктури) і докторантури, доктора юридичних наук, професора підполковника поліції Тихонової Олени Вікторівни;
- завідувача загальної бібліотеки Гайдар Людмили Георгіївни.

Комісія розглянула й проаналізувала наукові праці здобувача Науково-дослідного інституту публічного права Дудла П.А. на тему «Адміністративно-правові засади запобігання правопорушенням у нафтогазовій галузі».

Проаналізовано основні результати дослідження Дудла П.А., зокрема наукові праці, в яких опубліковані теоретичні положення дисертації, а саме:

1. Дудла П.А. Адміністративно-правовий статус суб'єктів, що здійснюють регулювання у нафтогазовій сфері. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2025. Випуск 6. С. 17–22.

2. Дудла П.А. Особливості адміністративно-правового регулювання діяльності національної нафтогазової галузі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 12. С. 363–366. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-12/79>.

3. Дудла П.А. Особливості удосконалення адміністративного законодавства в частині відповідальності за правопорушення у нафтогазовій галузі. *Правові новели*. 2025. № 27. С. 250–257.

4. Дудла П.А. Особливості формування та реалізації політики у сфері ефективного використання паливно-енергетичних ресурсів в умовах дії особливого правового режиму воєнного стану. KELM (Knowledge, Education, Law, Management). 2025. № 6 (74). С. 103–107. DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2025.6.14>

5. Дудла П. А. Міжнародний досвід запобігання правопорушенням у нафтогазовій галузі. *Право і правоохоронна діяльність: сучасний вимір і виклики глобалізації* : матеріали круглого столу (Київ, 6 груд. 2024 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2024. С. 67–69.

На основі проведеного аналізу комісія зробила висновок, що наукові праці Дудла Павла Андрійовича, містять науково обґрунтовані теоретичні положення і практичні рекомендації, що дає підстави запровадити їх для використання в освітньому процесі Національної академії внутрішніх справ, зокрема під час викладання навчальних дисциплін «Адміністративна відповідальність», «Проведення у справах про адміністративні правопорушення», «Адміністративна процедура», «Адміністративний процес», підготовки навчально-методичних і дидактичних матеріалів, а також рекомендувати їх до вивчення під час самостійної роботи здобувачів вищої освіти.

Члени комісії:

 Віктор КОРОЛЬЧУК
 Ольга АНТІПОВА
 Оксана СТРЕЛЬЧЕНКО
 Олена ТИХОНОВА
 Людмила ГАЙДАР

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Дудла П. А. Адміністративно-правовий статус суб'єктів, що здійснюють регулювання у нафтогазовій сфері. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2025. Вип. 6. С. 17–22.
2. Дудла П. А. Особливості адміністративно-правового регулювання діяльності національної нафтогазової галузі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 12. С. 363–366. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-12/79>.
3. Дудла П. А. Особливості удосконалення адміністративного законодавства в частині відповідальності за правопорушення у нафтогазовій галузі. *Правові новели*. 2025. № 27. С. 293–299. DOI: <https://doi.org/10.32782/ln.2025.27.35>
4. Дудла П. А. Контроль як метод запобігання правопорушенням у нафтогазовій галузі. *Право і суспільство*. 2025. № 6. С. 751–756. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.6.106>
5. Дудла П. А. Особливості формування та реалізації політики у сфері ефективного використання паливно-енергетичних ресурсів в умовах дії особливого правового режиму воєнного стану. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2025. № 6 (74). С. 103–107. DOI: <https://doi.org/10.51647/kelm.2025.6.14>
6. Дудла П.А. Удосконалення адміністративно-правового механізму запобігання правопорушенням у нафтогазовій галузі з урахуванням Acquis Communautaire. *Підприємництво, господарство і право*. 2025. №1 (341). С. 145–151.
7. Дудла П. А. Запобігання правопорушенням у нафтогазовій галузі: досвід Норвегії. *Сучасна доктрина юридичної практики та правоохорони* : матеріали круглого столу (Київ, 22 берез. 2024 р.). Київ, 2024. С. 61–62.

8. Дудла П. А. Міжнародний досвід запобігання правопорушенням у нафтогазовій галузі. *Право і правоохоронна діяльність: сучасний вимір і виклики глобалізації* : матеріали круглого столу (Київ, 6 груд. 2024 р.). Київ, 2024. С. 67–69.

9. Дудла П. А. Стан дослідження проблем запобігання правопорушенням, що вчиняються у нафтогазовій галузі. *Актуальні питання реформування правової системи держави: теорія та практика* : матеріали круглого столу (Київ, 30 трав. 2025 р.). Київ, 2025. С. 74–75.

10. Дудла П. А. Класифікація кримінальних правопорушень, що можуть вчинятись у нафтогазовій галузі. *Право і правоохоронна діяльність: сучасний вимір і виклики глобалізації* : матеріали круглого столу (Київ, 5 черв. 2025 р.). Київ, 2025. С. 67–68.

11. Дудла П. А. Особливості класифікації правопорушень, що вчиняються у нафтогазовій галузі. *Дотримання процесуальних прав осіб під час досудового розслідування в Україні* : матеріали міжвідом. наук.-практ. кругл. столу (Київ, 24 жовт. 2025 р.). Київ, 2025. С. 76–77.